

Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sloužili jsme vlasti

„Biografická vyprávění příslušníků Československé lidové armády v Čáslavi, kteří opustili armádu v důsledku sovětské okupace v srpnu 1968“

(vedoucí práce: PhDr. Pavel Mücke)

Jiří Hlaváček

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 26. 6. 2009

.....

podpis

OBSAH

Poděkování	4
Úvod	5
1. Metodologie	7
1. 1. Výzkumný projekt	7
1. 2. Metodologický přístup – orální historie	7
1. 3. Techniky sběru dat	9
1. 4. Výběr vzorku a prostředí výzkumu	10
1. 5. Metody vyhodnocování a interpretace	11
1. 6. Hodnocení kvality výzkumu	12
1. 7. Etické otázky výzkumu	13
2. Životní příběhy	14
2. 1. Ing. Rudolf Árlt	14
2. 2. Josef Balda	15
2. 3. Jaroslav Buchar	15
2. 4. Ing. Drahomír Dostál	16
2. 5. Ing. Josef Kloboučník	17
2. 6. Jaroslav Kuropatnický	18
2. 7. Vlastimil Žůrek	18
3. Historický kontext	20
3. 1. Šedesátá léta u nás a ve světě	20
3. 2. Československá lidová armáda v šedesátých letech	23
3. 3. Historie vojenské posádky v Čáslavi	27
4. Interpretace rozhovorů	29
4. 1. Život v armádě	30
4. 1. 1. Klady a zápory života v armádě	30
4. 1. 2. Profesní vztahy	35
4. 1. 3. Úloha KSČ: politická školení a vztah narátorů k režimu	39
4. 1. 4. Bojová připravenost: skutečnost nebo mýtus?	43
4. 1. 5. Hrozba třetí světové války a problematika jaderných zbraní	46
4. 2. Události roku 1968 a jejich důsledky	51
4. 2. 1. Společenská situace v roce 1968 a její odraz v armádě	51
4. 2. 2. Průběh okupace ve vojenské posádce Čáslav	54
4. 2. 3. Schyluje se k odchodu: před prověřkovou komisí	59
5. Závěr	63
6. Seznam použité literatury a jiných pramenů	65
6. 1. Rozhovory	65
6. 2. Knihy a články	65
6. 3. Internetové zdroje	66
7. Seznam použitých zkratk	67
8. Přílohy	68
8. 1. Fotografie	68
8. 2. Dokumenty	77
8. 3. Tabulky	83

Poděkování

Za poskytnuté rozhovory, ochotu, důvěru a zkušenosti ze života v armádě bych rád poděkoval všem svým narátorům.

Za odborné vedení této práce a cenné rady při jejím psaní bych chtěl poděkovat PhDr. Pavlu Mückemu. Za neocenitelnou pomoc při shromažďování materiálů děkuji paní Blance Buriánkové z Městské knihovny v Neratovicích a zaměstnancům Vojenského historického ústavu v Praze.

Na závěr bych chtěl poděkovat svému nejbližšímu okolí za projevenou podporu a trpělivost s mou osobou při psaní této práce.

Úvod

Srpnové události roku 1968 se díky nedávnému čtyřicátému výročí probíraly v médiích již nesčetněkrát, nikde jsem se však nedočel, ani nedoslechl, jak vstup vojsk pěti „spřátelených“ zemí Varšavské smlouvy vnímali tehdejší příslušníci naší armády – vojáci z povolání. Obecně lze říci, že problematika Československé lidové armády je ze strany laické i odborné veřejnosti často přehlížena a paušalizovaná. Vojáci z tohoto pohledu museli o všem vědět, protože armáda byla oporou stranického aparátu, a pokud nevěděli, pak při obraně vlasti zcela selhali, protože se okupantům nepostavili na odpor. Nicméně, jak už to v dějinách bývá, nic není jen černé nebo bílé. Srpnová okupace byla pro celou československou společnost, mimo několika vysokých funkcionářů strany, nečekanou událostí, která na dalších dvacet let poznamenala vývoj našeho státu a upevnila tehdejší komunistický režim. Západní svět invazi, stejně jako v roce 1938 při mnichovské dohodě, jen tiše přihlížel.

Život v armádě přinášel, stejně jako každé jiné povolání, různé radosti i starosti. Liberalizace a demokratizace společnosti, tedy ono „uvolnění“, které nastalo v šedesátých letech, se v armádě projevovalo sice odlišným způsobem, troufám si však říci, že ve stejné míře jako ve zbytku tehdejší společnosti. O to zajímavější a přínosnější může být tato práce. „Uvolnění“ poměrů v armádě totiž bylo paradoxně mnohem větším problémem než liberalizace společnosti a „socialismus s lidskou tváří.“ Československá armáda byla, podle některých autorů, po Sovětské armádě druhou nejkvalitněji vycvičenou a vybavenou armádou Východního bloku. Navíc Československo tvořilo tzv. „nárazníkové pásmo“ v bipolárním uspořádání tehdejšího světa a nepřítomnost „spřátelených jednotek“ na našem území zcela jistě vzbuzovala obavy vedoucích představitelů Sovětského svazu.

Cílem této práce je přiblížit čtenáři, jak vypadal život příslušníka Československé lidové armády v šedesátých letech. Jaké výhody či nevýhody přinášel? Jak vnímal voják z povolání studenou válku a hrozbu možného jaderného konfliktu? Jaký byl skutečný stav naší armády a odpovídala bojová připravenost skutečnosti, jež byla prezentována tehdejšími médii? Jaké pocity prožívali vybraní příslušníci armády během tzv. „bratrské výpomoci“ v roce 1968 a změnily tyto události jejich pohled na tehdejší režim? Na všechny tyto otázky se pokusím v rámci této práce podat, jistě ne definitivní, ale snad alespoň pro další bádání přínosné, odpovědi.

Pro realizaci tohoto výzkumu byla zvolena Čáslav, tato volba není náhodná. Tradice zdejší vojenské posádky sahá až do roku 1871, kdy zde vznikl první vojenský útvar (31. Český zeměbrannecký prapor) a armáda neopustila pomyslné „hradby“ města ani dnes. I když mnoho útvarů v průběhu devadesátých let zaniklo, zdejší letecká základna několik reorganizací zdárně „přežila“ a nyní se stala jediným letištěm v České republice, ze kterého pravidelně vzlétají k obraně našeho vzdušného prostoru nadzvukové letouny JAS-39 Gripen. Vedle vojenského letectva, které má v Čáslavi dlouhou, více než padesátiletou, tradici, bylo město také místem, kde byl v letech 1958 – 1989 dislokován 13. tankový pluk. Právě tento střet dvou zcela odlišných druhů vojsk (leteckého a tankového pluku) v tomto regionu mě zaujal a inspiroval k napsání této práce. Existovala rivalita mezi jednotlivými druhy vojsk? Lišil se pohled příslušníků 13. tankového pluku a 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku na srpnové události roku 1968? A jak vlastně invaze vojsk Varšavské smlouvy na letišti a v kasárnách probíhala?

V neposlední řadě je třeba zmínit se také o problémech, které se během výzkumu objevily. Mým prvotním záměrem bylo zprostředkovat názory obou stran – jak příslušníků Československé lidové armády, kteří byli nuceni armádu po roce 1968 opustit, tak těch, kteří prošli tehdejšími prověrkami před stranickými komisemi a nadále zůstali v aktivní službě.

Nicméně ukázalo se, že získat výpovědi těch, kteří v armádě zůstali je pro nepřekonatelný odpor potenciálních narátorů k tomuto tématu téměř nemožné. Těžko říci, co je hlavní příčinou tohoto postoje – členství ve straně, spolupráce s kontrarozvědkou, rodinné problémy, pocity viny nebo prostě jen strach z toho promluvit a říci, jak to ve skutečnosti vlastně bylo? Někteří lidé mají ještě dnes, po více než čtyřiceti letech, strach promluvit o tom, jak to bylo s rozkazy, které v průběhu srpna 1968 dostali, zda byly na území Československa jaderné zbraně, a co vlastně řekli před prověřkovou komisí na začátku sedmdesátých let.

Z tohoto důvodu se okruh možných narátorů zúžil pouze na ty, kteří opustili armádu po roce 1968. Příčiny jejich odchodu byly různé, od prostého znechucení tehdejší politickou situací, přes kritiku KSČ a postoj k okupaci sovětských vojsk, až po odlišné představy o životě vojáka z povolání. Téměř všichni narátoři, s výjimkou jednoho, byli po roce 1989 rehabilitováni, ale pouze někteří z nich přijali nabídku vojenské správy k návratu do aktivní služby. Důvody k tomu byly opět různé. Názory, těch kteří stáli „na druhé straně barikády“ tedy přináším pouze zprostředkovaně na základě studia dostupné literatury.

1. Metodologie

1. 1. Výzkumný projekt

Výzkumný projekt se zaměřuje na zkoumání reflexe životních názorů a postojů příslušníků Československé lidové armády, konkrétně 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku a 13. tankového pluku v Čáslavi, v šedesátých letech v období tzv. studené války.

Termínem „studená válka“ je v rámci projektu označován ekonomický a politický konflikt mezi Spojenými státy a Sovětským svazem v letech 1947 – 1991. Samotný výzkum se však zaměřuje na období od roku 1961, kdy byla přijata nová vojenská doktrína ČSLA,¹ do roku 1974, kdy byly dokončeny normalizační čistky spojené se srpnovými událostmi roku 1968. V obecném měřítku má projekt přispět k „demýtizaci“ ČSLA v období komunismu a poukázat na dosud málo zkoumanou oblast armády z hlediska našich dějin.

V rámci této práce se hodlám konkrétněji zaměřit na následující otázky:

1. Jaké výhody či nevýhody přinášel život v armádě a jaké profesní vztahy v průběhu šedesátých let v ozbrojených složkách panovaly?
2. Jakou úlohu plnila v rámci armády KSČ a jakým způsobem ovlivňovala narátory po ideologické stránce?
3. Jaká byla podle narátorů bojová připravenost ČSLA?
4. Jak vnímali narátoři hrozbu jaderných zbraní a třetí světové války?
5. Jaký byl průběh srpnových událostí roku 1968 a postoj narátorů k okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy?

Východiskem bakalářské práce je předpoklad, že Sovětský svaz, tj. komunistický režim, v období studené války považoval z hlediska své vojenské doktríny Československou socialistickou republiku za území, které mělo v případě budoucího válečného konfliktu plnit roli tzv. nárazníkového pásma. V rámci těchto úvah bylo na našem území dislokováno značné množství rozličných vojenských útvarů, včetně letectva, přičemž jednu z hlavních úloh měl plnit také 28. sbolp, který byl jako první přezbrojen na nadzvukové letouny první, druhé, a později i třetí generace, a stal se tak prvním leteckým útvarem u nás, schopným použití taktických jaderných zbraní.² Podobný význam měl i 13. tp, jenž byl součástí prvosledové armády o síle dvaceti divizí, která měla v případě konfliktu Sovětského svazu se Západem postupovat přes šumavské hřeben na území tehdejšího západního Německa.³

1. 2. Metodologický přístup – orální historie

Pro realizaci svého výzkumného projektu jsem s ohledem na jeho charakter (tj. zkoumání reflexe životních názorů a postojů) zvolil metodu orální historie, z čehož vyplývá, že se bude jednat o kvalitativní výzkum.⁴

Orální historii lze definovat jako řadu propracovaných, dynamicky se vyvíjejících přístupů, jejichž prostřednictvím se badatel ve společenskovědní oblasti dobírá nových poznatků na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby.⁵

¹ *Zákon o obraně Československé socialistické republiky č. 40/1961 Sb.* (Bílek a kol. 2008:142).

² Důbravčík 2007:5.

³ Nálevka 2003:91.

⁴ Za kvalitativní výzkum se považuje takové bádání, které sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jeho obsah zobecnit za pomoci kvantifikujících postupů do širších celků (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:16).

Orální historie je jednou z výzkumných metod, jež je využívána v rámci bádání v oblasti soudobých dějin. Umožňuje zachytit životní příběhy či postoje dosud žijících pamětníků (narátorů) v souvislosti s dějinnými událostmi dané historické epochy. Hlavní důraz je přitom kladen na tzv. malé dějiny (mikrohistorie), individuální prožitky a rozměr každodennosti. Ve středu zájmu orální historie stojí sledování člověka jako lidské bytosti prostřednictvím zachycení, analýzy a interpretace jeho verbálních i neverbálních sdělení.⁶ Vyprávění narátorů je z hlediska této metody považováno za relevantní historický pramen, který je dále zkoumán v návaznosti na výsledky analýzy „klasických“ (tj. písemných) historiografických pramenů.

Cílem kvalitativního výzkumu tohoto typu není dosažení výsledků získaných metodou orální historie do širšího kvantitativně posuzovaného celku. Rozhovory vycházející z minulých prožitků jednotlivce, jsou ovlivňovány časovým odstupem, ale i prostředím, ve kterém vznikly a závisí na osobních motivech dotazovaného, proto jsou údaje v nich obsažené v porovnání s jinými prameny bytostně subjektivní.⁷ Z tohoto důvodu by mělo jít při realizaci výzkumného projektu především o vyhodnocení rozhovorů na základě kvalitativních technik, než o kvantifikaci (tj. o zobecnění a zasazení do širších celků) získaných informací.

Prostřednictvím orální historie se badatel seznamuje s novými informacemi, fakty a poznatky, které obohacují, rozšiřují nebo korigují dosavadní obraz dějin. Zvolená metoda tedy může přispět k „rozbití dosavadních klíšé a stereotypů,“ které se váží k příslušníkům ČSLA. Prostřednictvím individuálních rozhovorů může voják z povolání umožnit tazateli nahlédnout do svých myšlenkových pochodů a přinést tak reflexi vlastního pohledu na zkoumanou problematiku (tzv. *history from below*). V této souvislosti je důležité vyvarovat se jakékoliv projekce vlastních názorů či hypotéz týkajících se zkoumaného období do rozhovoru a jeho pozdější analýzy. Subjektivní líčení narátora musí být podrobena objektivní kritice tazatele. Síla orální historie tkví v tom, že „zkoumá minulost v přítomném čase“, zkoumá „*životopis paměti*“ narátora – „*jakým způsobem se jeho paměť a formulace jeho životního příběhu vyvinula a proměnila během doby až dodnes.*“⁸

Zvolená metoda je aktuální také vzhledem k současnému vysokému věku pamětníků, který se pohybuje v rozmezí 70 – 80 let, tj. existuje zde reálné riziko, že oddálení realizace tohoto výzkumu by mohlo mít za následek ztrátu unikátních a autentických historických pramenů týkajících se života v armádním prostředí v období studené války.

Orální historie má své kořeny v USA v první polovině dvacátého století a od té doby je dynamicky se rozvíjející disciplínou historiografického bádání.⁹ Institucionalizaci tohoto oboru ve Spojených státech lze datovat do roku 1967, kdy vznikla *Oral History Association*.¹⁰ U nás lze o jakési „orální historii“ hovořit s výhradami od šedesátých let dvacátého století a to především v souvislosti s prací politicko-výchovných orgánů KSČ. Demokratický rozvoj této disciplíny lze pozorovat až od devadesátých let v souvislosti s pádem komunistického režimu a ustanovením Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR.

⁵ Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:11.

⁶ Důraz na jednotlivce je jádrem orální historie: „*Jestliže ‚lid‘ je možno zpracovat ve statistikách, označit jej s větší či menší přesností za ‚činitele dějin‘ a zobecnit tak jeho úlohu a význam v závažných historických událostech, ‚lidé‘ v časech klidnějších i bouřlivějších prožívají své jednotlivé soukromé příběhy. Jejich prožitky a zkušenosti, postoje a vyvíjející názory umožňují spatřit ožvlou a dodnes se připomínající a dotírající minulost*“ (Vaněk 2004:10).

⁷ Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:20-21.

⁸ Rozhovor s A. Thomsonem (Vaněk: 2008:99).

⁹ Za průkopníka orální historie lze považovat A. Nevinse (*1890 - †1971), který přišel již v roce 1938 s myšlenkou založení organizace, která by prostřednictvím rozhovorů systematicky mapovala život významných Američanů tehdejší doby (Mücke 2006:26).

¹⁰ Vaněk 2008:10.

V roce 2000 bylo v rámci ÚSD založeno Centrum orální historie, které rozvinulo vlastní badatelský program zaměřený jak na teoretickou a metodickou stránku orální historie, tak na témata zkoumající a mapující minulý režim. V roce 2007 byla na základě dosavadních úspěchů COH založena Česká asociace orální historie, která jako zastřešující organizace sdružuje zájemce o tuto metodu, usiluje o její rozvoj a dodržování etických pravidel výzkumu. COHA je také členem International Oral History Association (IOHA), která vznikla v roce 1996 jako nástupce OHA a zaštiťuje jednotlivé národní organizace zabývající se metodou orální historie po celém světě.¹¹

1. 3. Techniky sběru dat

Sběr dat bude uskutečněn formou individuálních rozhovorů mezi tazatelem (řešitelem práce) a narátorem, ze kterých bude se souhlasem narátora pořízen zvukový záznam, jež bude dále zpracován. Rozhovorům předchází detailní seznámení se s prostředím výzkumu (tj. ČSLA) a zkoumaným obdobím (tj. studená válka) prostřednictvím archivních materiálů a dostupné literatury.¹² Dále budou využity materiály poskytnuté samotnými narátory, ať už v podobě zapůjčených fotografií nebo dokumentů.

S každým z narátorů budou uskutečněny dva odlišné rozhovory. Délka jednoho rozhovoru by neměla přesáhnout 90 minut¹³ a časový odstup mezi prvním a druhým rozhovorem by neměl být delší než dva týdny. V tomto meziobdobí si tazatel opětovně poslechne rozhovor, předběžně jej vyhodnotí a na základě tohoto vyhodnocení připraví druhý rozhovor.

První rozhovor bude mít formu *životopisného vyprávění*. Jeho cílem je seznámit se s průběhem dosavadního života narátora od narození až po současnost. Chronologický způsob vyprávění byl zvolen s ohledem na snazší orientaci narátora v rozhovoru, který je veden po časové linii.¹⁴ Během prvního rozhovoru se snaží tazatel zasahovat do průběhu vyprávění jen minimálně a ponechává volné pole působnosti narátorovi.¹⁵ Pokud tazatel cítí potřebu zasáhnout do vyprávění, činí tak prostřednictvím otevřených otázek, které pobízejí narátora k podrobnějšímu vysvětlení, resp. odpovědi. V prvním rozhovoru se tazatel nesnaží o získání odpovědí na specifické otázky týkající se výzkumného problému, ale spíše o vytvoření si obrazu o charakteru narátora, jeho povahových rysech a způsobech řešení životních situací. Cílem je učinit si komplexní představu o narátorově životě a získat jeho důvěru.

Druhý rozhovor bude mít podobu *interwiev*, jehož cílem bude zodpovězení specifických otázek týkajících se zkoumaného problému a případná konkretizace odpovědí z předchozího rozhovoru.¹⁶ Tématické otázky se budou vztahovat k samotnému předmětu výzkumného projektu. Narozdíl od chronologického postupu, který byl zvolen při prvním rozhovoru, bude mít druhý rozhovor formu *strukturovaného vyprávění*. Otázky budou formulovány s ohledem na výsledky prvního rozhovoru, tak aby byly pro narátora

¹¹ Vaněk 2004:16.

¹² Výchozími publikacemi pro povědomí o situaci v ČSLA v šedesátých letech se staly knihy *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy* (Bílek a kol. 2008) a *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983* (Riceová 2005). V otázkách zachování se ČSLA v případném válečném střetu potom publikace *Československá lidová armáda na Rýnu* (Štěpánek – Minařík 2007).

¹³ Uvedená doba je pouze orientační, délka rozhovoru by se měla přizpůsobit celkovému fyzickému a zdravotnímu stavu narátora. Nejkratší rozhovor realizovaný v rámci tohoto projektu trval 45 min. Naproti tomu nejdelší rozhovor měl úctyhodných 213 min. a na narátorovi se únava žádným viditelným způsobem neprojevila.

¹⁴ Vaněk 2003:17.

¹⁵ Tazatel zde vystupuje pouze v roli jakéhosi „nenásilného usměrňovatele“ v případě, kdy se narátor věnuje nějakému tématu již příliš dlouho a hrozí, že dojde k jeho „zacyklení“ (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:103).

¹⁶ K tomuto kroku lze přistoupit pokud byla původní odpověď narátora vyhodnocena jako nedostatečná či neúplná.

srozumitelné. Navíc budou narátorova sdělení porovnávána s informacemi získanými na základě pramenných, či jiných, materiálů v rámci rešeršní přípravy.

Po technické stránce budou rozhovory zajištěny diktafonem OLYMPUS VN-4100 a jako záložní zdroj bude použit mobilní telefon SE C702 v pohotovostním režimu (tj. bez GSM signálu). Obě zařízení poběží současně a jejich funkčnost bude průběžně kontrolována, aby se zamezilo případné ztrátě dat.

1. 4. Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Výzkum se zaměřuje na specifickou vrstvu společnosti – příslušníky Československé lidové armády, resp. vojáky z povolání, v letech 1960 – 1974. V případě letectva se jedná nejčastěji o muže narozené v letech 1930 – 1940, kteří získali středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání odborného směru, prošli pečlivým výběrem, náročnými zdravotními prohlídkami (v případě stíhacích pilotů) a poté nastoupili k útvarům. V případě pozemního (tankového) vojska se jedná o muže, obvykle bez nutnosti vysokoškolského vzdělání, nejčastěji s ukončeným středoškolským vzděláním nebo učilištěm. Z tohoto pohledu tedy půjde o střet „vojenské elity“ (letectva) s „běžným útvarem“ pozemního vojska (tankisty).¹⁷

V rámci své bakalářské práce se hodlám zaměřit na vzorek sedmi narátorů (tj. čtyř příslušníků letectva a tří příslušníků tankové armády),¹⁸ kteří byli vybráni s ohledem na splnění následujících kritérií:

1. Ročník narození v letech 1930 – 1940 (tj. současný věk 70 – 80 let).
2. Výkon zaměstnání vojáka z povolání minimálně po dobu deseti let.
3. Příslušnost k 28. sbolp nebo 13. tp v Čáslavi v rozmezí let 1960 – 1974 minimálně po dobu pěti let včetně roku 1968.
4. Propuštění z armády v letech 1969 – 1974 v rámci normalizačních čistek v ČSLA.¹⁹

Příslušnost narátorů k čáslavskému regionu není striktně vyžadována. K realizaci rozhovorů došlo v rozmezí měsíců února až května 2009 v Čáslavi, Kolíně, Kutné Hoře a Ronově nad Doubrovou.

Výběr potenciálních narátorů byl v případě 28. sbolp proveden na základě jmenného seznamu, který byl vytvořen z informací uvedených v knize *Osmadvacítka*.²⁰ V případě 13. tp bylo postupováno na základě osobní vazby k jednomu z narátorů.²¹ Celkově bylo osloveno dvacet potenciálních pamětníků, z nichž pouze sedm bylo ochotno zúčastnit se výzkumu.²² Při získávání narátorů byla využita metoda tzv. „sněhové koule“ (*snowball technique*), kdy se

¹⁷ Resp. tehdejší intelektuální elity (pilotů, na něž byly kladeny několikrát vyšší nároky v oblasti výcviku i techniky) a příslušníků dělnické třídy (v dřívěší míře „pouze“ vyučených tankistů). Cílem výzkumu však v žádném případě není porovnávání intelektuální úrovně jednotlivých narátorů. Jedná se spíše o pohled na profesní vztahy v rámci rozdílných složek armády a v neposlední řadě také na odlišnou úlohu těchto složek v případném konfliktu.

¹⁸ Původní záměr „vyrovnaného vzorku“ v poměru 4:4 se nepodařilo vytvořit vzhledem k nedostatku ochotných narátorů z řad 13. tp.

¹⁹ Poslední kritérium bylo přidáno v důsledku zjištění, že vyjádřit se ke zkoumanému tématu jsou ochotni pouze ti vojáci, kteří byli propuštěni a nikoliv ti, kteří v období tzv. normalizace nadále setrvali v armádě.

²⁰ Důbravčák 2007.

²¹ Jedná se o pana Jaroslava Buchara, který mi zprostředkoval setkání s panem Josefem Baldou, členem VSR, jenž mi poskytl kontakt na další možné narátory.

²² V přípravné fázi výzkumu byl vytvořen předběžný seznam padesáti jmen, která přicházela v úvahu – z toho dvacet (v poměru 10:10 z řad letectva a pozemního vojska) potenciálních pamětníků bylo vyhledáno a osloveno. Sedm se výzkumu zúčastnilo. Tři odmítli s ohledem na dlouhou dobu, která od zkoumaných událostí uplynula. Jeden účast přislíbil, ale později si to rozmyslel. Čtyři na zasláný dopis neodpověděli a další čtyři se po telefonickém nebo písemném kontaktu ukázali z hlediska stanovených kritérií jako nevyhovující. S posledním z oslovených nebylo možné rozhovory realizovat z důvodu jeho zdravotního vztahu. Ze zbylých třiceti pamětníků jich pět zemřelo a u ostatních se nepodařilo zjistit, kde se v současné době nacházejí.

tazatel od oslovených narátorů dozvídá jména dalších vhodných osob.²³ Základní údaje o narátorech jsou shrnuty v *Tabulce 1.* v příloze této práce.

Vybraní narátoři byli kontaktováni telefonicky nebo písemně (tj. oslovovacím dopisem, a v jednom případě také e-mailem) a byla s nimi domluvena informační schůzka, přičemž stanovení místa a času této schůzky bylo ponecháno na narátorech. Cílem schůzky bylo informovat potenciálního narátora o jeho zapojení do výzkumu a možnosti krátkodobého i dlouhodobého využití rozhovoru (včetně etického kodexu), dále byla popsána archivace rozhovoru, jakož i jeho právní ochrana.²⁴ První schůzka sloužila zároveň také k tomu, abych získal všechny potřebné „podkladové“ informace a mohl tak posoudit, zda narátor splňuje stanovená kritéria a jeho zařazení do výzkumu je tedy relevantní. Na konci informační schůzky byl narátor požádán o stanovení místa a termínu prvního rozhovoru. Narátor byl upozorněn na to, že místo konání rozhovoru by mělo být co nejméně rušeno, aby bylo možné pořídit kvalitní zvukový záznam. Narátor byl též předběžně upozorněn, že při rozhovoru není žádoucí přítomnost další osoby (např. manželky apod.).²⁵

1. 5. Metody vyhodnocování a interpretace

Při vyhodnocování a interpretaci získaných dat byly využity poznatky z kursů týkajících se orální historie absolvovaných v rámci studia na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy²⁶ a z relevantní metodologické literatury.²⁷

Po prvním rozhovoru je pořízen *záznam o rozhovoru*, do kterého jsou zaznamenány základní informace o rozhovoru a další poznámky vztahující se k jeho průběhu. Tazatel si přehraje celý rozhovor a do protokolu zaznamená všechny své pocity, postřehy a dojmy z narátora samotného i z průběhu rozhovoru.²⁸ *Záznam o rozhovoru* by měl obsahovat popis charakteristických mimoslovních projevů narátora (tj. uvolněnost, nervozitu, nejistotu atd.), zjevné omyly u jmen a jiných údajů („nepravdy“), míru citlivosti témat a všechny neobvyklé události, k nimž v průběhu rozhovoru došlo (např. přerušování rozhovoru), popř. zachytit okruhy, které rozhovor neobsáhl a bude třeba se k nim vrátit při druhém sezení. Obdobný *záznam* je pořízen také po druhém rozhovoru. Druhý *záznam o rozhovoru* by měl podchytit případné nesrovnalosti mezi narátorovým sdělením v prvním a druhém rozhovoru, stejně tak jako vývoj v narátorově vztahu k tazateli (tj. otevřenost nebo rezervovanost).

Druhým krokem v rámci interpretace získaných dat je *přepis rozhovoru*.²⁹ V této fázi je důležité snažit se o co nejpřesnější přepis, nikoliv však na úkor srozumitelnosti.³⁰ Přepis by měl zachytit: přesný smysl a obsah rozhovoru, stylistická a jazyková specifika narátora, mimoslovní zvukové projevy (např. smích, pláč, kašlaní, gesta atd.), popř. mimořádné

²³ Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:90.

²⁴ Pamětníkům byla předložena *Smlouva o poskytnutí práv*, která jim byla ponechána do dalšího setkání, pokud byl jeho termín stanoven.

²⁵ Cílem tohoto opatření je eliminovat stylizaci narátora do určité role, která bývá často posílána přítomností blízké osoby (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:109).

²⁶ „Komunistický režim a transformace v 90. letech v Československu“ (doc. PaedDr. Miroslav Vaněk, Ph. D. – ZS 2007), „Teorie a praxe výzkumu soudobých dějin – orální historie I. – II.“ (doc. PaedDr. Miroslav Vaněk, Ph. D. – ZS 2007, LS 2008), „Smysl rozhovoru a úskalí jeho přepisu“ (Mgr. Jan Kašpar – ZS 2007).

²⁷ Viz. seznam použité literatury v závěru této práce („Literatura k metodě orální historie“).

²⁸ *Záznam o rozhovoru* by měl být pořízen co nejdříve, ideálně ještě tentýž den, kdy se rozhovor uskutečnil a tazatel má vše v čerstvé paměti (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:110).

²⁹ Výstupy výzkumu (tj. přepisy rozhovorů, stejně jako jejich zvukové záznamy a záznamy o rozhovorech) jsou součástí DVD, které bylo odevzdáno spolu s touto prací a je také uloženo v archivu COH při ÚSD AV ČR.

³⁰ Tím je myšlen např. přepis neúplných či špatně znělých slov; tazatel se však při přepisu nebude snažit o stylistické úpravy textu (např. vynechání „vatových“ slov), k tomu slouží *redakce* textu, která je však prováděna až s ohledem na pozdější publikaci výsledků výzkumu.

události (přerušení rozhovoru apod.). Styl narátorova sdělení by při přepisu nahrávky neměl být upravován ani korigován.³¹

Samotná analýza začíná již důkladným seznámením se s historickými fakty, které se týkají studené války, ČSLA, 28. sbolp a 13. tp. Na základě těchto informací byly sestaveny tématické okruhy shodné pro všechny rozhovory.

Obsah jednotlivých rozhovorů byl poté roztríděn do tématických okruhů a interpretován (tzv. *interpretační čtení*) na základě konfrontace s vlastními hypotézami vytvořenými studiem dostupné literatury a historických pramenů.³² V rámci této práce je věnován prostor zejména obsahové analýze rozhovoru.³³

V rámci své bakalářské práce se hodlám zaměřit především na informace, které přinesou nové poznatky a postřehy k tématům uvedeným v bodě 1. 1. *Výzkumný projekt*. Nicméně předpokladem této práce je, že pořízené rozhovory budou nadále dostupné dalším badatelům v archivu COH, a že je využiji i v budoucnu při psaní dalších prací v navazujícím magisterském studiu na FHS UK.³⁴

1. 6. Hodnocení kvality výzkumu

Posouzení validity kvalitativního výzkumu realizovaného metodou orální historie je problematické. V narativním bádání (*narrative inquiry*) existují dvě interpretační úrovně („vnitřní“ a „vnější“) a výsledné pojednání je tak vždy průsečíkem významů předložených samotným narátorem a těmi, k nimž v rámci výzkumu dospěl sám badatel. V mnoha ohledech záleží na tazateli a jeho schopnostech logicky, eticky a přesvědčivě, v souladu s legitimními teoretickými koncepty oboru, provést hodnocení získaných pramenů a posléze nastínit vlastní interpretaci výzkumného problému.³⁵

Primárním cílem rozhovorů není získat „objektivní fakta,“ ale subjektivní pohled na zkoumanou problematiku, který bude konfrontován s obecně přijímanými historickými fakty. Každé vyprávění minulost spíše interpretuje, než aby ji věrně reprodukovalo. Cílem výzkumu nejsou jen informace získané od narátora, ale také narátor sám jako jedinečný subjekt, který tazatele seznamuje se svým životním příběhem.

Problémy spojené s objektivitou kvalitativního výzkumu jsou řešeny prostřednictvím nepředpojatého přístupu k narátorům, shromážděním a prostudováním co největšího množství dostupných materiálů k dané problematice.

Kvalita výzkumu může být do značné míry ovlivněna také úlohou tazatele v průběhu rozhovoru. Tazatel ovlivňuje narátora již svou přítomností, proto by se měl snažit, aby se narátor cítil v jeho společnosti co nejlépe, zároveň však nesmí zapomínat vést průběh rozhovoru a korigovat ho s ohledem na profesionalitu a badatelský záměr.

Cílem projektu realizovaného metodou orální historie není jakkoliv soudit narátora, jakožto dárce jedinečného životního příběhu, ani promítat do vztahu k narátorovi jakákoliv subjektivní stanoviska týkající se jeho osoby.

³¹ Celkem bylo v rámci tohoto projektu pořízeno více než 21 hodin zvukového záznamu a 227 stran přepisu.

³² Jedná se o práci s přepisem v němž jsou sledovány implicitní významy a badatel se zaměřuje na pochopení fenoménu a jeho rekonstrukci. Termín pochází od J. Masonové (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:128).

³³ V rámci této práce se nezaměřuji na jazykovou analýzu a otázky týkající se paměťových kvalit narátora. Podrobněji o dalších možnostech analýzy viz. Vaněk 2004:112.

³⁴ Interpretace totiž není definitivním výstupem výzkumu, protože se neslučuje s povahou kvalitativního výzkumu. „*Implicitním předpokladem každé narativní studie je její nedokončenost, neuzavřenost a demokratičnost v pravém slova smyslu.*“ (Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:125).

³⁵ Pokusy o „absolutně platné“ výsledky a závěry interpretace v podstatě stojí proti principům orální historie. Vyjadřuje-li se narátor k určité historické události nebo vypráví-li svůj životní příběh, platí v podstatě totéž i pro interpreta, který s veškerou svou erudicí a zkušeností zůstává zároveň člověkem své doby, pohybujícím se v určitém prostředí a zastávajícím určité názory (Vaněk 2004: 139).

1. 7. Etické otázky výzkumu

Orální historie jako metoda používaná k dokumentování lidské zkušenosti prostřednictvím zaznamenaných rozhovorů vyžaduje dodržování jistých etických zásad. Z hlediska legislativy České republiky nesmí použité metody kolidovat s příslušným ustanovením *Zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů*.

Mezi zásadní povinnosti tazatele patří nutnost důkladně seznámit narátora s účely, cíli a postupy orálně-historického výzkumu, do něhož svým příběhem přispívá. Narátor musí být dále obeznámen také se svými právy v rámci procesu vznikání nového pramene (tj. právo autorizace, anonymity atd.).³⁶ Vzhledem k citlivým údajům, které se mohou objevit v průběhu rozhovoru, se tazatel zavazuje, že za žádných okolností a v žádné fázi výzkumu neposkytne cizím osobám soukromé a citlivé údaje týkající se narátora, stejně tak, že nebude přistupovat k rozhovoru s manipulativními záměry. Narátor byl dále seznámen se způsobem uložení nahrávek, s plánovaným výstupem výzkumu (tj. bakalářská práce) a budoucími možnostmi jeho využití.

K ošetření všech eticko-právních vztahů byla uzavřena mezi tazatelem a narátorem *Smlouva o poskytnutí práv*, v níž je explicitně uveden název, účel a cíl projektu a způsob nakládání se vzniklým pramenem.³⁷ Narátor podpisem této smlouvy souhlasil se stanoveným způsobem použití zaznamenaných rozhovorů. Všem narátorům byly také zaslány zvukové záznamy rozhovorů a jejich přepisy a bylo jim umožněno v průběhu čtrnácti dní se k jejich obsahu vyjádřit.³⁸

³⁶ Vaněk – Mücke – Pelikánová 2007:152.

³⁷ Na základě písemné smlouvy uzavřené mezi mnou a náratory byly zvukové záznamy rozhovorů a jejich přepisy na DVD předány do archivu COH při ÚSD AV ČR, v. v. i. Smlouvy s náratory jsou taktéž součástí DVD přiloženého k této práci.

³⁸ Během této doby jsem byl kontaktován (ať už telefonicky či písemně) všemi náratory a bylo mi sděleno, že obsah přepisu se shoduje s tím, co bylo v rámci rozhovorů řečeno.

2. Životní příběhy

Záměrem několika následujících stránek je ve stručnosti představit jednotlivé narátory a přiblížit čtenáři jejich životní příběhy od narození až do současnosti.

V mnoha ohledech byly životy narátorů podobné. Jejich osobní život byl poznamenán především vyloučením ze strany, které bylo v tehdejší socialistické společnosti „stigmatem“, jež automaticky zabránilo narátorům v jejich realizaci na poli profesního života. Piloti, do jejichž výcviku vložila ČSLA několik miliónů korun a více než desetileté úsilí se až do listopadu 1989 nesměli živit létáním. Vyloučením z armády byli poznamenáni nejen samotní narátoři, ale obvykle také celá jejich rodina včetně dětí, kterým nebylo umožněno studium na středních a vysokých školách dle vlastní volby.

Po sametové revoluci byli všichni narátoři, s výjimkou jednoho, rehabilitováni a bylo na ně pohlíženo jako by sloužili v armádě až do roku 1989. Bylo jim také nabídnuto, aby se vrátili do aktivní služby. Téměř polovina z nich nabídku přijala. Ostatní z různých důvodů, nejčastěji zdravotních a rodinných, odmítli.

2. 1. Ing. Rudolf Árlt

příslušník 28. sbolp v letech 1961 – 1973, pilot 1. třídy, v r. 1967 držitel „Štítu ministra národní obrany“ pro nejlepšího stíhacího bombardéra, propuštěn z armády z politických důvodů v r. 1973, v letech 1992 – 1994 velitel 28. letecké základny v Čáslavi, v r. 1995 člen GŠ AČR

Narodil se v roce 1939 v Českém Dubu na severu Čech, kde také absolvoval základní školu. Otec pracoval jako živnostník, po válce mu byla odebrána koncese a živil se jako číšník. Matka byla ženou v domácnosti. Po únoru 1948 se rodina odstěhovala do Liberce. Stát se pilotem bylo jeho snem již od mládí. Během studia na jedenáctileté střední škole s maturitou (dnešní gymnázium) začal létat v aeroklubu místního SVAZARMu. Nad službou u letectva však vzhledem ke svému politickému profilu nikdy nepřemýšlel. Po ukončení studia dostal nečekaně přihlášku do pilotní školy v Prostějově, kam byl jako jeden z velkého množství uchazečů přijat. Během pilotního výcviku byl spolu s ostatními studenty několikrát přemístěn z důvodu zrušení LTA v Hradci Králové, nejprve do Prešova a později do Košic. Vzhledem k právě probíhající berlínské krizi byl z motorových letounů (C-205, C-11 JAK) rychle přeškolen na proudové (MiG-15) a po dokončení stíhacího výcviku nastoupil v roce 1961 v hodnosti poručíka k 28. sbolp v Čáslavi.

Na letišti v Čáslavi začal létat na letounu MiG-15 a poměrně brzy absolvoval potřebná vyšetření v Ústavu leteckého zdravotnictví v Praze a v roce 1964 se přeškolil v Mladé ve VVP Milovice, spolu s první letkou, na stíhací nadzvukový bombardér Su-7. V roce 1967, již jako kapitán, získal „Štít ministra národní obrany“ pro nejlepšího stíhacího bombardéra, který mu osobně předal tehdejší ministr národní obrany arm. gen. B. Lomský. Celkem nalétal více než 1 500 hodin.

S invazí vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 nesouhlasil. V následujícím roce začal vzhledem k vyhrocené situaci v armádě dálkově studovat stavební průmyslovou školu, aby se po případném odchodu mohl živit civilním zaměstnáním. V armádě zůstal až do roku 1973, kdy byl vyloučen ze strany a propuštěn se zdůvodněním, že „dodnes udržuje styky s lidmi, kteří nemají kladný vztah k socialistickému zřízení.“ Propuštěním z armády byla poznamenána celá jeho rodina. Zaměstnání ztratila i manželka, přestože pracovala v civilním sektoru, a dcera měla v pozdějších letech problémy s přijetím na vysokou školu, když místo na pedagogickou fakultu, kam složila přijímací zkoušky, musela nastoupit na ČVUT. Po

odchodu z armády pracoval jako technický pracovník u Povodí Labe až do roku 1989, kdy byl pozván tehdejším velitelem letecké základny na letišti v Čáslavi.

Následovala rehabilitace a studium na Vysoké škole vojenské v Bratislavě. V roce 1992 byl jmenován velitelem 28. základny taktického letectva v Čáslavi a tuto funkci vykonával až do jejího zrušení a následné reorganizace v roce 1994. V roce 1995 krátce sloužil na generálním štábu AČR a poté odešel v rámci reorganizace armády s hodností plukovníka do civilu, kde pracoval jako pilot aero-taxi-sloužby až do důchodu.

2. 2. Josef Balda

příslušník 28. sbolp v letech 1958 – 1970, od r. 1958 starší technik pluku, od r. 1966 zástupce inženýra pluku, v r. 1971 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1937 ve Slatinách u Jičina. Pochází z malorolnické rodiny. Otec byl zemědělcem a o hospodářství přišel v důsledku únorových událostí roku 1948. Matka byla ženou v domácnosti. Již od dětství měl kladný vztah k letecké technice. Po absolvování povinné školní docházky si bez vědomí rodičů podal v roce 1952 přihlášku do Školy technického dorostu letectva v Popradě, kam byl přijat. V roce 1954 po vyučení leteckým mechanikem pokračoval ve studiu na Leteckém technickém učilišti v Liptovském Mikuláši. Po jeho ukončení v hodnosti poručíka nastoupil k letce vlečných terčů v Košicích.

V roce 1957 byl přeložen jako starší technik draků a motorů do leteckých divizních opraven v Čáslavi. O rok později nastoupil k 28. sbolp, kde sloužil jako starší technik pluku a od roku 1966 jako zástupce inženýra pluku a náčelník provozu. V roce 1964 byl přeškolen spolu s první letkou na nové letouny Su-7 v Košicích a v Mladé. Ve funkci náčelníka provozu řídil dvě přehlídky na Letné. Nabídku studia v Sovětském svazu odmítl a začal dálkově studovat Strojní průmyslovou školu v Čáslavi.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk. O rok později pronesl v restauraci „Na baště“ při oslavě ukončení studia strojní průmyslové školy „hanlivý a urážlivý výrok k osobě prvního tajemníka ÚV KSČ s. dr. Gustava Husáka.“ Na stranické schůzi štábu v roce 1970 byl vyloučen ze strany. V následujících stranických prověrkách v roce 1971 byl hodnocen jako „nevyhovující z politické přípravy“ a v hodnosti majora propuštěn z armády. Na konci téhož roku byl pravomocně odsouzen pro „trestný čin hanobení republiky a jejího představitele“ k šesti měsícům 10 % srážky ze mzdy.

Po propuštění z armády měl jako nestraník problémy s hledáním zaměstnání. Vyloučením ze strany byly poznamenány i jeho děti, což se projevilo zejména při výběru jejich budoucího povolání. Začal pracovat nejprve jako řadový dělník v ČSAO a později jako mladší kontrolor motorů po generální opravě. Díky svým vynikajícím výsledkům byl jmenován nákupčím a sháněl náhradní díly pro autobusy po celé republice. V osmdesátých letech kvůli neshodám s tehdejším ředitelem z podniku odešel a začal pracovat v Jednotě jako vedoucí stavebnin v Čáslavi.

Po listopadu 1989 byl rehabilitován a povýšen do hodnosti podplukovníka. V roce 1993 odešel do důchodu a nyní si příležitostně vydělává jako řidič v odpadovém hospodářství. Ve volném čase se věnuje myslivosti.

2. 3. Jaroslav Buchar

příslušník 13. tp v letech 1958 – 1970, od r. 1958 technik automobilové roty, v letech 1962 a 1965 opakovaně žádal o odchod do zálohy, v r. 1970 vyloučen ze strany a na vlastní žádost propuštěn z armády

Narodil se v roce 1935 v Klukách u Čáslavi. Pochází z dělnické rodiny. Otec byl vyučený zedník, pracoval jako topič vysokotlakých kotlů a později jako osobní řidič na

velkostatku v Čakovicích. Matka pracovala jako služebná na statku v Miškovcích a po válce nastoupila do podniku Kolektory Hruška, kde pracovala jako dělnice. Navštěvoval Obecnou školu v Třeboradicích a poté Měšťanskou školu v Čakovicích. Po ukončení povinné školní docházky si podal přihlášku do Vojenského učiliště v Přelouči, kam však nebyl z důvodu velkého množství uchazečů přijat. Šel se tedy učit jako mostař do ČKD Slaný. Ze zdravotních důvodů přestoupil do učňovského střediska na obor obráběč kovů. Po vyučení pracoval dva roky na středisku „Nová bagrovna“ jako dělník ve výrobě stavebních pásových strojů. Poté se s rodiči přestěhoval do Kluků, kde koupili rodinný dům po svém strýci. V Čáslavi pracoval v opravně stavebních strojů (tehdejší Sehil) až do roku 1953, kdy byl odveden k výkonu vojenské základní služby. Mezitím si ve SVAZARMu udělal řidičský průkaz třetí skupiny na nákladní vozy.

V roce 1954 nastoupil základní vojenskou službu u 3. tankového praporu v Luštěnicích u Mladé Boleslavi a byl zařazen do poddůstojnické školy, kde byl vyškolen na řidiče tanku. Po absolvování prvního roku základní vojenské služby byl převelen k 3. průzkumnému praporu do Milovic, kde vykonával funkci řidiče tanku 1. tankové roty. V únoru 1956 během náboru vojáků z povolání absolvoval kurs tankových mechaniků-seřizovačů a dělostřeleckého vyzbrojování. V témže roce podepsal v hodnosti desátníka smlouvu o přijetí do pracovního poměru vojáka z povolání na dva roky a sloužil jako mechanik-seřizovač a dělmistr tankové roty. V roce 1958 se oženil a po reorganizaci 13. td byl přeložen do Čáslavi k 13. tp na funkci náčelníka technické kontrolní stanice. Zvýšil si také kvalifikaci o kurz učitelů provozu automobilové a tankové techniky. O rok později byl za vynikající pracovní výsledky pověřen jako řidič zajištěním dopravy účastníků Závodu míru do Berlína. Tentýž rok byl jmenován v hodnosti podpraporčíka do funkce technika automobilové roty týlového zabezpečení 13. tp, kterou vykonával až do svého odchodu z armády. V roce 1962 a 1965 opakovaně žádal o propuštění z armády, což mu však z personálních důvodů nebylo umožněno.

V roce 1968 nesouhlasil s okupací Československa a o dva roky později, po stranických prověrkách, byl z téhož důvodu vyloučen ze strany a jeho žádosti o propuštění bylo vyhověno. Jako „politicky nespolehlivý“ měl potíže s hledáním nového zaměstnání.

Do roku 1973 pracoval jako řidič v ČSAD v Kutné Hoře. Poté jako řidič nákladního automobilu v cukrovaru ve Vrdech. Pomáhal při stavbě hotelu Labe v Kolíně a při výstavbě vodní nádrže Želivka. Poté nastoupil do podniku Vodovody – Kanalizace Kutná Hora, kde pracoval jako řidič do roku 1983. Tentýž rok nastoupil do čističky odpadních vod v Kutné Hoře jako pracovník údržby a pracoval zde až do svého odchodu do důchodu v roce 1995.

V roce 1991 byl pozván na setkání bývalých příslušníků ČSLA. Vzhledem k tomu, že z armády odešel na vlastní žádost však nebyl rehabilitován. Byla mu nicméně nabídnuta možnost návratu do aktivní služby na dobu osmi měsíců, kterou z důvodu krátké pracovní perspektivy odmítl. V důchodovém věku si přivydělával jako vrátný v ČKD v Kutné Hoře. Ve volném čase se věnuje myslivosti.

2. 4. Ing. Drahomír Dostál

příslušník 13. tp v letech 1966 - 1971, od r. 1966 náčelník štábu, propuštěn z armády jako politicky nespolehlivý v r. 1971, v letech 1991 – 1993 inspektor na MO, do r. 1997 civilní zaměstnanec ministerstva obrany

Narodil se v roce 1931 v malé jihomoravské obci Krumvív mezi Brnem a Hodonínem. Pochází z maloroľnické rodiny. Otec byl zemědělcem a matka ženou v domácnosti. Povinnou školní docházku absolvoval v Kloboukách u Brna. Po válce nastoupil na gymnázium v Hodoníně. Jeho snem bylo stát se učitelem. Ve čtvrtém ročníku přešel do Vojenské školy

Jana Žižky z Trocnova ve Spišské Nové Vsi, kde v roce 1950 složil maturitní zkoušku. Poté nastoupil do Vojenské akademie (později učiliště) v Lipníku nad Bečvou.

V roce 1952, po absolvování učiliště a kádrovém pohovoru, byl přidělen k 2. pěšímu pluku v Teplé u Mariánských Lázní, kde převzal funkci velitele čety a později velitele minometné roty. Později se stal zástupcem náčelníka poddůstojnické školy pluku a splnil si tak na krátko svůj kantorský sen. V roce 1955 byl přijat do Vojenské akademie Klementa Gottwalda v Karlových Varech. Titul inženýra získal v roce 1958 a poté uvažoval o kariéře velitele praporu Vojenské školy Jana Žižky z Trocnova ve Spišské Nové Vsi nebo Moravské Třebové, ale rozkazem kádrového oddělení byl přidělen jako velitel praporu v hodnosti kapitána zpět do Mariánských Lázní k 2. pěšímu pluku, který byl mezitím přejmenován na 40. motostřelecký pluk. V roce 1961 byl převelen na velitelství Západního vojenského okruhu v Příbrami, kde vykonával funkci staršího důstojníka operačního oddělení a plánoval přesuny vojsk pod velením gen. S. Procházky. V roce 1966 byl přeložen na funkci náčelníka štábu 13. tp v Čáslavi.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk Varšavské smlouvy. O tři roky později byl vyloučen ze strany a v hodnosti podplukovníka přeložen do Jindřichova Hradce na místo zástupce velitele pluku. Tuto funkci však vykonával pouze krátce a 31. července 1971 byl z důvodu „politické nespolehlivosti“ propuštěn z armády.

Po odchodu z armády nemohl dlouhou dobu najít zaměstnání. Nakonec skončil jako zaměstnanec Technických služeb v Jindřichově Hradci, kde pracoval do roku 1977. Poté se spolu s rodinou přestěhoval do Drobovic a do roku 1990 pracoval v centrálním skladě závodu Kosmos v Čáslavi.

Po listopadu 1989 byl rehabilitován a v roce 1990 nastoupil na inspekci ministerstva obrany, kde pracoval do roku 1993 jako voják z povolání v hodnosti plukovníka a v letech 1993 – 1997 jako civilní zaměstnanec. Poté odešel do důchodu a v následujících letech zabezpečoval ostrahu, spolu s dalšími vysloužilými vojáky, bývalých Prokopových kasáren v Čáslavi.

2. 5. Ing. Josef Kloboučník

příslušník 28. sbolp v letech 1964 – 1970, od r. 1964 zástupce velitele pluku, od r. 1966 velitel pluku, v letech 1970 – 1971 inspektor bezpečnosti letů na velitelství 34. sbold, v r. 1971 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1934 v Ronově nad Doubravou. Pochází z dělnické rodiny. V roce 1940 začal navštěvovat obecnou školu a o čtyři roky později Měšťanskou školu v Ronově nad Doubravou. V roce 1949 nastoupil do Stalinových závodů v Záluží u Mostu, kde se vyučil provozním zámečníkem. Jeho snem však bylo dostat se k letectvu. Po vyučení se přihlásil do gymnázia v Novém Jičíně na Moravě, kde absolvoval maturitní ročník a poté nastoupil do přípravné letecké školy ve Šternberku.

Po absolvování pilotní školy nastoupil v roce 1953 ke stíhacímu leteckému pluku do Plzně a po reorganizaci divize k stíhacímu pluku do Pardubic, kde od roku 1955 létal na letounech MiG-15. V roce 1959 nastoupil do VTA v Brně. Po absolvování školy v roce 1964 chtěl pokračovat v dalším studiu, ale kádrovým oddělením byl přidělen k 28. sbolp v Čáslavi na pozici zástupce velitele pluku. Přestěhoval se tedy s celou rodinou do Čáslavi. Během své služby absolvoval přeškolení na nové bombardovací letouny Su-7 a v roce 1966 byl jmenován velitelem pluku. Celkem nalétal okolo 1 600 hodin.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk a při stranických prověrkách v roce 1970 byl vyloučen ze strany a zbaven funkce velitele pluku z důvodu „nedostatečného uplatňování vedoucí úlohy strany.“ Jako nestraník nesměl mít podřízené a proto byl ustanoven

inspektorem bezpečnosti letů na velitelství 34. sbold. Tuto funkci však vykonával pouze krátce a v roce 1971 byl jako „politicky nespolehlivý“ propuštěn z armády.

Po odchodu z armády nemohl déle než čtyři měsíce sehnat zaměstnání. Nejprve hledal místo u civilního letectva, nicméně marně. Nakonec byl přijat do podniku Sfinx Žleby, kde pracoval jako vedoucí nádvorní party a zajišťoval vykládání a nakládání vagónů. V průběhu sedmdesátých let byl pod dohledem Státní bezpečnosti. Absolvoval dvouleté nástavbové studium projektování ekonomických a investičních činností průmyslu, a poté byl jmenován vedoucím investiční výstavby a rozvoje závodu. Po roce 1989 byl rehabilitován a byla mu nabídnuta funkce na generálním štábu armády v hodnosti plukovníka. Tuto nabídku však odmítl. V roce 1992 opustil podnik a odešel do důchodu. Ve volném čase se věnuje včelařství.

2. 6. Jaroslav Kuropatnický

příslušník 28. sbolp v letech 1964 - 1970, pilot 1. třídy, v r. 1970 přeškolen na vrtulníky, v r. 1971 nucen opustit armádu z politických důvodů, v letech 1991 – 1992 velitel stanoviště na letišti v Čáslavi,, od r. 1993 až do současnosti civilní zaměstnanec taktické základny letectva v Čáslavi

Narodil se v roce 1937 v Teplicích nad Bečvou. Otec pracoval v hotelu Praha jako domovník a později řidič. Matka byla ženou v domácnosti. Navštěvoval Obecnou školu v Hranicích a poté nastoupil do Školy jemné mechaniky a optiky v Přerově. V druhé třídě průmyslové školy začal létat na bezmotorových letadlech v místním SVAZARMu na letišti v Drahotušicích. Po absolvování školy dostal nabídku, aby šel studovat do leteckého učiliště. To však odmítl a nastoupil do podniku Tesla ve Valašském Meziříčí jako konstruktér. V roce 1956 byl vojenskou správou povolán k nástupu do leteckého učiliště pro nedostatek uchazečů.

V roce 1959 ukončil studium na Leteckém učilišti v Přerově a kádrovým oddělením byl přidělen k stíhacímu bombardovacímu leteckému pluku do Bratislavy na letiště Ivanka, kde začal létat na letounech MiG-15 jako starší pilot a létal zde až do roku 1964, kdy bylo letiště zrušeno a příslušníci pluku byli přeloženi k různým útvarům po celé republice.

V roce 1964 nastoupil k 28. sbolp v Čáslavi jako mladší pilot a přeškolil se na nadzvukové letouny Su-7 ve VVP Mladá. Celkem nalétal přes 750 hodin.

V roce 1968 nesouhlasil s invazí vojsk Varšavské smlouvy. V roce 1970 mu bylo zakázáno létání na nadzvukových letounech a byl přeložen na přeškolení k letce bojových vrtulníků Mi-4 do Piešťan. Jako jediný z narátorů nebyl vyloučen z KSČ, protože do strany nikdy nevstoupil. Na konci roku 1970 byl v hodnosti kapitána z politických důvodů propuštěn z armády.

Po odchodu z armády nastoupil na místo závozníka u zemědělsko-nákupního závodu, které však z důvodu malé perspektivy do budoucna opustil a nastoupil jako obsluha benzinové pumpy (později vedoucí) v Chrudimi, kde pracoval až do roku 1985. Propuštěním z armády byla poznamenána celá jeho rodina. Rozvedl se a dětem nebylo povoleno studium na školách dle své volby. V letech 1985 – 1991 pracoval jako instruktor v autoškole v Kutné Hoře.

Poté byl rehabilitován a do roku 1992 sloužil v hodnosti plukovníka na velitelském stanovišti na letišti v Čáslavi. Odešel do důchodu a od roku 1993 si přivydělává jako civilní zaměstnanec 21. taktické základny letectva v Čáslavi.

2. 7. Vlastimil Žůrek

příslušník 13. tp v letech 1958 – 1971, náčelník intendantní služby, v r. 1971 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1931 v Žeravicích, tehdejší okres Kyjov. Pochází z rodiny živnostníků. Otec provozoval krejčovství a matka byla úspěšnou švadlenou. Navštěvoval

Obecní školu v Žeravicích a později tzv. Hlavní (měšťanskou) školu ve Bzenci. V roce 1946 pod vlivem tehdejší kampaně na podporu textilního průmyslu nastoupil do Základní odborné školy československého textilního průmyslu a vyučil se tkalcem. Poté pokračoval ve studiu na Vyšší průmyslové škole textilní v Brně, kde složil maturitní zkoušku a byl přijat do Intendančního učiliště v Žilině.

V roce 1954 po absolvování učiliště byl kádrovým oddělením přidělen k 8. mechanizované divizi v Kolíně a jmenován náčelníkem intendančního zásobování 8. protiletadlového oddílu v Červených Pečkách. Tuto funkci vykonával až do zrušení útvaru v rámci reorganizace armády.

V roce 1958 byl přeložen k 13. tp do Čáslavi a ustanoven do funkce náčelníka intendanční služby. V roce 1962 mu bylo nabídnuto, aby šel studovat na Vysokou vojenskou školu týlovou v Praze. Nabídku však odmítl, stejně jako možnost přeložení k raketové brigádě do Hranic nedaleko svého rodiště.

V roce 1968 nesouhlasil s okupací vojsk pěti „spřátelených“ zemí. Po srpnových událostech začal dálkově studovat obchodní školu v Resslově ulici v Praze. Během stranických prověrek v roce 1971 byl pro kritiku a „nepochopení vedoucí úlohy strany“ vyloučen z KSČ a propuštěn z armády.

Po odchodu z armády nemohl najít zaměstnání a dcera nebyla přijata kvůli jeho stranickému profilu ke studiu na gymnáziu v Čáslavi. Nakonec nastoupil jako instruktor k podniku Jednota v Kolíně. Pro kritiku některých straníků však musel být kvůli svému politickému smýšlení z funkce odvolán a přeložen. Do roku 1991 vykonával funkci vedoucího stavebnin Jednota a poté odešel do důchodu.

Po listopadu 1989 byl rehabilitován a byla mu nabídnuta funkce zástupce velitele pro výchovu a kulturu u železničního útvaru v Čáslavi, kterou odmítl. V roce 1995 byl předsedou místní odbočky VSR. Ve volném čase se věnuje vojenské historii.

3. *Historický kontext*

Před přistoupením k interpretaci pořizovaných rozhovorů, a jejich zasazení do kontextu této práce, je nejprve třeba seznámit se, alespoň obecně, se zásadními událostmi šedesátých let a jejich odrazem ve společnosti. K tomu slouží první oddíl této kapitoly, který ve zkratce seznamuje čtenáře s významnými událostmi šedesátých let dvacátého století – tj. s problematikou týkající se Varšavské smlouvy, jaderných zbraní, ekonomické a politické situace v ČSSR a dvou světových krizí, které do značné míry ovlivnily společenské klima tehdejší doby. Druhý oddíl se věnuje vývoji a změnám, jež proběhly v tomto desetiletí v Československé lidové armádě a třetí část této kapitoly je zaměřena na historii vojenské posádky v Čáslavi od jejího počátku až do současnosti.

3. 1. Šedesátá léta u nás a ve světě

Situace v šedesátých letech dvacátého století byla určována bipolárním uspořádáním tehdejšího světa, který se nacházel v tzv. *studené válce*, jež lze charakterizovat jako politický a ekonomický konflikt v letech 1947 – 1991 mezi dvěma odlišnými společenskými systémy (USA a SSSR), který soustavně hrozil přerůst v „horkou“ válku za použití jaderných zbraní v kombinaci s nasazením konvenčních sil.³⁹

V šedesátých letech se svět octl na pokraji další světové války hned dvakrát. Obě krize předznamenal nezdar při jednání mezi sovětským vůdcem N. S. Chruščovem a novým prezidentem USA J. F. Kennedym. Poprvé došlo k eskalaci napětí v roce 1961 při tzv. *druhé berlínské krizi*,⁴⁰ kdy byla na žádost W. Ulbrichta, a se souhlasem N. S. Chruščova, zahájena výstavba betonové zdi v délce 165 kilometrů, která rozdělila tehdejší Berlín na Západní a Východní a ukončila tak několikaleté dohady o „německé otázce.“

Ke druhé, mnohem nebezpečnější a závažnější, krizi došlo v roce 1962 v souvislosti s rozhodnutím o rozmístění jaderných raket středního doletu na Kubě, jejichž základním cílem bylo částečné vyrovnání strategické rovnováhy sil v oblasti dostupnosti jaderných útoků. Sovětské rakety byly z Kuby nakonec staženy výměnou za demontáž amerických raket v Anatólii, ale oba státníci za to zaplatili vysokou daň.⁴¹ Berlínská a karibská krize měly zásadní vliv na mezinárodní situaci a vývoj vztahů mezi Sovětským svazem (Varšavskou smlouvou) a Spojenými státy (NATO). Vědomí rovnováhy v počtu jaderných zbraní a možnosti jejich nasazení přimělo obě strany k hledání východiska z této nebezpečné situace.⁴²

Tím se stala nová vojenská doktrína „vzájemně zaručeného zničení“ (někdy označovaná také jako „jaderný pat“)⁴³ předložená ministrem obrany Spojených států R. McNamarou v roce 1962, která vycházela z předpokladu, že „*pokud si nikdo nemůže být jistý, že nukleární válku přežije, potom žádná nebude.*“⁴⁴ Tato doktrína dostála v průběhu

³⁹ Termínu „*Cold War*“ poprvé užil poradce amerického prezidenta B. Baruch ve svém projevu z 16. dubna 1947. Tento projev uvedl ve známost americký novinář H. B. Swope a do širšího podvědomí pojem rozšířil žurnalista W. Lippman, především díky své knize *Cold War* z roku 1947.

⁴⁰ První „*berlínskou krizí*“ je nazývána sovětská blokáda Berlína v letech 1948 – 1949, která vznikla v důsledku nesouhlasu s politickým vývojem a rozdělením tehdejšího Berlína. Spojenci tuto situaci vyřešili prostřednictvím leteckého mostu. (Gaddis 2006:41).

⁴¹ J. F. Kennedy zaplatil svým životem v listopadu 1963 – atentát byl s největší pravděpodobností dílem kubánského exilu a čistkami zasažené části CIA – a N. S. Chruščov svým politickým pádem na XX. sjezdu KSSS o rok později, kdy byl nahrazen L. I. Brežněvem (Nálevka 2003:129).

⁴² Tak byla např. v roce 1963 mezi Bílým domem a Kremlem zřízena tzv. horká linka, která umožňovala okamžitý kontakt nejvyšších představitelů obou států (Bílek a kol. 2008:127).

⁴³ Známa také pod zkratkou M. A. D. (Mutual Assured Destruction).

⁴⁴ Gaddis 2006:80.

šedesátých let několika změn a později vešla ve známost jako „strategie pružné reakce,“ v jejímž rámci byla přehodnocena dosavadní úloha „štitu a meče“ v prostoru evropského válčiště.⁴⁵ V roce 1963 došlo také k podpisu *Smlouvy o částečném omezení jaderných zkoušek*, která zakazovala testy atomových zbraní v atmosféře. O pět let později byla podepsána *Smlouva o nešíření jaderných zbraní*, jenž měla zabránit, aby státy vlastníci jaderné zbraně, neumožnily jejich získání jiným zemím.

Spojené státy však byly nuceny v polovině šedesátých let řešit také jiné problémy – především válku ve Vietnamu (1964 – 1973), která se stala prvním americkým vojenským neúspěchem (pokud lze výsledek korejské války v padesátých letech považovat za „úspěch“) v dějinách USA a vzbudila značnou nevoli civilního obyvatelstva vůči zahraniční politice.⁴⁶ Vedle války v Indočíně sužoval tehdejší svět, v pořadí již třetí, arabsko - izraelský konflikt, který byl plně podporován tehdejším Sovětským svazem.⁴⁷ Evropskou politiku velkou měrou ovlivnil francouzský prezident Ch. de Gaulle, když Francie v roce 1966 opustila vojenské struktury NATO a významně zasáhla do ustanovení Evropského společenství o rok později. Původní záměr vytvořit z Evropského společenství nezávislou „třetí sílu,“ kontinentální velmoc vedle USA a SSSR, však Francii nevyšel.⁴⁸

Šedesátá léta přinesla díky masivnímu zbrojení a vojenskému výzkumu ve vývoji nových technologií také pokroky v dobývání vesmírného prostoru. Major J. Gagarin obletěl v dubnu 1961 naši planetu a stal se tak prvním člověkem ve vesmíru. Po vypuštění sovětské družice Sputnik v roce 1957 to bylo druhé, a také poslední, prvenství Sovětského svazu ve „vesmírném závodě.“ V polovině šedesátých let převzala pomyslnou štafetu ve vesmírném programu americká NASA a „vítězství“ dosáhla přistáním Apolla 11 na Měsíci v roce 1969.

Československo bylo na počátku šedesátých let (1961 – 1963) zásadním způsobem ovlivněno ekonomickou krizí, která otevřeně poukazovala na nedostatky v systému plánovaného hospodářství a problémy spojené s jednostrannou orientací zahraničního obchodu na sovětský blok.⁴⁹ Ekonomická krize se promítala také do sociální struktury společnosti – tehdejší ekonomika nebyla schopna uspokojit poptávku a přitom ze strany nabídky docházelo k hromadění zásob zboží, o které neměl nikdo zájem. Klesající životní úroveň obyvatelstva vedla k nutnosti „přehodnocení“ dosavadního způsobu hospodaření ČSSR. Vedení KSČ si hospodářské problémy sice uvědomovalo, ale nebylo schopno je efektivně řešit. Společnost se začala měnit i po kulturní stránce, rostla vzdělanostní úroveň a možnost poznávat svět.⁵⁰ Od roku 1964 došlo k částečné nápravě ekonomické situace a dynamika ekonomiky, díky zavedení „tržních principů“ v určitých oblastech obchodu, začala opět růst. V roce 1967 byly pozitivní výsledky ekonomické reformy již obecně známy a množství lidí, kteří volali po dalších změnách se začalo prudce zvyšovat.

V rámci stranické elity KSČ se utvořila silná opozice, která se postavila vůči prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ a tehdejšímu prezidentovi A. Novotnému. S první otevřenou kritikou vůči jeho politice vystoupili na IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v červnu 1967 také V. Havel,

⁴⁵ Sovětský svaz byl seznámen s tím, že jaderné zbraně proti němu nebudou použity v případě jeho snahy dosáhnout svých politických cílů konvenčními prostředky. Jaderným zbraním USA byla přisouzena úloha „meče,“ zatímco konvenčním ozbrojeným silám NATO role „štitu.“ Konvenční síly Severoatlantické aliance byly v rámci tzv. periferní strategie schopny ustoupit až k Rýnu a po úderu „mečem“ přejít do protiofenzívy (Vacek 2004:39-40).

⁴⁶ Oprávnění k zahájení vojenských akcí vůči severnímu Vietnamu získal od amerického Kongresu v podobě tzv. „tonkinské rezoluce,“ tehdejší prezident L. Johnson. Podrobněji o válce ve Vietnamu a souvisejících událostech viz. Johnson 2008:612-619.

⁴⁷ Někdy také označován jako „šestidenní válka“ – šlo o vojenské střetnutí mezi Izraelem a koalici Egypta, Sýrie a Jordánska v červnu 1967.

⁴⁸ Curha a kol. 2006:220.

⁴⁹ Obrat zahraničního obchodu se zeměmi SSSR dosáhl v roce 1965 již více než 70 % (Bílek a kol. 2008:136).

⁵⁰ Na přelomu padesátých a šedesátých let byl počet čs. občanů cestujících do tzv. kapitalistické ciziny minimální, v roce 1965 jich však vyjelo 168 000 a o dva roky později více než 300 000 (Bílek a kol. 2008:138).

I. Klíma, A. Kliment, P. Kohout, M. Kundera, A. J. Liehm a L. Vaculík, kteří požadovali svobodu slova, zrušení cenzury a demokratizaci společnosti. V lednu 1968 došlo k radikální změně ve vedení státu, když se prvním tajemníkem ÚV KSČ stal, dosud nepříliš známý slovenský politik, A. Dubček a prezidentem republiky gen. L. Svoboda. Reformní komunisté využili tohoto úspěchu a pokusili se o liberalizaci režimu – tzv. „socialismus s lidskou tváří.“ Došlo k obnovení činnosti spolků jako je Sokol a Junák, a mimo Národní frontu vznikla také nová sdružení politického charakteru jako Klub angažovaných nestraníků (KAN) a K-231 z politických vězňů odsouzených podle *zákona č. 231/48 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky*. Společenské změny byly přijímány mnohými členy KSČ s krajním odporem, který vyvrcholil po publikování výzvy *2000 slov k dělníkům, rolníkům, vědcům, umělcům a každému* na konci června 1968, ve které L. Vaculík požadoval směřování k občanské společnosti a politické pluralitě.

Vývoj v Československu byl v zemích Sovětského svazu od počátku sledován s velkou nedůvěrou. Výsledkem červencové schůzky generálních tajemníků komunistických stran sovětského bloku ve Varšavě byl ultimativní dopis Praze, v němž bylo konstatováno, že již byla překročena „míra bratrské tolerance vůči reformnímu úsilí.“⁵¹ Posledním pokusem o rozbití československého „pražského jara“ byla schůzka v Čierné nad Tisou na konci července 1968 a následné setkání představitelů Varšavské smlouvy v Bratislavě. Československá delegace sice výsledky tohoto jednání přijala, nicméně zasedání politbyra ÚV KSSS v polovině srpna téhož roku došlo k jednoznačnému závěru, že politika KSČ se v Československu nemění a že „*nastal čas k přijetí aktivních opatření k záchraně socialismu v ČSSR.*“⁵² Následně byla zahájena realizace, již od února, plánované operace DUNAJ, tj. invaze vojsk Varšavské smlouvy na území tehdejšího Československa.⁵³ Z 20. na 21. srpna 1968 vstoupilo na naše území téměř půl miliónu příslušníků invazních jednotek pěti vojsk Varšavské smlouvy (Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Polska, Bulharska a Maďarska) a necelých sto tisíc z nich zde zůstalo po dobu dalších dvaceti let.⁵⁴

Cílem okupace nebylo pouze opětovně nastolit socialismus sovětského typu, ale především zabezpečit pro Sovětský svaz strategicky důležitý prostor pro případ budoucího válečného konfliktu. Následující roky po podepsání *Moskevských protokolů* na konci srpna 1968 se nesly ve znamení „normalizačního procesu.“ *Poučení z krizového vývoje* shrnuje obsah Moskevských protokolů, resp. normalizace, následovně: „*Českoslovenští představitelé v tomto dokumentu vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci.*“⁵⁵

Západ se vůči sovětské agresi postavil umírněně v důsledku politiky „deténte.“⁵⁶ Prioritou USA byla otázka „uvolnění“ napětí a dosažení uzavření bilaterální dohody o

⁵¹ Nálevka 2003:179.

⁵² Bílek a kol. 2008:251.

⁵³ Okupace se nezúčastnila Albánie, která byla od roku 1962 pouze pasivním členem Varšavské smlouvy, a Rumunsko, které bylo přizváno pouze k první schůzce k československé situaci v březnu 1968. N. Ceaușesca dokonce přistoupil k mobilizaci armády proti případnému pokusu o podobnou invazi do Rumunska (Curha a kol. 2006:235).

⁵⁴ Po srpnové okupaci využil Sovětský svaz příležitosti a na základě *Smlouvy o podmínkách o dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSSR* z 16. října 1968 zanechal v republice na 75 000 vojáků Střední skupiny sovětských vojsk (Koldínská – Šedivý 2008:60).

⁵⁵ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* (<http://www.totalita.cz/texty/pouceni.php>).

⁵⁶ Politika uvolňování napětí mezi Východem a Západem, která měla vést ke snížení rizika nukleárního konfliktu, zlepšení předvídatelnosti vztahů mezi USA a SSSR, čímž měla pomoci zotavit se z domácích zmatků, které je postihly v průběhu šedesátých let. V žádném bezprostředním smyslu nebylo jejím zamýšleným cílem nastolení spravedlnosti (Gaddis 2006:162).

strategickém odzbrojování.⁵⁷ Demokratické státy tak svým postojem k 21. srpnu 1968 v Československu svým způsobem akceptovaly Brežněvovu doktrínu o omezené suverenitě východoevropských satelitních zemí pod nadvládou Sovětského svazu.

3. 1. Československá lidová armáda v šedesátých letech

Československá armáda prošla v šedesátých letech několika významnými změnami. Určujícím faktorem bylo její členství ve Varšavské smlouvě,⁵⁸ která již od roku 1955 ve všech směrech ovlivňovala vojenskou doktrínu ČSLA a stejně tak činila i v případě dalších satelitních zemí východního bloku.⁵⁹ Důsledky členství v tomto „obranném“ spolku se v šedesátých letech projeví zejména v otázce výstavby, reorganizace a výzbroje naší armády. Dalším vlivem, který na armádu v průběhu tohoto období působil, byla samozřejmě politická a společenská situace v Československu – tedy události „pražského jara.“ Armáda prošla stejně jako tehdejší společnost v této době liberalizací a demokratizací, která vyvrcholila pokusem o změnu vojenské doktríny (její „internacionalizaci“) a oslabení vlivu KSČ v ozbrojených složkách. Za tento „experiment“ zaplatila ČSLA po srpnových událostech roku 1968 krutou daň v podobě normalizačních čistek, které zachvátili všechny složky armády a zapříčinily propuštění několika tisíců vojáků z povolání.

Řízení výstavby ČSLA zůstalo po celá šedesátá léta výhradní záležitostí KSČ. Základními dokumenty pro výstavbu a budování ČSLA v šedesátých letech byly *Ústava Československé socialistické republiky* (zákon č. 100/1960 Sb.), branný zákon (č. 19/1958 Sb.) a již delší dobu připravovaný *Zákon o obraně Československé socialistické republiky* (č. 40/1961 Sb.), který určoval, že zabezpečování obranyschopnosti země řídí KSČ a využívá k tomu také spojeneckých svazků k v rámci Varšavské smlouvy.⁶⁰

Stále prohlubování vedoucí úlohy strany měly zajistit politické organizace ve spolupráci s organizacemi KSČ za využití všech vojáků, kteří byli členy komunistické strany. Výstavbu a činnost politického aparátu řídila Hlavní politická správa pracující na úrovni ÚV KSČ. V šedesátých letech začaly vznikat organizace KSČ i na úrovni útvarů. Dohled nad nimi tvořili politicky profesionálně vyškolení, a KSČ zcela oddaní, vojáci z povolání, tzv. „zástupci pro věci politické,“ kteří existovali již od úrovně roty. HPS hrála již od roku 1963 významnou úlohu v liberalizaci poměrů v armádě, zasloužil se o to zejména její náčelník gen. por. V. Prchlík.⁶¹

Celosvětové krize na počátku šedesátých let se do situace v ČSLA promítly zvýšením bojové pohotovosti. V průběhu berlínské krize byla naše armáda dokonce částečně převedena do válečného stavu přidružením vojáků odcházejících do zálohy ve službě o další tři měsíce. V tomto období tak armáda čítala více než 280 000 osob.⁶² V důsledku těchto událostí bylo v září 1961 přijato, na základě doporučení GŠ OS SSSR a Hlavního velitele vojsk Varšavské

⁵⁷ Tzv. SALT (Strategic Arms Limitation Talks – Rozhovory o omezení strategických zbraní) byly sérií bilaterálních smluv mezi USA a SSSR, v tomto případě se jednalo konkrétně o smlouvu *SALT I*. (jednání bylo zahájeno již v roce 1969, ale smlouva vstoupila v platnost až v roce 1972 a zavazovala obě strany k omezení množství interkontinentálních střel).

⁵⁸ Varšavská smlouva byla obranným uskupením, které vzniklo 14. května 1955 jako reakce na přistoupení Německé spolkové republiky k Severoatlantické alianci a k Pařížským smlouvám. Zakládajícími členy byly Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Německá demokratická republika a Sovětský svaz. Varšavská smlouva byla založena vojenské doktríně SSSR, které se musely podřídit všechny ostatní členské státy a vrcholnou instancí byl GŠ OS SSSR (Nálevka 2003:90-91).

⁵⁹ Riceová 2005:92.

⁶⁰ Bílek a kol. 2008:142.

⁶¹ Riceová 2005:104.

⁶² Bílek a kol. 2008:156

smlouvy, rozhodnutí o vytvoření samostatného československého frontu.⁶³ Operační stupeň velení v rámci pozemního vojska reprezentovaly dvě vševojskové divize armády (1. a 4. armáda) a jeden vojenský okruh. Nejpočetnější složku armády představovaly na počátku šedesátých let motostřelecké svazky. V průběhu desetiletí postupně vzrůstal význam tankového vojska, což bylo zapříčiněno zejména přijetím nových zásad vedení boje, resp. upřednostňování konvenčních sil před jadernými údery. Po prosazení ofenzivního pojetí sovětské strategie v polovině šedesátých let se podstatně zvýšily požadavky na útočné zaměření operačních plánů ČSLA, z nichž byla zcela vypuštěna obranná operace a ihned po vypuknutí války se předpokládal postup na nepřátelské území.⁶⁴ Před jadernými údery protivníka se měla čs. armáda chránit „včasným vyvedením vojsk z mírových posádek do prostorů rozptylu.“⁶⁵

Požadavky na vyzbrojování ČSLA vycházely z direktiv XI. sjezdu KSČ a z doporučení Spojeného velení ozbrojených sil států VS. Dodávky zbraní a vojenské techniky však ovlivnila ekonomická krize v první polovině šedesátých let. Možnosti národního hospodářství zdaleka nebyly schopny uspokojit finanční požadavky armády. Ambiciózní plány vyzbrojování byly plněny pouze částečně, nicméně i přesto získala ČSLA značné množství nových zbraní a vojenské techniky.⁶⁶ V roce 1965 byl do výzbroje hromadně zaveden střední tank T-55, který nahradil dosavadní T-34. Zabezpečení tankovou technikou se díky nepřetržitým dodávkám v letech 1960 – 1967 zvýšilo ze 70 % na 95 % a ČSLA tak disponovala téměř čtyřmi tisíci tanky. Modernizací prošla také technika vojenského letectva. Počet letounů se sice snížil, změnilo se však jejich kvalitativní složení. Podzvukové letouny MiG-15 a MiG-15bis, které na počátku šedesátých let představovaly páteř stíhacího letectva, byly zcela vyřazeny. Stíhací bombardovací letectvo dostalo k dispozici nové nadzvukové letouny Su-7BM, dovážené do Československa v letech 1963 – 1965, včetně vylepšené varianty Su-7BKL v letech 1966 - 1967.⁶⁷ Výdaje vynakládané na proces modernizace ozbrojených sil nemalou měrou zatěžovaly státní rozpočet a zapříčinily tak první negativní ohlasy vůči armádě ze strany veřejnosti. Celkové náklady na obranu tvořili v průběhu šedesátých let soustavně téměř 10 % státního rozpočtu.⁶⁸ V otázkách technického a vědeckého výzkumu se ČSLA zaměřovala zejména na problematiku ochrany proti zbraním hromadného ničení s cílem zastavit účinky radioaktivního záření a umožnit tak větší akceschopnost armády v podmínkách jaderného konfliktu.

ČSLA v průběhu první poloviny šedesátých let získala na základě tajných smluv mezi ČSSR a SSSR z let 1961 a 1963 své vlastní prostředky jaderného napadení v podobě operačně-taktických a taktických raketových komplexů pozemního vojska i stíhacích bombardovacích letounů uzpůsobených k provádění jaderných úderů leteckými pumami. Jaderná munice ovšem zůstala pod kontrolou SSSR a čs. vojska ji měla obdržet krátce před vypuknutím konfliktu. V roce 1965 došlo k podpisu *Dohody mezi vládou SSSR a vládou ČSSR o opatření ke zvýšení bojové pohotovosti raketových vojsk*, na jejímž základě začala

⁶³ „Front“ byl druhem vojenské formace v SSSR, který se skládal z několika polních armád a menších samostatných jednotek. Početnost frontu dosahovala několika set tisíc až milión vojáků. Fronty byly vytvářeny pouze za války, po skončení konfliktu byla velitelství frontů reorganizována ve velitelství vojenských okruhů (na domácím území), popř. skupin vojsk (v zahraničí), nebo zrušena.

⁶⁴ Československá armáda tvořila součást prvního strategického sledu vojsk SSSR a jeho spojenců na hlavním evropském strategickém směru Moskva – Varšava – Berlín – Paříž (Štěpánek – Minařík 2007:27-28).

⁶⁵ Bílek 2008:194.

⁶⁶ Svou roli zde hrál i vývoj cen, za které se vojenská technika pořizovala. Jestliže letoun MiG-15 bylo možné nakoupit za 1 mil. Kčs, cena moderního stroje MiG-21 stoupla téměř na 8 mil. Kčs. Obdobně tank T-34/85 stál přibližně půl milionu korun, zatímco nový typ T-55A byl téměř dvakrát dražší (Bílek 2008:178).

⁶⁷ Celkem se jednalo o 64 letounů, z nichž 28 mohlo být použito jako nosiče jaderných pum o hmotnosti 20, 30 nebo 50 kt. V případě Su-7BKL bylo do ČSSR dovezeno 31 kusů letounů tohoto typu (Bílek 2008:190).

⁶⁸ Vojenské výdaje Československa činily v letech 1960 - 8,8 mld. Kčs (tj. 8,5 % rozpočtu), 1965 - 10,1 mld. Kčs (tj. 8,3 % rozpočtu) a 1970 - 14,9 mld. Kčs (tj. 7,7 % rozpočtu). Štěpánek – Minařík 2007:117.

v dubnu následujícího roku výstavba tří speciálních objektů určených k uložení jaderné munice na československém území.⁶⁹ Sovětská armáda tyto objekty převzala až na přelomu let 1968 – 1969.

V roce 1966 došlo k vytvoření jednotných čs. ozbrojených sil. Součástí ČSLA se tak stala i Pohraniční a Vnitřní stráž. Počet příslušníků tzv. mírového stavu armády se tímto sloučením zvýšil z původní úrovně okolo 200 000 mužů na téměř 230 000. Každodenní život úvarů a jednotek určovaly vojenské řády a předpisy, zejména nový *Řád vnitřní služby (Zákl 1-1)* a *Kázeňský řád (Zákl 1-3)*.⁷⁰ Vzhledem k prudkému nárůstu požadavků na bojovou pohotovost a připravenost vznikala rozpor mezi tím, co armáda „měla“ a co skutečně „mohla.“ Úkoly tak byly plněny za cenu vysokého pracovního napětí a na úkor osobního volna a kulturního vyžití vojáků z povolání i vojáků základní služby. Podobná situace panovala i v případě zázemí příslušníků ozbrojených sil. Poměry v armádě se začaly v průběhu druhé poloviny šedesátých let, zejména pokud jde o kázeň a výcvik, značně zhoršovat a řešení nepřinesla ani direktivní opatření ze strany KSČ. Armáda se v tomto období, podobně jako celá společnost, dostávala do složité situace. Přestože vedoucí úlohu v ČSLA oficiálně zastávala KSČ, její vliv na armádu se ve skutečnosti snižoval, protože „*dlouho neřešené problémy potvrzovaly odtrženost vedení KSČ i její tzv. vojenské politiky od reality a vyvolávaly stále větší znechucení mezi velitelským sborem.*“⁷¹

V průběhu „pražského jara“ byly ozbrojené složky státu vtaheny do politického boje o moc, ačkoliv se snažily o zachování neutrality. Postoj k osobě A. Novotného rozdělil velení armády do dvou skupin. Ministr národní obrany arm. gen. B. Lomský i náčelník GŠ ČSLA arm. gen. O. Rytíř sice následně vyjádřili podporu ÚV KSČ v případě volby A. Dubčeka, ale velmi rychle začali ztrácet důvěru stranického vedení. V únoru 1968 uprchl na Západ před odpovědností za rozsáhlé podvody gen. mjr. J. Šejna, vedoucí tajemník Hlavního výboru KSČ na MNO a poslanec Národního shromáždění. Jeho útěk byl překvapením pro veřejnost i armádu.⁷² V armádě vedla Šejnova aféra k nárůstu napětí mezi politickými pracovníky a veliteli armády, mimo jiné kvůli podezření, že „semínkový generál“⁷³ s sebou na Západ odvezl značné množství tajných dokumentů, a spolu s náčelníkem pozemního vojska gen. plk. Jankem pravděpodobně připravoval na přelomu roku 1967 – 1968 zásah ve prospěch ohrožených pozic A. Novotného.⁷⁴ Řada důstojníků se nedokázala ve stále se měnících podmínkách orientovat, zejména díky nedostatku pravdivých informací. To vedlo spolu s pětiměsíčním pozastavením výcviku od stupně prapor a výše, z důvodu možnosti zneužití armády ve prospěch A. Novotného, k poklesu kázně a organizovanosti. Důsledky pokusu o

⁶⁹ Během tzv. akce JAVOR byly vybudovány tři sklady v lokalitách Červený újezd u Biliny, Bělá pod Bezdězem a Míšov-Borovno v celkové hodnotě 174 mil. Kčs (Štěpánek – Minařík 2007:112).

⁷⁰ Bílek a kol. 2008:200.

⁷¹ Bílek a kol. 2008:141.

⁷² Někteří autoři považují Šejnovu aféru za prvotní impuls, který otevřel prostor pro veřejnou kritiku dosavadního režimu (např. Curha a kol. 2006:231).

⁷³ Přezdívku „semínkový generál“ získal gen. mjr. J. Šejna díky svým hospodářským podvodům. V březnu 1967 se od členů JZD Úštěk náhodně dozvěděl, že semeno vojtěšky je velmi ceněná komodita a tak své aktivity, vedle podvodů s osobními vojenskými automobily, rozšířil o obchod s vojtěškovým a jetelovým semenem. Stát tak připravil o více než 200 000 Kčs. V únoru 1968 uprchl se svým synem a svou milenkou přes Maďarsko a Jugoslávii do Itálie a odtud do USA. V roce 1970 byl v nepřítomnosti odsouzen za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a zběhnutí do ciziny k deseti letům odnětí svobody, USA ho však odmítly vydat (Bílek 2008:235).

⁷⁴ Gen. mjr. J. Šejna, se po zjištění, že proti němu bylo zahájeno trestní stíhání, rozhodl udržet svého ochránce A. Novotného u moci za každou cenu. Z titulu své funkce se dezinformacemi o situaci ve vedení KSČ snažil získat významné armádní funkcionáře na jeho stranu. Jediným, kdo jeho lžím uvěřil, byl gen. plk. V. Janko, který později pravděpodobně neunesl své selhání a v březnu 1968 se zastřelil. Podle výpovědí Šejnova podřízeného pplk. Jaroslava Moravce se na „pronovotnovském puči“ měla podílet 13. tanková divize, ale vyšetřování neprokázalo, že by gen. mjr. J. Šejna v tomto směru podnikl cokoliiv konkrétního (Bílek a kol. 2008:233).

převrat byly katastrofální - společenské mínění o armádě kleslo na nejnižší možnou mez. Lidé označovali muže v uniformách ze „šejnistry“ a považovali je za zrádce. V roce 1968 se objevily také snahy oddělit stranickou a služební linii v armádě. Podle jednoho z návrhů měla být vytvořena Hlavní správa politické výchovy, která měla svou činností odborně zajišťovat státně politickou funkci armády, a Armádní vedení stranické práce s volenými orgány přímo řízené KSČ. Zazněl také požadavek navrácení původních historických názvů některým vojenským útvarům.

Rok 1968 přinesl řadu změn v oblasti vojenské doktríny. Na přelomu května a června proběhla v armádě aféra ohledně návrhu *Akčního programu ČSLA* a tzv. *Memoranda*. Armádní návrh se skládal ze šesti kapitol, které se snažily pojmenovat chyby z minulosti, navrhovaly způsoby jejich řešení a pokusily se nastínit směr, kterým by se měla armáda ubírat až do roku 1980. Zajímavá byla zejména pasáž, ve které se otevřeně konstatovalo, že v případě evropského jaderného konfliktu ČSSR nemá šanci ochránit své území a obyvatelstvo proti zbráním hromadného ničení a že jeho propuknutí by znamenalo konec naší národní existence.⁷⁵ *Memorandum* vypracované vědeckými pracovníky Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda v Praze pod vedením plk. V. Mencla sice nevešlo v širší známost mezi důstojnickým sborem, ale u GŠ OS SSSR vzbudilo značný odpor.⁷⁶

Diskuse týkající se obou dokumentů však byla zastíněna přípravami ČSLA na velitelsko-štábní spojenecké cvičení ŠUMAVA. To se nakonec protáhlo až do června a setkalo se s nelibostí veřejnosti i představitelů ČSLA. V reakci na snahu SSSR udržet sovětské vojáky na čs. území co nejdéle proběhla 15. července 1968 tisková konference, na níž bývalý náčelník HPS a nynější vedoucí 8. oddělení ÚV KSČ gen. por. V. Prchlík kriticky hovořil o příčinách pomalého odchodu sovětských vojsk a poprvé také seznámil veřejnost s rozpory a nedostatky v organizaci Varšavské smlouvy. Toto vystoupení ho několik dní poté stálo funkci a 8. oddělení ÚV KSČ bylo na konci července zcela zrušeno. Sovětské vojenské velení nadále tlačilo na ČSLA, aby umožnila umístění sovětských jednotek na svém území.⁷⁷ Tlak byl vyvíjen zejména ze strany velitelství VS v čele s I. I. Jakubovským, které bylo značně nervózní kvůli nepřítomnosti sovětských jednotek v tak rozvinuté armádě jakou byla ČSLA,⁷⁸ a nyní byl navíc dalším důvodem k obavám údajně „slabý výkon“ čs. armády během spojeneckého cvičení VLTAVA v roce 1966. Sovětské jednotky nakonec zůstaly na území ČSSR do 9. srpna a to navzdory oznámení o ukončení manévrů v Rudém právu z 1. července.

Dne 23. července 1968 byl v Moskvě maršálem A. A. Grečkem schválen upravený plán operace DUNAJ. Okupace ČSSR byla pečlivě připravována již několik měsíců předem a její cíle byly spíše vojenské než politické. Pro většinu příslušníků ČSLA byla překvapením, přestože se objevují informace o tom, že někteří vysocí představitelé armády o její přípravě

⁷⁵ Trefně tento problém glosoval v šedesátých letech gen. Vitanovský, zástupce náčelníka GŠ pro operační věci, do roku 1966 předurčený pro válečnou funkci náčelníka štábu frontu: „... když začne válka, odrazíme hrdinně první úder, přejdeme do protiofenzívy, válku vítězně skončíme na Rýně nebo na kanále La Manche a s československým praporem přijde dvacet lidí na horu Říp, tam budou stát, budou všichni provolávat ‚vyhráli jsme válku‘ a kromě těch dvaceti už tam nikdo nebude v tom státě“ (Koldínská - Šedivý 2008:56).

⁷⁶ Ačkoliv navrhované body vypadají umírněně, ve skutečnosti byly revoluční, nikoli kvůli tomu, co zahrnovaly, ale kvůli tomu, co opomíjely. Za prvé, není zde ani zmínka o alianci ČSSR a SSSR jako zásadním, rozhodujícím faktoru. Za druhé, zde není brán v úvahu vzájemný vztah vojenských sil VS a NATO. A za třetí, není zde jakákoliv zmínka o třídním faktoru v boji dvou světových táborů. Návrh formulovat vojenskou doktrínu na základě objektivních, nikoli třídních faktorů, byl radikální odchylkou od VS (Riceová 2005:129). O vzniku *Memoranda* jakožto reakci na Akční program KSČ a jeho základních bodech viz. Luňák 2007:406.

⁷⁷ Snahy Sovětského svazu o dlouhodobé umístění sovětských jednotek na území Československa lze datovat již do padesátých let, vždy však byly tyto návrhy edním KSČ odmítnuty.

⁷⁸ Poměr mužů ve zbrani vůči počtu obyvatelstva činil v ČSSR ve druhé polovině šedesátých let 1,64 % a byl tak dokonce vyšší než v SSSR (Koldínská - Šedivý 2008:178).

zřejmě věděli.⁷⁹ ČSLA se na rozkaz prezidenta, arm. gen. L. Svobody, zdržela během spojenecké invaze jakéhokoliv odporu a vojáci zůstali v kasárnách. Sovětskou pozici formuloval v roce 1969 bez obalu maršál SSSR A. A. Grečko: „Československo nikdy nikomu nedáme. Je strategickým bodem ve střední Evropě. Ztratit ho by znamenalo anulovat výsledky druhé světové války.“⁸⁰

Srpnovou invazí utrpěla ČSLA velké morální a personální škody, které dlouhodobě poznamenaly pohled společnosti na ozbrojené složky našeho státu a ideu branné povinnosti. Představitelé ČSLA vyčkávali téměř rok než invazi veřejně podpořili. V průběhu „normalizace“ čs. armády lze podle C. Riceové rozlišit celkem tři fáze: „období následující bezprostředně po invazi, kdy doposud přetrvávaly některé liberální rysy a kdy se nejvyšší armádní představitelé aktivně podíleli na urovnání pookupačních poměrů, dále období silícího vlivu pravicových radikálů, které vyvrcholilo takzvaným ‚hokejovým šílenstvím‘ v dubnu 1969, a konečně závěrečnou fázi, kdy bylo radikální pravicové křídlo neutralizováno a přistoupilo se k vlastní konsolidaci ČSLA.“⁸¹ Obecně lze říci, že v období následujícím bezprostředně po okupaci se nejvyšší velení ČSLA zachovalo zodpovědně a snažilo se bránit státní zájmy. Postupně se však vedení armády ocitalo pod stále větším tlakem ze strany představitelů radikálního pravého křídla, zejména nového náčelníka HPS gen. mjr. F. Bedřicha. První čistky v nejvyšším velení ČSLA proběhly již v polovině roku 1969 a na podzim téhož roku se jejich obětí stali i pravicoví radikálové. Na začátku následujícího roku, v lednu 1970, bylo na plenárním zasedání ÚV KSČ rozhodnuto o rozsáhlé stranické čistce, provedené formou výměny stranických legitimací. Její průběh v armádě byl upřesněn Hlavní politickou správou v únoru 1970 a k 1. prosinci téhož roku ztratilo členství ve straně již více než šest a půl tisíce důstojníků a téměř dvanáct set poddůstojníků.⁸² Nejvíce byli prověřkami postiženi piloti, učitelé vojenských škol, vědečtí pracovníci a lékaři. ČSLA utrpěla v důsledku těchto čistek velkou ztrátu v podobě odchodu kvalitně vycvičených a zkušených vojáků z povolání, což zkomplikovalo opětovnou konsolidaci poměrů v armádě, která tak byla završena až v roce 1975.

3. 3. Historie vojenské posádky v Čáslavi

Čáslav je malé město ležící v podhůří Železných hor ve východní části středních Čech. Počátky tohoto královského města sahají do roku 1260, kdy bylo za vlády Přemysla Otakara II. založeno na místě bývalého správního hradiště Hrádku. Po vypuknutí husitského hnutí se Čáslav postavila nejprve na stranu Zikmunda Lucemburského, ale po jarní ofenzívě v roce 1421 se přiklonila na stranu kališníků. V červnu téhož roku se v děkanském chrámu sv. Petra a Pavla sešel čáslavský zemský sněm na němž byly schváleny „čtyři artikuly pražské“ a ustanovena nová dvacetičlenná zemská vláda v čele s Janem Žižkou z Trocnova. V 15. a 16. století postihly, ze značné části dřevěné, město dva velké požáry. Po požárech došlo ke kulturnímu a hospodářskému rozvoji města, který byl přerušen až událostmi třicetileté války. V polovině 19. století získala Čáslav postupně úřady s okresní působností a začaly zde vznikat i některé vyšší vzdělávací ústavy. V této době v Čáslavi vzniká i stálá vojenská posádka.

Prvním útvarem rakouské zeměbrany, který vznikl v posádce Čáslav, byl „Český zeměbranecký prapor č. 31“ (Böhmisches–Landwehr–Bataillon Nr. 31). Uvedený útvar vznikl v roce 1871 a od roku 1889 byl podřízen nově vzniklému velitelství „Českého zeměbraneckého pěšího pluku č. 12“ (Böhmisches–Landwehr–Infanterie–Regiment Nr. 12).

⁷⁹ Není překvapením, že československá vojenská kontrarozvědka o plánované invazi nevěděla. Veškerá její aktivita totiž směřovala k potenciální hrozbě ze strany Západu a zásah ze strany VS byl z ideologického hlediska vyloučen (Riceová 2005:152).

⁸⁰ Koldínská - Šedivý 2008:61.

⁸¹ Riceová 2005:154-155.

⁸² Koldínská - Šedivý 2008:184. Srv. Štěpánek - Minařík 2007:121.

O pět let později byl pluk reorganizován a nadále doplňován odvedenci z teritoria doplňovacích okresních velitelství č. 18 (Hradec Králové), č. 21 (Čáslav), č. 36 (Mladá Boleslav) a č. 98 (Vysoké Mýto). Český zeměbrancecký pěší pluk č. 12 zůstal v posádce Čáslav až do první světové války, kdy odešel na haličskou frontu a do mírové posádky se již jako organizovaný celek nikdy nevrátil. V roce 1917 byl na frontě přejmenován na „Střelecký pluk č. 12“ (Schützenregiment Nr. 12). Nejslavnějším pěším útvarem císařské armády spojeným s vojenskou posádkou v Čáslavi byl pěší pluk č. 21, který působil podle potřeby v různých částech monarchie, kde verbováním získával nové rekruty. Pěší pluk č. 21 vytvořil v roce 1733 v Itálii hrabě C. de Valderios („Regiment Colmenero“).⁸³ Nejprve byl pluk doplňován verbováním na území, kde se právě nacházel, ale v roce 1766 získal verbovací okrsek na německém říšském území a od roku 1781 se začal doplňovat v Čechách. V roce 1830 bylo s definitivní platností rozhodnuto o jeho doplňování rekruty z Čáslavského kraje. Od roku 1899 působily různé prapory pluku v Bosně a Hercegovině až do vypuknutí první světové války. Poté odešel celý pluk na frontu a v Čáslavi zůstal jen náhradní prapor, který posílal k bojujícímu pluku do pole nové rekruty. Meziválečná historie čáslavské vojenské posádky je spjata především s 21. pěším plukem „Maršála Foche,“ který vznikl tzv. unifikací československé branné moci v roce 1920 spojením 21. pěšího pluku a 21. československého střeleckého pluku čs. legií ve Francii.⁸⁴ Pěší pluk zformovaný z obou výše jmenovaných pluků byl v Čáslavi umístěn až do zrušení branné moci v Československu v roce 1939.

Po skončení druhé světové války v roce 1945 byl v Čáslavi obnoven 21. pěší pluk. V roce 1950 byl nejprve reorganizován na 21. mechanizovaný pluk a o dalších několik let později (1958) přejmenován a přezbrojen na 13. tankový pluk, který se v posádce Čáslav nacházel až do svého zrušení v roce 1989. Pro ubytování vojsk a skladování materiálu byly už před rokem 1918 východně od města vybudovány kasárenské objekty, které byly nazývány Kasárny Jana Žižky a naproti nim Kasárny Prokopa Holého. V jihovýchodní části náměstí se nacházel další kasárenský a skladový objekt, po druhé světové válce nazvaný, Kasárny Julia Fučíka. Během první světové války byl v blízkosti vlakového nádraží vybudován vojenský tábor, který se od roku 1926 nazýval Kasárna Jana Roháče z Dubé. V roce 1952 byla zahájena výstavba letiště v prostoru mezi Čáslaví a nedalekými Chotusicemi a o tři roky později začíná i letecká historie zdejší vojenské posádky. Na letišti nejprve sídlil 2. letecký školní pluk, později 20. a 22. stíhací letecký pluk. Od roku 1958 zde byl na základě reorganizace armády natrvalo umístěn 28. stíhací bombardovací letecký pluk (do roku 1994) a velitelství 34. stíhací bombardovací letecké divize (do roku 1992).⁸⁵

Po listopadu 1989 byla většina útvarů v posádce Čáslav postupně zrušena s výjimkou 28. letecké základny, která prošla několika reorganizacemi a v současnosti je nejvýznamnější leteckou základnou Vzdušných sil AČR. V roce 1994 byla přejmenována na 4. základnu stíhacího letectva a o tři roky později na 4. základnu taktického letectva. V roce 1999 obdržela letecká základna čestný název „Zvolenská.“ Po reformě ozbrojených sil a profesionalizaci v roce 2003 byla přejmenována na 21. základnu taktického letectva a od roku 2005 je vybavena nadzvukovými letouny třetí generace JAS-39 Gripen a podzvukovými cvičnými letouny L-159. Stěžejním úkolem základny je zabezpečit suverenitu vzdušného prostoru České republiky a je také součástí Integrovaného systému protivzdušné obrany NATO (NATINADS).⁸⁶

⁸³ Dúbravčík 2007:8.

⁸⁴ Na památku svého působení ve Francii obdržely některé pluky počátkem dvacátých let minulého století čestná pojmenování - 21. pěší pluk „Maršála Foche,“ nebo 22. pěší pluk „Argonský.“ Historie 21. československého střeleckého pluku má velký význam i pro AČR. Na počest předání praporu 21. čs. střeleckému pluku 30. června 1918 ve Francii a uznání ČSR byl v roce 2002 tento den stanoven jako Den ozbrojených sil České republiky (<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=1371>).

⁸⁵ Přehled všech útvarů dislokovaných v letech 1918 – 2007 v posádce Čáslav viz. Dúbravčík 2007:9-12.

⁸⁶ Dúbravčík 2007a:4.

4. Interpretace rozhovorů

Cílem této práce je prostřednictvím skupiny narátorů, kteří strávili šedesátá léta jako příslušníci ČSLA, reflektovat tehdejší poměry v armádě a průběh srpnových událostí roku 1968. Na základě takto stanoveného, poměrně širokého, okruhu bylo vybráno několik dílčích témat, kterým se chci v této části věnovat.

Nejprve je však třeba zmínit se o okolnostech, za kterých byly rozhovory realizovány. Všechny rozhovory v rámci této práce se uskutečnily v trvalém bydlišti narátorů (ve dvou případech v rodinném domě, v ostatních případech v bytě panelového typu). Všichni narátoři byli podle mého názoru vstřícní a otevření jakýmkoliv tématům a nesnažili se vyhýbat otázkám, které jim byly kladeny. I když i zde platí, že nejcennější informace člověk získá těsně před rozhovorem a po jeho skončení, tedy v okamžiku, kdy ještě nahrávací zařízení nebylo zapnuto, nebo naopak ve chvíli, kdy již bylo vypnuto. Ve většině případů narátoři své názory a zážitky zopakovali i v rámci rozhovoru – někdy to však nebylo z etických důvodů možné, zejména v případech, kdy se jednalo o citlivé osobní údaje ostatních narátorů, které oni sami v rámci rozhovoru nezmínili. Prostředí armády se ukázalo jako vysoce provázané z hlediska osobních vazeb. V mnoha ohledech je to samozřejmé, i přes svá specifika, se jedná o „pracovní kolektiv,“ což znamená, že jednotliví narátoři z řad 28. sbolp, stejně jako 13. tp, se navzájem znali a měli tak povědomí o svých životních osudech. Do značné míry na tom má svůj podíl také Vojenské sdružení rehabilitovaných, jehož jsou s výjimkou jednoho narátora všichni členy.

Pokud jde o samotná témata rozhovorů, objevily se rozpory zejména v otázce možnosti použití jaderných zbraní v případě možného válečného konfliktu a jejich umístění na území ČSSR. K této otázce se vyjadřovali všichni narátoři – nicméně osobně byli s těmito informacemi seznámeni pouze příslušníci letectva – jmenovitě Ing. Rudolf Árlt, Josef Balda a Ing. Josef Kloboučník. Podrobněji se této problematice, stejně jako *Plánu použití ČSLA ve válce*, věnuji v části 4. 1. 5. *Hrozba třetí světové války a problematika jaderných zbraní*.

Během realizace rozhovorů jsem se ani v jednom případě nesetkal s neochotou narátorů či jejich blízkých.⁸⁷ V několika případech byly rozhovory přerušeny příchodem blízké osoby (nejčastěji manželkou), jednalo se však řádově o několik sekund spojených nejčastěji s občerstvením. Tyto „přestávky“ v rozhovorech jsou jejich součástí a nebyly žádným způsobem upravovány. Jedinou výjimkou, kdy bylo nahrávání rozhovoru přerušeno, byly telefonické hovory, které nebylo možné z etických důvodů (tj. bez svolení narátora) nahrát.⁸⁸ Podobná vstřícnost panovala také v otázce zapůjčení různých materiálů či fotografií osobního charakteru, včetně vlastního fotografování narátorů.

Další zajímavostí je potvrzení teorie mnoha badatelů zabývajících se orální historií, a sice, že muži neradi mluví o svém osobním životě, resp. rodině, nebo mu nepřikládají větší váhu či důležitost. Po skončení téměř dvouhodinového rozhovoru a vypnutí nahrávacího zařízení jeden z narátorů pronesl: „*Jo, a jsem ženatej a mám jednu dceru, kdybyste to tam chtěl někam taky napsat.*“ Objevily se však i výjimky, nicméně nebylo jich mnoho. O rodině mnozí mluvili nejčastěji ve spojitosti s represáliemi ze strany tehdejšímu režimu – tedy v otázce vzdělání svých dětí a tíživé finanční situace.

Interpretační část se zaměřuje pouze na základní témata, kterých se rozhovory týkaly. Vzhledem k rozsahu práce byly zcela vynechány otázky vztahující se k systému vojenského vzdělávání, krizovým situacím u letectva, motivům vstupu do armády (stručně nastíněno

⁸⁷ Naopak chovali se velmi vstřícně a téměř v polovině případů bylo dokonce nutné zdržet se i na oběd.

⁸⁸ To se týká pouze rozhovorů s panem Ing. Kloboučníkem a telefonické rozhovory jsou zaznamenány v přepisu.

v bodě 2. *Životní příběhy*), vojenské přísaze, svátečnímu životu v armádě a pohledu narátorů na současnou armádu.

Zajímavé je taktéž sledovat jak byla stejná témata ve většina případů rozdílně interpretována příslušníky různých útvarů – tj. leteckva a pozemního vojska. Týká se to zejména oblasti bojové připravenosti, profesních vztahů a každodenního života v armádě.

Výňatky z rozhovorů použité v rámci interpretací nebyly po jazykové a stylistické stránce žádným způsobem měněny. Pouze byla v několika případech odstraněna tzv. „vatová slova“ („takže, no, že jo...“) a slova, která po vytržení z kontextu ztratila význam pro danou citaci.⁸⁹ V otázce počtu citací jsem se snažil omezit ukázky z rozhovorů na minimum, nicméně v některých případech to pro „barvitost“ každodenního života v armádě nebylo možné a bylo nutné učinit kompromis mezi délkou interpretační části a rozmanitostí odpovědí jednotlivých narátorů.

4. 1. Život v armádě

Následující oddíl je věnován reflexi každodenního života v armádě v šedesátých letech. Týká se zejména výhod a nevýhod, které přinášel tento způsob života (tj. otázka služebních bytů, stravování, finanční situace, stěhování atd.). Dalším tématem je problematika profesních vztahů v armádě, tj. jaké poměry panovaly mezi vojáky z povolání⁹⁰ a vojáky základní služby, popř. důstojníky a poddůstojníky, existovala nějaká rivalita mezi jednotlivými složkami armády atd. Samostatnou kapitolu potom tvoří otázka úlohy KSČ v armádě, jejímž hlavním cílem je přiblížit čtenáři jak na vojáky působila politická školení mužstva, stranické schůze a s tím související ideologická propaganda. Bojová připravenost je oddílem, jež se věnuje stavu techniky a úrovni výcviku v ČSLA ve zkoumaném období z pohledu narátorů. Poslední část tohoto oddílu tvoří hypotetické úvahy narátorů o možnosti třetí světové války a úloze ČSLA v tomto konfliktu, včetně možnosti použití jaderných zbraní.

4. 1. 1. Klady a zápory života v armádě

Československá lidová armáda se v šedesátých letech musela potýkat se značným množstvím důstojníků a poddůstojníků, kteří odcházeli na vlastní žádost do civilu. Ačkoliv celkové počty ČSLA během první poloviny šedesátých let zůstávaly přibližně na stejné úrovni (cca. 200 000), počet funkčních míst pro profesionály klesl téměř o 3 000 míst.⁹¹ Značný podíl na odchodu z armády měla náročnost služby vojáka z povolání. V průběhu šedesátých let byla sice otázkám platových poměrů a podmínek sociálního zabezpečení vojáků věnována velká pozornost, nicméně nijak výrazně to nesnížilo počet odchodů z činné služby. I nadále totiž přetrvávaly nejzávažnější problémy: častá změna posádek, odloučenost od rodiny, neustálé stěhování,⁹² nutnost dojíždění v důsledku nedostatku bytů, nepřiměřené požadavky ze strany velení kladené na bojovou připravenost atd. Přes určitý pokrok měli vojáci z povolání stále dojem nedocení náročnosti své služby, což se výrazně projevilo v roce 1968, kdy došlo k vytvoření různých profesních a stavovských organizací,⁹³ které si kladly za cíl „*uspokojovat, rozvíjet a hájit zájmy svých členů,*“ tj. především „*sledovat a ovlivňovat*

⁸⁹ Kompletní, neupravená, verze včetně vatových slov a vynechaných částí je obsahem prepisů rozhovoru.

⁹⁰ Pokud se v interpretační části hovoří o vojácích z povolání nebo o příslušnících ČSLA, popř. o leteckém či tankovém pluku, jedná se vždy o příslušníky 28. sbolp nebo 13. tp v Čáslavi, není-li uvedeno jinak nebo nevyplývá-li to přímo z kontextu.

⁹¹ Jestliže v letech 1961 – 1965 do armády přišlo 4 300 nových důstojníků, na 4 800 ji z různých důvodů opustilo. Značná odchodovost vedla k soustavnému snižování obsazenosti funkcí a jejich zastupování vojáky základní služby (Bílek a kol. 2008:149).

⁹² Např. L. Sochor, pozdější velitel 34. sbold vzpomíná na celkem jedenáct stěhování, které musel se svou manželkou v průběhu své vojenské kariéry absolvovat (Sochor 2000:27).

⁹³ Např. Svaz vojáků z povolání, Svaz čs. důstojníků, Svaz letců ČSSR a další.

*průběh služby vojáka z povolání v čs. lidové armádě a starat se o jeho materiální zabezpečení.*⁹⁴

Na základě životních zkušeností narátorů lze problematiku „kladů a záporů“ rozdělit do několika okruhů: pracovní doba, finanční situace, sociální zabezpečení, postavení ve společnosti, rodinné zázemí a charakterové vlastnosti.

Za hlavní nevýhodu života v armádě považovali všichni narátoři dlouhou, téměř čtyřiaadvaceti hodinovou, **pracovní dobu** bez dostatečného množství volného času. Výkon povolání byl navíc v případě letectva spojen s abnormální fyzickou a psychickou zátěží, která byla na vojáky kladena v souvislosti se zajištěním bezpečnosti vzdušného prostoru ČSSR.

Jeden z narátorů (pilot 1. třídy) se k délce pracovní doby vyjádřil následovně: „*Jako takhle, abych to pověděl (...) ten člověk je velmi ochuzený o všechno. Všechno (...), když to zvážíte, ten rizikovej faktor, kterej tam je, když zvážíte to časový nasazení, který tam je, tak tam prakticky vám nezbyde na osobní koníčky nic. (...) Do dvaceti minut jste musel být v hotovosti, čili to jste se nemohl v létě jít ani vykoupat. (...) Jsme to řešili tak, že támhle za Potěhama byl rybník a bylo to domluvený, že tam přiletí Utina* do pěti minut s vysunutým podvozkem, (...) a pro vás bylo akorát skočit do auta a frčet na letiště a možná, že jste to stihnul nebo vás zavřeli (...). Protože tam ten režim byl takovej jakej byl.*“⁹⁶ Obdobně hovořil také další z pilotů, Jaroslav Kuropatnický: „*Já jsem nemohl opustit posádku, poněvadž tak pětkrát za rok, možná víckrát, vyhlásili poplach z ničeho nic (...). Ve dne, v noci vyhlásili poplach a my jsme se museli do půl hodiny dostavit na letiště. To znamená, když jsem chtěl jet třeba domů za rodičema tak jsem si musel vyžádat povolení. Většinou jsme jezdili na černo, že jo, poněvadž to nešlo.*“⁹⁷

Nicméně zdá se, že situace nebyla odlišná ani u pozemního vojska, i když pracovní doba se samozřejmě úměrně zvyšovala také s funkcí, kterou příslušník ČSLA zastával. Ing. Dostál, náčelník štábu 13. tp, mluvil o pracovní době takto: „*A o pracovní době ani nemluvím. (...) Zvlášť ty velitelé (...), mám-li to říct otevřeně, jako obrazně, tak jste skoro spal v kanadách víte, poněvadž se písklo a vy jste tam musel za chvíli přiběhnout, že jo. Takže (...) o pracovní době, to bylo od vidim do nevidim.*“⁹⁸

Je však třeba říci, že narátoři si své povolání zvolili dobrovolně a dlouhá pracovní doba byla „vykoupena“ pocitem z dobře vykonané práce, která je bavila: „*Prvně jsem točil motorovou zkoušku, tak jsem byl na pokraji svého blaha, na pokraji štěstí, že mám tohleto v ruce (...). A nad to, že jsem se mohl v tom ještě rejpat, že sem to mohl ladit, štelovat, rozhodovat o tom, jestli to poletí nebo nepoletí. To prostě je věc, která se nedá nikde koupit, jo. To člověk musí mít v sobě.*“⁹⁹ *No, byly tři letový dny v tejdnu. Já jsem byl takovej trouba, že prostě sem si myslel, že beze mě to tam nepoletí, jo. Takže třeba příprava na lítání začínala ve tři hodiny na letišti ráno, já už jsem tam byl. To byla dopolední směna, která začínala v šest a ve dvanáct skončila. A ve dvanáct nastupovala další, která lítala, já nevím, odpolední směnu. Pak byla noční, která lítala do tří hodin do rána. (...) Já jsem tam byl na všechny tři ty směny. Já jsem se cítil zodpovědný za to, že to bude řádně připravený (...). Taky jsem odcházel domů, ale když jsem šel domů tak jsem měl telefon a třeba jsem, já nevím, xkrát, ne xkrát, ale xkrát*

⁹⁴ Bílek a kol. 2008:208.

* MiG-15UTI byl první „spárkou“ v dlouhé řadě dvojsedadlových cvičných letounů. První čtyři stroje přišly do Československa ze SSSR v červenci 1951. Typ se u nás z počátku značil jako CS-102. „Utina“ byla poté vyráběna licenčně v Aeru Vodochody v letech 1955-1961, přičemž v této době sjelo z výrobní linky celkem 2 013 kusů. Stroje zde byly montovány pro potřeby všech států socialistického bloku a drtivá většina tak šla na export. Zajímavé je, že letouny postavené v Československu odebíral pro svoje letectvo zpětně i Sovětský svaz (http://www.valka.cz/clanek_10543.html).

⁹⁶ Árlt 2009a:3.

⁹⁷ Kuropatnický 2009a:3.

⁹⁸ Dostál 2009a:3. Obdobně Žůrek 2009a:3, Kuropatnický 2009a:3.

⁹⁹ Balda 2009a:4.

mi zavolali, že sem na to letiště šel, protože tam bylo potřeba mé přítomnosti jo. Stala se nějaká událost. Prasklo kolo, rozbilo se éro, zabili tam chlapa.“¹⁰⁰

Obecně lze říci, že situace u tankového pluku byla klidnější a pracovní náplň „volnější,“ což je vzhledem k vyšším nárokům kladeným v oblasti výcviku na 10. leteckou armádu, jejíž součástí byl 28. sbolp, samozřejmě: „Pracovní doba neomezená (...), ale zase takový úlevy jako jede velitel pluku na ryby a náčelník štábu (...): Jardo, vem Gáze* a odvez je tam. Tak já jsem jel s nima na ryby s pánama. Chytil jsem ryby.“¹⁰¹ Obdobná byla také situace na vojenských cvičeních a v rámci pobytu ve VVP: „No tak to byl pobyt třeba na tý Šumavě. Tam nebylo omezený tohle, když bylo potřeba tam neskončila pracovní doba. Ale ono vcelku se třeba aj nic nedělalo víte, a hrály se karty, že. Já jsem karty nehrál, protože já je ani neumím.“¹⁰²

Pokud jde o **finanční situaci** vojáků z povolání je třeba říci, že zejména v druhé polovině šedesátých let nebyla nijak špatná. Průměrný plat vojáka z povolání se v letech 1961 – 1965 pohyboval v rozmezí cca. 2 200 – 2 400 Kčs, což bylo zhruba o polovinu více než průměrná mzda v Československu.¹⁰³ Navíc byla nově stanovena výše hodnostních a funkčních příplatků, včetně způsobu přiznávání přídatku za výsluhu let.¹⁰⁴ Žádný z narátorů si v době své služby v armádě nestěžoval na svou finanční situaci. U letectva byl plat samozřejmě vyšší než u pozemního vojska, nicméně bylo to „vyváženo“ vyšším rizikem spojeným s výkonem povolání u bojového útvaru: „Na vojně jsme byli zvyklí... prostě já jsem podepsal závazek, že budu sloužit od nevidím do nevidím, dostával jsem zadarmo stravu a normu jako výkonnej letec. Dostával jsem zadarmo oblečení, dostával jsem peníze. Ty peníze, někdo si myslí, že byly velký. Nebyly velký, ale byly solidní. Já jsem byl třeba velitel pluku a měl jsem tehdy 3 100 korun. Pilot byl tak 2 400 až 2 800 jo. Technik bral 1 900 až 2 100 korun, jo. Ale nestěžoval jsem si, protože (...) my jsme nikdy neutráceli.“¹⁰⁵

Mnohem častěji než finanční situaci narátoři refleктоvali různé výhody či nevýhody spojené se **sociálním zabezpečením** vojáků z povolání, přičemž nejčastěji hovořili o „bezplatném“ stravování a ošacení, ale zmiňovali také problémy týkající se získávání služebního bytu apod. Všichni narátoři se shodují na tom, že získat služební byt nebylo jednoduché a v mnoha případech téměř nemožné. Ing. Árltovi se podařilo byt získat až po několika letech a to jen díky výhře v soutěži o Štít ministra národní obrany: „Tak jsem měl dceru a tři roky jí bylo a já byl furt ještě na svobodárně. Čili výhody nula, nebyly. Jo, výhodu měli, když přišel politruk, tak ten dostal byt hned, že jo. Pilot ne. To jako předseda strany dostal byt. Tehdy když jsem vyhrál Štít, tak tam byl Lomskej. Tam se mě ptal, co jako mě nejvíc tíží. Já jsem říkal, že jako dceři už je tři a půl roku, a že jsem furt na svobodárně. Zavolał velitele divize Filipa a řekl mu: ‚do čtrnácti dnů mě hlásíte, že má byt.‘ A měl jsem.“¹⁰⁶ O snazším přístupu k bytu pro příslušníky politického a kádrového oddělení se zmiňovali také ostatní narátoři. V roce 1965 téměř jedna pětina důstojníků ČSLA bydlela mimo místo výkonu služby nebo nevlastnila byt vůbec.¹⁰⁷ Příklad bytů pro armádu ze státní výstavby byl neustále krácen a armáda je stavěla vlastními prostředky.¹⁰⁸ Obdobně se o

¹⁰⁰ Balda 2009a:6

* Vojenské vozidlo ruské výroby (GAZ - Gorkovskyy Avtomobilnyy Zavod).

¹⁰¹ Buchar 2009a:4.

¹⁰² Žůrek 2009a:2.

¹⁰³ Bílek a kol. 2008:208.

¹⁰⁴ Viz. Tabulka 8. v příloze této práce.

¹⁰⁵ Kloboučnick 2009:22. Srv. Árlt 2009:7.

¹⁰⁶ Árlt 2009a:4.

¹⁰⁷ Bílek a kol. 2008:149.

¹⁰⁸ Někteří autoři však také spekulují o tom, že nově postavené bytové jednotky (např. ve VVP Ralsko) v polovině šedesátých let měly sloužit sovětským vojskům s jejichž umístěním na území ČSSR se počítalo již před rokem 1968 (viz. Dvořák 2003:90-91).

bytové problematice vyjádřil také Jaroslav Buchar, který však zmínil také některé ze sociálních výhod: „(...) Výhoda vojáka z povolání byla v tom, že každá posádka zajišťovala ubytování svým důstojníkům i poddůstojníkům, jo.¹⁰⁹ Byla tam přednost, kdo měl víc dětí a tak dále, dostal byt (...) a byly tam takzvané prominentní byty. To znamená, pro velitele pluku měli vždycky, pro velitele praporu taky, pro důstojníky štábu taky měli, ale pro tamty ostatní velitele rot už třeba neměli a trvale dojížděli. Některý se stěhovat nechtěli, druhý se stěhovat měli. Měl si stěhování zadarmo, to ti platila vojenská správa. To znamená, já když jsem se stěhoval, tak přijeli se stěhovákem. Naložili mi to všechno a zase mi to tam odnášeli. Já jsem si to jenom urovnal, že jo. To byla taková vejhoda.“¹¹⁰ Obdobně se tentýž narátor vyjadřuje o stravování: „No a finančně to bylo tak, že jako já, četař z povolání, jsem měl 930 korun čistýho každéj měsíc plus 450 korun relutum. To byla reluta, která se proprácela za neodebranou stravu, jo. To znamená, já jsem se přihlásil, sobotu, neděli jsem byl pryč, tak jsem dostal vždycky na sobotu, na neděli (...) relutum. To znamená, jsem dostal peníze hotově a nebo jsem si to, jak se říká, předplatil to jídlo. (...) Jídlo bylo velmi laciný, oběd stál pět korun, všechno bylo velmi laciný teda jako v té době. Pět korun oběd, dvě koruny snídaně, tři koruny večeře. Čili deset korun denně si měl na jídlo a pětadvacet korun se platilo. To znamená, že když byla sobota, neděle, tak si dostal padesát korun na ruku, jo.“¹¹¹ Proslulá byla také „L norma“, tedy letecká norma pro výkonného letce, včetně pravidelných přídělů tabulek čokolády.¹¹²

Celkově lze říci, že armáda se o své „zaměstnance“, zejména v druhé polovině šedesátých let, starala poměrně dobře k čemuž přispěla také nová úprava podmínek sociálního zabezpečení vojáků z povolání v roce 1964, která rozdělila výkon služby v armádě podle náročnosti do tří kategorií, přičemž tato diferenciací měla vliv na věk odchodu do starobního důchodu.¹¹³ Právě tyto kategorie narátoři ve svých vyprávěních často zmiňovali, protože hrály velkou roli po jejich propuštění z armády: „Já sem měl šestatřicet roků v první kategorii, (...) dneska je to zrušený, že jo. Ale my jsme, horníci a výkonní letci, měli počítanej rok za dva. Tak já jsem za rok služby měl dva roky, jo, ale na nadzvukovejch aeroplánech.“¹¹⁴ Mnozí z narátorů tak po propuštění hledali nejprve místa v oborech, které byly zařazeny do první kategorie.¹¹⁵

Pohled tehdejší společnosti na příslušníky armády se lišil podle „zbraně“, u které sloužili. Zatímco letectvo se obecně těšilo velké prestiži pro svou „dobrodružnost“ a „modré uniformy“, situace u pozemního vojska byla opačná, což bylo způsobeno zejména nižšími požadavky na kvalitu jeho příslušníků.¹¹⁶ Ani prestižní služba u letectva s nejspolehlivější technikou však nemohla zastínit negativní **společenské postavení** vojáka z povolání v Československu: „(...) Oni ti lidi asi neměli důvěru jako k vojákům, k policajtům. Já se jim nedivím, že jo, protože to byli nositelé toho tvrdýho režimu, ochránci toho režimu. Tak jako ta důvěra vůči těm lidem nebyla, protože ty lidi chytrí věděli asi co to ten bolševismus je (...).“¹¹⁷ Nicméně tentýž narátor se později v rozhovoru zmiňuje o prestižním postavení vojenského pilota: „Čáslav věděla celá, že jste pilot, protože se tehdy muselo chodit v uniformě do zaměstnání, ze zaměstnání. Čili vystoupil jste na náměstí z autobusu no a (...) to vás poznali,

¹⁰⁹ V tomto případě se však jedná o „ubytování“ na „svobodárně“, tedy nikoliv o samostatný byt pro rodinu.

¹¹⁰ Buchar 2009a:3.

¹¹¹ Buchar 2009a:3.

¹¹² Dvořák 2003:39.

¹¹³ Důstojník zařazený do 1. kategorie dosáhl po předepsaném počtu let v této kategorii důchodového věku v 55 letech, ve 2. kategorii v 57 letech a ve 3. kategorii mohl požádat o důchod po dovršení 60 let (Bílek a kol. 2008: 208).

¹¹⁴ Kloboučník 2009:26.

¹¹⁵ Např. Balda 2009:10, Buchar 2009:6, Kloboučník 2009a:8.

¹¹⁶ Podrobněji o profesních vztazích viz. 4. 1. 2. *Profesní vztahy*.

¹¹⁷ Árlt 2009:6.

jo. Potom vás poznali podle hodinek, že jo. (...) Tak jsem měl hodinky letecký a to nikdo neměl. A to byly Longinesky a nebo Oterny, a to samý na rehabilitaci, když jsem byl v Jeseníku. No, tak ty ženský všechny věděly, že to je pilot, protože má letecký hodinky, a že máte třeba víc peněz než ostatní v té době.¹¹⁸ Jaroslav Buchar se k otázce společenského postavení příslušníka ČSLA vyjádřil takto: „Někdo mi říkal, že nechci dělat, že se chci válet na vojně, (...) ale já jsem se dostal k tomu, co se mi líbilo (...).“¹¹⁹

Negativní pohled na vojáky z povolání byl způsoben také tehdejší politickou situací, která byla v šedesátých letech charakterizována postupným uvolňováním režimu. Armáda se tak velké části společnosti začala jevit jako zbytečná organizace, která ze státního rozpočtu ukrajuje značné prostředky, jež by mohly být využity lépe.¹²⁰ Výzkum veřejného mínění obyvatelstva z roku 1965 odhalil neoblíbenost vojenského povolání. Na otázku „Přál(a) byste si, aby Váš syn byl vojákem z povolání?“ dalo zápornou odpověď téměř 64 % dotazovaných, spolu s projekcí mezi nerozhodnuté dokonce celé tři čtvrtiny. Nejpřitažlivější bylo vojenské povolání mezi zemědělskými vrstvami společnosti, záporné odpovědi přesahující průměr se objevovaly především mezi inteligencí. Sami vojáci z povolání považovali své povolání za vhodné pro své děti až na jedenáctém místě z patnácti možných.¹²¹

Rodinné zázemí příslušníků ČSLA bylo poznamenáno dlouhou pracovní dobou, z čehož vyplývá, že narátoři byli „nuceni“ upřednostňovat profesní život před životem rodinným. Ve všech případech nesly na svých bedrech výchovu dětí manželky narátorů.

Rodinní příslušníci z řad pilotů se navíc museli vyrovnávat také s psychickou zátěží a strachem o své blízké: „Psychika sídliště vojenských letců se asi příliš neodlišovala od psychiky hornických kolonií, jak nám byla předváděna ve filmech. Ano, tak jako ženy horníků s napětím čekaly, zda se jejich muž vrátí domů, když nad některou z šachet stoupal černý dým, ohlašující důlní neštěstí, tak i ženy letců s napětím čekaly, zda se jejich muž vrátí z nočních letů domů, když náhle uprostřed noci, ještě před tím, než mělo skončit noční létání, umlká hluk startujících a přistávajících letadel a ony z okna vidí, že se počasí nijak nezměnilo a že tedy důvodem přerušení létání může být něco velmi nepříjemného.“¹²²

Rodinné dovolené a víkendové výlety museli příslušníci ČSLA omezit na minimum: „Jinak ona [manželka] se snažila, protože fakt je to, že hlavně potom, když už jsem byl ten velitel pluku (...). No, prostě ona tu musela s těma klukama zápasit, jo. Já jsem se teda snažil taky v tu sobotu, neděli. Vždycky jsem s nima chodil někam jo, ale jinak to bylo tak, že já jsem musel bejt kromě dovolený a rehabilitace do třiceti minut k dosažení. Takže já jsem musel bejt vlastně pořád doma.“¹²³

Nakonec se narátoři shodli na tom, že manželky si na tento způsob života „zvykly“, nic jiného jim vlastně nezbylo: „No manželka si na to zvykla, jo. Já se bezprostředně ji snažil nějak pomoc, nějaký ty věci, který byly nezbytný, ale víceméně dovolená pro mě, to byl horor. Furt jsem měl nějaký problémy, byl sem tři dny na dovolený, už mi volali, že se tady něco přihodilo nebo, že je třeba támhle (...). Jako, pro soukromý život, to bylo špatný, jo. No, žena si na to zvykla. Abych ti řekl pravdu jo, já, ne že bych byl korunkář jo, ale přeci jenom ten příjem za tu funkci jsem měl dobrej a vážil jsem si toho a chtěl jsem to, protože jsem ty peníze potřeboval.“¹²⁴

Zdá se tedy, že život v armádě, stejně jako každé povolání, měl své klady (sociální zabezpečení, finanční situace, seberealizace) i zápory (pracovní doba, rodinná situace,

¹¹⁸ Árlt 2009a:4.

¹¹⁹ Buchar 2009a:5.

¹²⁰ Riceová 2005:102.

¹²¹ Koldínská – Šedivý 2008:306-307.

¹²² Dvořák 2003:146.

¹²³ Kloboučník 2009a:17.

¹²⁴ Balda 2009a:6.

užitečnost povolání). Narátoři nicméně hovoří o přednostech vojenského života zejména v souvislosti s **charakterovými vlastnostmi** jako je vztah k vlasti, smysl pro disciplínu, řád a kázeň: „*No a snad z výhod bych řekl, i doposud, že ať to zní jakkoliv, že tam byla určitým způsobem kázeň a svým způsobem (...) ve většině případů, tak to řeknu (...), odpovědnost. A pokud jste tam měl určitý kolektiv, na který jste se mohl spolehnout, tak to bylo takový zadostiučinění, že. (...) A snažili jsme se, aby (...) zvlášť ty vojáky, abychom k čemusi, ale opravdu, vychovávali.*¹²⁵ (...) *To jsem si bral vždycky za takovej cíl, i u toho praporu víte, že jsme z těch lidí udělali takový jako dost otevřený, aby cítili k tomu veliteli nejenom respekt, ale i aby mu mohli věřit.*“¹²⁶

Ing. Kloboučník například vzpomíná také na rozčarování, které zažil po svém nástupu do civilního zaměstnání v podniku Sfinx Žleby: „*Já když jsem to odhadoval potom, když jsem přišel do civilu, tak (...) u technicko-hospodářských pracovníků ve fabrice, jsem odhadoval, že na vojně byla o tři třídy vyšší intelektuální úroveň a u těch ostatních, u těch dělníků, co byli ve výrobě, o dvě třídy. To se vůbec nedalo srovnat. Oni mě kolikrát říkali: ‚no jo, vy na vojně jste akorát chlastali a chodili za holkama, že jo.‘ Já jsem říkal: ‚taky jsme se napili, taky když byl někdo svobodnej chodil, ale až vy budete mít takovej pořádek jako byl tam, až budete tak intelektuálně zdatní, tak schopní, tak budete žít v komunismu a jelikož je to imaginární pojem a imaginární cíl, tak nebudete v tom nikdy. Vy toho nikdy totiž nedosáhnete. Vy toho nejste schopní, protože vy žijete z podstaty.‘ Na tý vojně totiž pořád jste byl někým přezkušován, pořád někým kontrolován. Musel jste neustále něco študovat.*“¹²⁷

4. 1. 2. Profesionální vztahy

Profesionální vztahy mezi jednotlivými příslušníky ČSLA se opět lišily v závislosti na zařazení k leteckému nebo tankovému pluku a vykonávané funkci. Bylo to způsobeno, stejně jako v předchozích případech, zejména vyššími nároky na příslušníky technické obsluhy u letectva, na kterých většinou závisely životy pilotů. Pozemní vojsko bylo naopak prostředím, ve kterém bylo možné bez větších problémů uplatňovat socialistickou myšlenku dělnicko-rolnických kádřů, jež měly tvořit základ „lidové“ armády. Celkově však kvalita důstojnického sboru v ČSLA rostla. V letech 1958 – 1968 se podíl důstojníků s vysokoškolskou přípravou zvýšil třikrát a v roce 1966 měla již více než polovina pracovníků MNO a tři čtvrtiny velitelů pluků vysokoškolské vzdělání.¹²⁸

Následující oddíl lze rozdělit na několik základních témat, jež v rozhovorech reflektovali všichni narátoři. Jedná se o problematiku dodržování hierarchie v armádě (tj. vztahu podřízený – nadřízený), otázku pracovního kolektivu (kvalita mužstva a rivalita), pohledu na ostatní složky armády (pozemní vojsko versus letectvo) a vztahu k vojákům základní služby (otázka šikany). Záměrně byla z této části vypuštěna analýza vztahu narátorů k „zástupcům pro věci politické“ (tj. politrukům), která je součástí následujícího oddílu (4. 1. 3. *Úloha KSČ v armádě: politická školení a vztah narátorů k režimu*).

Armáda je již od svého počátku založena na určitém řádu, jehož součástí je také propracovaná **hierarchie** hodností, tj. nadřízenosti a podřízenosti. Na základě životních zkušeností narátorů z odlišných druhů vojska lze konstatovat, že poměry u 28. sbolp byly v šedesátých letech v otázce dodržování vojenské hierarchie „volnějš“ než u 13. tp. Velkou roli zde hrála především profesionalita a určitá „demokracie“ vlastní letectvu již z dob první republiky: „(...) *Z hlediska intelektuálního tam ta úroveň byla vysoká, aspoň co já jsem poznal u toho letectva. Tam nebyli žádní primitivové, tam byli inteligentní lidé a byli vzdělaní, byli*

¹²⁵ Dostál 2009a:2.

¹²⁶ Dostál 2009a:5.

¹²⁷ Kloboučník 2009:14.

¹²⁸ Bílek a kol. 2008:148. Srv. Riceová 2005:103.

kvalitní a byli zodpovědní. (...) Ta vojna odmalička vedla totiž k (...) důslednosti, k (...) organizační schopnosti, k takové cílevědomosti, soudržnosti a sounáležitosti, ke kamarádství. U letectva muselo být kamarádství, tam žádný vopičky, poskakování vojenský takový nebylo jo a respektovalo se to. (...) A samozřejmě ta hierarchie se tam dodržovala. Byl štáb. Ten štáb prostě, tam byl náčelník štábu, většinou to byli kvalitní lidé. Náčelník štábu musel být kapku cholerik, jo. To je člověk, kterej měl ohromnej akční rádius, ohromnej dosah působnosti a byl to člověk, kterej musel mít prostě takovej ten, něco jako maj policajti, takovej ten cít odhalovat nedostatky.¹²⁹ Pluk tedy podléhal organizačním nařízením a směrnícím ohledně dodržování „nadřízenosti a podřízenosti,“ nicméně pouze po formální stránce a v praxi spíše na úrovni komunikace pluku s velitelstvím divize. Jaroslav Kuropatnický k tomu dodává: „U letectva tyhleto vztahy [hierarchie] byly volnější jo, tam to bylo spíš tak kamarádský. Tam se nevelelo moc. Kloboučník v osmašedesátém roce, aby nám nemusel říkat ‚soudruzi,‘ tak nám říkal ‚důstojníci‘ vždycky. Důstojníci tohle a tohle.“¹³⁰ Josef Balda se vyjadřuje o vztazích nadřízenosti a podřízenosti u letectva obdobně: „Úlehla* vždycky mi říkal: ‚Josefe, přijdou prověrky. Ne, že to, dobrý den, musíš aspoň pozdravit, jo?‘ (...) S tím jsem měl problémy, jo. Já jsem tu uniformu měl skutečně jako montérky, já to jinak nepotřeboval.“¹³¹

Situaci u 13. tp komentuje Jaroslav Buchar takto: „Hierarchie se dodržovala. Oficíři se s poddůstojníkama neradi bavili. Mluvim o vojácích z povolání, že jo. Nás měli jako, že jim musíme sloužit, ale já jsem jim pak okázal, že jim sloužit nemusíme, a když jsme dělali řídičskej výcvik, tak říkám: ‚No, tobě to jde v kanceláři dobře, ale tadyhle okaž jak umíš jezdit.‘ No a honil jsem je (...) nahoru, dolů a tak dále a oni pak z toho byli celý vyjukaný a měl jsem od nich pokoj.“¹³²

Pracovní kolektiv hodnotili všichni nárátoři jako poměrně dobrý a kvalitní, i když výjimky se najdou vždy a všude. Slabým článkem byli zejména politruci. Zajímavá byla situace u letectva vzhledem k individualistickému charakteru většiny pilotů. Letci totiž trávili většinu času v kokpitech sami a byli hrdí na své schopnosti, s čímž také úzce souvisela otázka vzájemné rivality: „Potom nakonec u toho pluku byli všechno mladí kluci, ti piloti byli mladí, ale byli kvalitní (...) a ten pilot, charakter že jo, to je individualista. (...) Protože v tom eroplánu sedí sám, v tom těsným prostoru, musí se sám rozhodovat a rychle se musí rozhodovat. Ale byli opravdu kvalitní, byli dobří a svým způsobem byli i takový kamarádští, akorát sem tam některý z nich vybočoval, že byl takový silný individuum, že třeba neholdoval sportu, neměl zájem absolutně jo, měl svoje zájmy. Ale většinou to byli inteligenti, byli opravdu dobří a tam jste si nemohl dovolit (...), kdyby vás neuznali, (...) tak to musíte zabalit a jít pryč, jo. To jste musel dávat velikýho bacha, protože oni byli (...) na pilotní záležitosti (...) velice tvrdí (...). Když jejich nadřízenej byl slabej pilot, tak ho vůbec neuznávali, i když byl chytrej třeba jako opice (...). Prostě oni uznávali pilota, sem tam něco prominuli, ale tohle ne.“¹³³

Rivalita mezi letci byla posílena také odstupňováním kvality jednotlivých letek: „Vždycky ten co byl na chvostě si myslel, že tam je neprávem, že jo.“¹³⁴ Vy jste odhodil tu pumu a ona vám spadla támhle do lesa dva kilometry. No, tak jednou se to promine, když jste to hodil po druhý, tak pozor na něj. A když to házel pokaždý na jinou stranu, no tak holt tam neměl co dělat. Tak nemoh být u první letky. Tak mu dali možnost být u druhý letky a nebo k neúplný třetí letce. (...) No, čili ano, bylo to rozdělený. Taky první letka, tam jsme byli

¹²⁹ Kloboučník 2009a:18.

¹³⁰ Kuropatnický 2009a:3

* J. Úlehla byl velitel 28. sbolp v letech 1960 – 1966, poté byl ve funkci vystřídán Ing. Kloboučníkem.

¹³¹ Balda 2009a:4. Srv. Árlt 2009a:5.

¹³² Buchar 2009a:7.

¹³³ Kloboučník 2009:14. Srv. Dvořák 2003:93, Schneider 1996:140.

¹³⁴ Árlt 2009a:5.

všechno piloti první třídy, že jo. (...) My měli nejnovější mašiny. Když přišly nové mašiny, ty nešly ke třetí letce, (...) tam se daly naše k druhé letce, z druhé letky ke třetí letce, a my jsme měli nové super modernější, vybavenější mašiny (...).¹³⁵

Přesto i u letectva panovala určitá neformální hierarchie, která ovlivňovala mezilidské vztahy: „Technik v letectvu byl ceněn opravdu pilotama. Ti, který toho moc neuměli tak říkali ‚šmírák,‘ že jo. Ale, že bez toho ‚šmíráka‘ se do toho éra neposadil (...), tak tam byla jistá taková odlišnost, že ten technik to byl něco podřadného, něco menšího, jo. (...) Skutečně jsme byli vnímáni jako nižší kasta.“¹³⁶

Pracovní kolektiv se utužoval různými způsoby, velkou měrou k tomu přispívaly různé soutěže a cvičení: „Každá rota měla tu výhodu, že když byla na střelbách nebo kontrolních cvičeních (...) dobrá nebo velmi dobrá, tak dostávala takzvaný ohodnocení. To znamenalo (...), že vojáci z povolání dostávali peníze. To znamená, když moje rota splnila, neměla tvrdý závady a tak dále, tak já jsem dostal peníze navíc. To znamená, že jsem dostal třeba dva tisíce nebo tisíc korun, jo. A vojáci dostávali opuštění vojenského prostoru dva dny, tři dny nebo byl ohodnocenější, jak se říká, ‚vzorným vojákem‘ a tak dále. A byli tam i takové soutěže různé, takže když jeden nemohl, druhý mu pomohl, jo. A tím se stmelovaly kolektivy.“¹³⁷ Ing. Dostál na poměry v armádě vzpomíná takto: „(...) V tom kolektivu, zvlášť těch rot, tak pokud si lidi trochu věřili, tak když chtěli něco dosáhnout, tak museli spolu opravdu táhnout. A jinak na tom štábu a okruhu už potom - ano to byli teda lidi na svých místech. To jako opravdu, to víte, poněvadž tam už si vždycky vybírali. Tu a tam vezmou z útvaru, koho z divize vezmou, aby tam byli.“¹³⁸

Positivně narátoři hodnotili ve všech směrech tehdejší kádrovou práci: „(...) Tam byla dobrá kádrová práce a většinou se dělá rotace kádrů po čtyřech letech, jo. Po čtyřech letech potom zjistili, že jste schopni jít vejš, tak vás dali do nějaký školy, která vás připravila na vyšší funkci a nebo zjistili, že nejste schopni, že nejste perspektivní, tak vám dali nějakou funkci prostě jinou, ale nižší, třeba která vás míň opotřebovávala, ale zase na druhý straně věděli, že máte jistý zkušenosti a je škoda o ty zkušenosti přijít, že jo. (...) Vždycky byl udělaný plán kádrových rezerv, kterej jsme dodržovali, kontrolovali a ty kádry se neustále proškolovaly tak aby byly připravený a vždycky byli vytipováni lidi pro velitele letek, pro (...) štáby pluku, tak aby v případě potřeby nebo kdyby onemocněl, odešel, zabil se, aby hned někdo mohl nastoupit a mohl pokračovat (...).“¹³⁹

Jednotlivé **složky armády** hodnotili narátoři obvykle s určitými předsudky. V rámci společných cvičení spolu totiž pozemní a letecké jednotky nepřišli příliš často do styku – obdobně tomu bylo i v Čáslavi přesto, že oba pluky sídlily v jednom městě. Na vyšších úrovních se tedy příslušníci důstojnického sboru setkávali obvykle během společných jednání na úřadech (ONV), zatímco „obyčejní“ vojáci (tj. poddůstojníci a vojáci základní služby) se mýjeli nejčastěji v místních restauracích: „Jako dělali jsme si z nich taky srandu, že jo. Tankistům do tanku v tank. Na praporky naskočit, vyskočit. (...). Nebo jak byli zablácení na těch cvičeních. No, zkrátka ano, špatný. Armáda schopná všeho, ale tahleta druhá kategorie řeknu, protože to hodnotím z hlediska letectva, bohužel jinak to neumím, to letectvo bylo trošku někde jinde. Potom lepší jako jak my, budu říkat (...) jako tvrdší, schopnější, byli rakeřáci. (...) Tam jste neviděl, že tam přišel někdo z východního Slovenska a neuměl se podepsat. Zkrátka ta technika něco vyžadovala.“¹⁴⁰ Jaroslav Buchar z 13. tp hodnotil situaci

¹³⁵ Árlt 2009a:6. Srv. Kuropatnický 2009a:3.

¹³⁶ Balda 2009a:5.

¹³⁷ Buchar 2009a:5.

¹³⁸ Dostál 2009a:5.

¹³⁹ Kloboučník 2009a:23. Srv. Žůrek 2009a:4.

¹⁴⁰ Árlt 2009a:12. Srv. Balda 2009a:3-4, Kloboučník 2009a:19.

takto: „Ano, byla rivalita. (...) Nejlepší to měli letci, ještě lepší byla vzdušná obrana státu a nejhůř na tom byli tihle, jak se říkalo, bačkoráři, mechanizovaný pluky. Ti, co byli dole.“¹⁴¹

Pokud jde o vztahy mezi vojáky z povolání a **vojáky základní služby** byla situace u letectva a pozemního vojska obdobná. Na první pohled se sice může zdát, že služba u letectva byla „snazší“, resp. méně náročná z hlediska plnění „vojenských povinností“ (a zřejmě tomu tak skutečně bylo), nicméně problémy spojené s řešením „mimořádných událostí“ (tj. šikana, svévolné opuštění útvaru, nehody atd.) se objevovaly ve stejné míře u 28. sbolp i 13. tp.¹⁴² V otázce vzájemné spolupráce lze říci, že všichni narátoři byli s prací vojáků základní služby vesměs spokojeni: „Tak ti vojáci základní služby tady, co byli. Tak (...) u tankistů byli, mohu říct ve srovnání s motostřeleckým plukem, zdravější a na vyšší úrovni než třeba u toho pěšího pluku (...) a ty jsme vychovávali a ti byli hrdí na to, když jsou u dobré roty.“¹⁴³ V mnoha ohledech s nimi dokonce soucítili: „(...) Vojáci základní služby, to vyplynulo z toho, že oni skutečně byli podřízený a nechtěli si poškodit své jméno (...), své postavení. Potřebovali se taky dostat domů, protože byli odloučený od rodin, od děvčat, že jo. Pro ně to bylo dost hrozný trauma, jo. (...) Pamatuju na ty kluky, snažil jsem se jim v tom životě pomoc, nebyli jedny vánoce, abych večerel doma s rodinou a na vojáky se vyprd. Moje první cesta byla, že v šest hodin byla večere na letišti, já jsem tam musel bejt, jo. (...) A pak jsem teprve v osm hodin nebo v půl devátý přijel domů a byla večere u nás doma. To tak bylo nacvičený, to už jsme uměli. Já bych toho vojáka tam nemohl nechat sám, jo. (...) Takže takhle nějak jsem ty vojáky vnímal. Já jsem s nima byl spokojenej moc.“¹⁴⁴

Zdá se, že šikana byla v šedesátých letech pro vojáky z povolání něčím zcela novým, což platilo zejména u letectva:¹⁴⁵ „Vždycky znáte ty [vojáky základní služby] nejlepší a ty nejhorší, ten střed neznáte, ale fakt je to, že musel bejt bezvadnej pořádek. (...) Ale i mezi nima se vyskytla šikana, což já sem dřív nikdy nepoznal. Protože my jsme šli proti tomu (...), jednou za tři měsíce jsem zařídil, aby z Tábora (...), tam bylo velitelství armády, (...) právní oddělení, (...) přišel vždycky jeden prokurátor a měl (...) s těma vojákama besedu, jo. A jak jsme zjistili šikanu, tvrdě, okamžitě jsme to dali na prokuraturu a už se to projednávalo. (...) My jsme jim vždycky říkali: ‚kluci, primitiv se projeví tím, že uplatňuje svoji, třeba minimální moc, nebo i tu kterou nemá, jenom z titulu, že třeba slouží druhým rokem a ty sloužíš prvním rokem. Inteligentní kluk tohle nikdy neudělá. Spíš se snaží tomu slabšímu pomoci, tak aby ten slabší měl oporu a aby měl sílu, protože některý z vás do této doby neopustili sukni maminky.‘ (...) My jsme tam měli každej rok nějaký pokusy sebevražedný. Byly to většinou demonstrativní sebevraždy, ale byly, jo. Takže jsme měli taky strach z toho, aby tadyhle to se nestalo.“¹⁴⁶

Nárůst šikany nebyl jediným problémem, který ČSLA v průběhu šedesátých let musela řešit. Velkým problémem se stala diskriminace spojená s národností vojáků. Týkalo se to zejména Slováků a Maďarů:¹⁴⁷ „Docházelo tam k různěm takovejmu nepřičetnostem: ‚keď neviem poviem, a keď ty vieš nepovieš‘ a tohleto. Bylo to, že bylo hodně Slováků a Maďarů a tak dále, kteří říkali, že nerozuměj - ‚nemtudum‘. Tak jsme říkali: ‚no, nemtudum, neviš co máš dělat, nerob, sedni si.‘ No a pak když se šlo na oběd: ‚sed‘, oběd dostanou támhle ti,‘ čili se tam vychovávali takový ty ‚vychcánkové.‘“¹⁴⁸

¹⁴¹ Buchar 2009a:9. Srv. Žůrek 2009a:5.

¹⁴² Viz. Tabulka 4. v příloze této práce.

¹⁴³ Dostál 2009a:5.

¹⁴⁴ Balda 2009a:7. Srv. Árlt 2009a:10.

¹⁴⁵ „V souvislosti s tím, že jsem v letce měl i vojáky základní služby, musím se dotknout i problému ‚šikany‘ (...) Za své praxe velitele letky problém ‚šikany‘ neznám. Nemám s ní žádnou vlastní zkušenost, nesetkal jsem se s ní. Tvrdím, že u leteckých pluků mé éry [50. léta] šikana nebyla. A vysvětlení mám jediné. U leteckých pluků tehdy převládá duch skutečné profesionality.“ Dvořák 2003:78.

¹⁴⁶ Kloboučník 2009a:21.

¹⁴⁷ Riceová 2005:123.

¹⁴⁸ Buchar 2009a:5.

Velkou roli zde hrála především „zaostalost“ některých příslušníků jiných národů: „*Jako já jsem měl třeba nějakýho toho Horvátha. To byl někde od Komárna Maďar a velmi pracovitej zemědělskej kluk to byl, kterej když jel poprvé na vojnu, tak jel poprvé vlakem. Celou dobu koukal z okna a díval se a všem to vykládal, že ,ako rychle i šel´ a tak dále. A hrozně se tomu divil. Přišli tam i takový kluci obyčejný, jo.*“¹⁴⁹

4. 1. 3. Úloha KSČ: politická školení a vztah narátorů k režimu

Komunistická strana a ideologie v průběhu šedesátých letech, stejně jako v předchozím období, do značné míry ovlivňovala život vojáků z povolání. Mezičlánkem mezi útvarovými organizacemi a politickými odděleními se staly celoutrvarové výbory KSČ, jejichž existence přinášela řadu sporů a nedorozumění. Vážným problémem se stalo především podřízení Hlavního výboru KSČ ministerstva národní obrany, tj. řídicího politického orgánu ministerstva, přímo ÚV KSČ, resp. jeho 8. oddělení. Cílem tohoto opatření bylo zajistit úzkému okruhu vedoucích funkcionářů KSČ přímý vliv na MNO.¹⁵⁰ Hlavní formou ideologického působení na vojáky bylo politické školení mužstva, jehož tematika byla od roku 1950 určována HPS ČSLA. Těmto školením bylo vyhrazeno šestnáct hodin měsíčně v době zaměstnání. Během nasazení jednotek na různé výpomoci (akce Z, žně, kalamity atd.) bylo školení nahrazeno politickými informacemi a prací s tiskem. K jednotlivým tématům byly navíc organizovány doplňkové akce jako exkurze do JZD, návštěvy muzeí a výstav, památných míst, besedy s funkcionáři atd. Nicméně dopad těchto školení na vojáky byl spíše formální, využíval zjednodušeného černobílého vidění světa a často sklouzával spíše k mentorování.¹⁵¹

Posílení pozice KSČ v armádě bylo výsledkem závratně rostoucí stranické organizovanosti příslušníků ČSLA v průběhu padesátých let. Tento trend se však nezastavil ani v průběhu šedesátých let a udržoval se na konstantní úrovni až do roku 1968. Sovětskému svazu totiž vyhovovala více lidová, dělnická, ozbrojená síla než profesionální armáda, přestože i mezi příslušníky ČSLA se objevili nestraníci.¹⁵² Jejich profesní růst však byl omezen pouze na nižší hodnosti (do hodnosti majora) a výkon nižších funkcí.

Tuto problematiku lze z hlediska odpovědí narátorů rozdělit do následujících částí: vztah ke komunistické ideologii a jeho proměna, význam politického školení mužstva a role politruků v armádě.

Vztah narátorů ke **komunistické ideologii** prošel v průběhu šedesátých let podstatnou revizí, která se týkala zejména názorů na vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Změna byla způsobena celkovou politickou situací a ve všech případech byla završena okupací ČSSR vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

Mnozí z narátorů vstoupili do strany již v padesátých letech, nicméně spíše s vědomím určité nutnosti než z vlastního přesvědčení a politické angažovanosti: „*No já se domnívám, že kdyby prostě (...) kdybych to býval neudělal [nevstoupil do KSČ], že mě skutečně vyhoděj. To já bych bejval i šel, ale měl jsem ty éra. (...) Víte, tam člověk obětuje i spoustu takovejch*

¹⁴⁹ Buchar 2009a:6. Srv. Kloboučník 2009:10, Kuropatnický 2009a:5.

¹⁵⁰ Bílek a kol. 2008:146.

¹⁵¹ V polovině šedesátých let začaly být politickými orgány prováděny první výzkumy názorů a postojů vojáků základní služby, které ukázaly rozporuplnou situaci. V roce 1965 celých 90 % odpovědělo kladně na otázku: „Přejete si, aby se svět vyvíjel k socialismu?“ Současně však dvě třetiny z nich nepokládaly USA za nepřítele a jen necelá třetina byla přesvědčena o nutnosti udržování silné armády a její stálé bojové pohotovosti. Kolem 60% soudilo, že by bylo možné zkrátit vojenskou základní službu a mezi vojáky se zvyšovaly pochybnosti o společenské účelnosti a prospěšnosti vojenské služby (Bílek a kol. 2008:201). Srv. *Tabulka 5* v příloze této práce (viz. Koldínská – Šedivý 2008:287).

¹⁵² Profesionální armády byly v socialistické společnosti považovány za anachronismus a potenciální nebezpečí, zatímco dělnická armáda měla reprezentovat nový společenský systém. To zčásti vysvětluje úspěch s jakými Sověti rekrutovali muže dělnického původu na pozice důstojníků (Riceová 2005:14).

vlastních výhod, aby se mohl toho zúčastnit. Aby nebyl odstrčenej někde jinam, na jinou kolej, jo. (...) Já jsem vstoupil do strany v dílnách (...) a tam nebyla jiná cesta, jo. Tam prostě, kdybych nevstoupil tak samozřejmě, že by poděkovali a (...) byl bych určitě nepracoval na technice (...). Všechny ty technický funkce, důstojnický, jo. Ty byly prostě na základě toho členství, jo.¹⁵³ Obdobně se o „vhodnosti“ členství ve straně vyjádřil i Ing. Dostál: „Myslel jsem si tehdy, že se mi ten čas jako takový, víte, když nejdu tam na schůzi, že mám možnost udělat přípravy na další den nebo přípravy, takže jsem to nepotřeboval [členství v KSČ]. Víte, až po čase jsme pochopili, že (...) kdybys nebyl ve straně, tak si nemohl být velitel školy nebo si nemohl být velitel praporu, poněvadž to je skutečnost, to vám jistě ne jeden řekne, že stranická legitimace u velitelského stupně byla jako pracovní knížka.¹⁵⁴

Tehdejší režim byl vnímán různými způsoby. Ukázalo se, že z počátku téměř všichni narátoři věřili, že komunismus bude pro společnost přínosem: „Já jsem ze začátku tomu věřil, (...) protože jsem si říkal, prostě nastoupí nověj společenskéj řád, (...) kterej lidu obecnýmu dá jistou perspektivu a jistou úroveň, že nebudou tak ohromný sociální rozdíly, aby lidi tady byli pod mostama, žebraři, že tohle nebude, jo. Protože byli jsme pod tím vlivem tý krize, která byla. To nám vykládali naši otcové, že jo, jak to bylo špatný.“¹⁵⁵ Mezi narátory se však objevil i nestraník, Jaroslav Kuropatnický. Překvapivě se necítil žádným způsobem profesně diskriminován oproti ostatním a považoval své nečlenství v KSČ spíše za výhodu: „Ty třenice začaly vznikat v tom sedmdesátým roce, kdy se to už začalo vyostřovat (...). Předtím jsme tu politiku brali volně, jo (...). Nebyli žádný střety, ale po tom osmašedesátém roce to už se vyhranilo. To (...) už začali jinou politiku, a my co jsme jim oponovali tak jsme byli špatní. Nedalo se to opravdu.¹⁵⁶ (...) Když začala normalizace tak byly prověrky straníků (...) a ti straníci měli taky hrozný problémy. Tady byl nějaký kolega Franta (...), ten vystoupil po osmašedesátém, že jim nedávaj straníkům informace, že by měli přestat platit příspěvky stranický a šel okamžitě jo. To byl úžasnej přestupek.“¹⁵⁷

K výše uvedenému je však třeba poznamenat, že narátoři se o politickou situaci příliš nezajímali a dávali přednost své práci, která byla zároveň jejich zálibou: „(...) Vzpomenu ještě na to, jak jsem byl málo politicky vyzrálý člověče, na to nezapomenu. No, debaty byly všelijaký, že. (...) No taky mi, ale ujelo, taky jsem s nim [politrukem] začal debatit (...), ať jsem měl tu diplomku nebo státnice, tak mi nedošlo, když mu říkám: ‚Jirko, a jak to, že nemůže bejt politruk třeba nestraník nebo příslušník lidovců?‘ (...) A on se na mě podíval a říkal: ‚ty Drahoši, vždyť jste se to učili, ne? Vedoucí úloha strany.‘ (...) Tady na toto si vzpomenu, že vlastně člověk (...) bral věci vojensky, a politicky nám vševojskovej velitelům to šlo opravdu bokem.“¹⁵⁸

Pohled narátorů na vedoucí úlohu strany a oddanost Sovětskému svazu se začal měnit nejčastěji pod vlivem vlastních zkušeností ze svého okolí (rodinných příslušníků) a některých „politických“ událostí odehrávajících se ve Východním bloku (např. úmrtí J. V. Stalina, potlačení maďarského povstání v roce 1956 atd.).

Prvotním impulsem pro přehodnocení vztahu ke komunismu se pro Josefa Baldu stala návštěva delegace sovětských „inženýrů“, která dorazila na letiště v Čáslavi v souvislosti s převzetím nových nadzvukových letounů Su-7: „Takovým tím zásadním impulsem bylo to, že experti, který tady přišli s téma Súčkama, jo. To nebyli experti odborný, to byli nastrčený agenti. Rozumíš? Na příkladu tý motorovky, oni neuměli udělat motorovku, jo. Expert ze závodu neumí udělat motorovou zkoušku! Expert ze závodu neumí vyměnit palivový čerpadlo!

¹⁵³ Balda 2009a:2.

¹⁵⁴ Dostál 2009a:6.

¹⁵⁵ Kloboučník 2009a:33.

¹⁵⁶ Kuropatnický 2009a:6.

¹⁵⁷ Kuropatnický 2009:7. Srv. Árlt 2009a:9.

¹⁵⁸ Dostál 2009:8. Srv. Balda 2009a:2.

*Expert ze závodu neví jak se odpaluje kabina! Co si o tom mám myslet? A tam už mi začal mozek hlodat, jo. Čili tyhle lidi (...) sice se tvářili, i nám dali nějaký náhradní díly, ale když to měli vyměnit, tak to nedokázali.*¹⁵⁹

Další dva narátory, Ing. Kloboučnicka a Ing. Dostála, ovlivnil především průběh XX. sjezdu KSSS, na kterém N. S. Chruščov, nový předseda ÚV KSSS, odsoudil kult J. V. Stalina: „(...) Když přišly takový ty zlomový události, když přišel šestapadesátý rok, XX. sjezd KSSS, tak oni nás pozvali na kinosál. Zakázali nám o tom mluvit a přečetli nám projev Chruščeva, kterej byl na tom sjezdu. Tam byl více méně odražen ten kult Stalina, jo. No, ten projev byl tvrdej a my jsme večer seděli na schodech a říkali jsme: ‚kluci, no dyť ty systémy jsou úplně stejný, tyhle diktatury, akorát maj jenom jinej náboj a mnohdy jsou kapku přepólovaný, ale metody a formy jsou úplně stejný.‘ Propagandy, metody zacházení s kádry, s lidmi, jo. Ten projev byl celkem tvrdej a ukazoval se ten ohromnej nepořádek, kterej v tom Rusku je. Kdy on tam říkal, že chlapy choděj ještě v uniformách s medailema, chlastej od rána do večera a všecho táhnou ženský. Produktivita práce nula. Ekonomika padá na dno. Lidí žijou v bídě.¹⁶⁰ (...) To byl takovej zlom. (...) Ta strana nevěděla co má dělat jo. Čekalo se na to, co udělají Rusové, že jo. Jak se zachovali vždycky Sověti, protože naši říkali: ‚my nemusíme mít svou zahraniční politiku, na co jí máme, ona je totožná se Sovětským svazem. (...) Bohužel tak to bylo dělaný, že jsme byli v absolutní podřízenosti, jo. To jsme si ze začátku neuvědomovali. My jsme si mysleli, že to je víceméně skutečně rovnocenný partnerství.¹⁶¹

Ing. Árlt změnil svůj postoj vůči „socialistickému zřízení“ na základě manipulace s volebními hlasy pro KSČ, jíž byl svědkem: „(...) To byl taky šok. Byly volby, dostal jste volební lístky volný a jeli jsme volit do jedny vesnice. Nevím proč, kde jako nechtěli, aby lidi zvolili to nadiktovaný členský vedení. No a holt naše hlasy, padesáti blbců, udělalo to, že tam byli zvolený a ty lidi měli peklo, že jo. To se člověk dozvěděl zase okolně, protože tam taky byly děvčata, my jsme byli taky mladý a tak se to řeklo u zábavy třeba. Takhle to bylo, že jo. No tak to jsem říkal: ‚no kurnik, to je takhle možný udělat (...)?’ Takový ty náznaky, v Kopřivnici tam nějakej kolega (...) měl Minora, (...) takový to supr malý rádio tehdy, (...) a nějakej pán řekl: ‚počkejte, já si přinesem hůsle a budem hrát s vámi.‘ Tak jsem říkal: ‚no do prkýnka, ono s tou vzdělaností to tady taky nebude takový v tý naší republice.‘ Jo, čili co se psalo a tak dále. No, a když jste viděl barák, kterej měl udupanou podlahu, hlínu, tak holt to jako s tím socialismem moc společnýho nemá ta vyhlášená socialistická republika. Víte ono to, zkrátka to se takhle skládá a ty pochybnosti ten červík žere a žere (...).¹⁶²

Ideologickou osvětu v armádě prováděli zvlášť vyškolení pracovníci - zástupci pro věci politické. **Politrucci** se však v armádě netěšili žádné zvláštní oblíbě ani úctě a bylo na ně nahlíženo spíše s opovržením: „Nebral je nikdo, (...) normální pilot je nebral nikdy. Zkrátka to bylo nutný zlo armády. I velitel s nima měl problém. (...) Průšvih, ten velitel ho [vojáka] potrestal a přišel za nim politruk, že holt, aby to zrušil, že to je holt skalní soudruh, že jo, že nemůže skalního soudruha takhle potrestat (...).¹⁶³

Ing. Kloboučnick a Ing. Dostál nicméně připustili, že někteří politrucci se snažili o to, aby se stali součástí útvaru a mezi vojáky takzvaně „zapadli“: „(...) My jsme třeba měli politruka a ten celkem, ten byl dobrej. Ten třeba šel i na to přeškolení s těmi piloty na ty aeroplány. On říkal: ‚já bych to chtěl.‘ Tak byl třeba měsíc v Košicích, zkoušky prošel

¹⁵⁹ Balda 2009a:2.

¹⁶⁰ Kloboučnick 2009:11. Srv. Dostál 2009a:8, Vacek 2004:48.

¹⁶¹ Kloboučnick 2009a:33.

¹⁶² Árlt 2009a:11.

¹⁶³ Árlt 2009a:9.

všechno. Chtěl o tom něco vědět, jo. (...) Ale jinak to byla taková samostatná enkláva, o který se vždycky říkalo: ‚zavře chrup a má dopracováno‘ (...).¹⁶⁴

Jaroslav Buchar jako jediný poukázal na přínos ZVP: ‚To se říkalo, že sklapne hubu a má sbalýno. To není pravda. Jeden politruk měl na starosti knihovnu. Druhej politruk měl na starosti mládež, to byli ti vojáci základní služby. A třetí politruk, ten (...) nejstarší co byl, tak měl vojáky z povolání. A ten musel o každým všechno vědět, kdo, co, jaký má problémy a jestliže se nevědělo jakej má problém, tak by mohlo k něčemu dojít, že jo. (...) Viděli jsme, že třeba praporčík (...), staršina jedný roty, má velký problémy s alkoholem. No, tak (...) když jsme byli na školení praporčíků: ‚co s nim uděláme?‘ ‚No, pošlete ho na školení ať si tam vyblíje vestu a bude od něj pokoj.‘ Jenomže než šel na to školení, tak on se zastřelil. Měl (...) hodně dluhů, málo peněz (...). Prodával výstrojní součástky a (...) pak se před svojí ženou zastřelil v kanceláři. ‚Chceš můj smrtnej list? Tady ho máš.‘ Bouch se a bylo to hotový. No, bylo to hrozný.‘¹⁶⁵

Všichni narátoři považovali **politická školení mužstva** za zbytečnou ztrátu času, který mohl být věnován užitečnější věc, např. výcviku: ‚No, byla to jednoznačně ztráta času. (...) To jsme byli vždycky nazlobený, ale když jsme mohli, tak radši jsme šli hrát fotbal. (...) Jako pilota vás to nebralo. Zkrátka brali jsme to jako nutný zlo, který vám nic nepomůže.‘¹⁶⁶ Obdobně se vyjádřil o užitku PŠM také Jaroslav Kuropatnický: ‚Každé pondělí bylo politické školení a to jste nezažil. To bylo tak, že se sedělo, někdo udělal nějakou přednášku. My jsme si museli dělat poznámky a pak byla diskuse. A každý se musel přihlásit a kdo se nepřihlásil dostal čárku jo. Kdo neměl čárku tak to bylo špatný. (...) To nešlo brát vážně, poněvadž my jsme se museli přihlásit, říct nějakou kravinu, abysme měli čárku.‘¹⁶⁷

S úlohou politruků v ČSLA úzce souvisí také úroveň informovanosti narátorů o tehdejší mezinárodní politické situaci, která byla zcela v režii KSČ: ‚Politruky vnímali jako se říká faráři. Nic jinýho, že si ohřívají svoji polívčičku, a že chodili na školení připravený tak, že říkali jenom to, co v té době zrovna bylo aktuální a co se mohlo lidem říct. Žádný takový povídání neexistovalo, existovala cenzura, hovoření o tom, co vlastně by se mělo dělat a tak dále. Bylo to předem určený. Byla na to Hlavní politická správa (...) a ty dávali dolů pokyny, co se těm vojákům má povídat.‘¹⁶⁸

Nešlo však pouze o informace přicházející „do“ armády, ale také o informace směřující „od“ armády směrem k širší veřejnosti, které byly pod přísným dohledem politruků: ‚Vycházely všelijaký knihy (...), byly vydány v padesátých letech o třeba západním letectvu, že jo. A tam byly popsány všechny typy eroplánů, jejich technický údaje, ale o našich jsme nevěděli vůbec nic. A to jsme nesměli, kolikrát jsme šli na besedy a šel jsem třeba na besedu do fabriky, (...) když začínaly ty MiGy, jo. Tak jsem byl několikrát na besedě ve fabrice a to vždycky politruk: ‚tohle nesmíš říkat, tohle nesmíš říkat.‘ Když se někdo zabil: ‚nesmíš dopustit, aby měl církevní pohřeb.‘ No, takže kolikrát se ptali jakou to má rychlost a já sem to nesměl říct, jo. Jakej to má dolet, jak to vystoupá hodně vysoko, tak jsem tam stál jako trumpeta a říkal: ‚(...) nezlobte se, ale já nesmím prostě tyhle údaje poskytnout, jo.‘¹⁶⁹ Tentýž narátor charakterizoval v této souvislosti celkovou situaci v ČSLA takto: ‚Armáda je totiž relativně izolovaný systém, ve kterém veškeré společenské, ekonomické a politické děje probíhají uvnitř tohoto systému, odtrženě od skutečných události, které v jeho okolí probíhají.‘

¹⁶⁴ Kloboučník 2009a:20.

¹⁶⁵ Buchar 2009a:12-13.

¹⁶⁶ Árlt 2009a:9.

¹⁶⁷ Kuropatnický 2009a:4. Srv. Dvořák 2003:18.

¹⁶⁸ Buchar 2009a:8. Srv. Balda 2009a:11, Árlt 2009a:10.

¹⁶⁹ Kloboučník 2009a:31.

*Proto lze v myslích jejich příslušníků uměle vyvolat i v hlubokém míru válečnou psychózu a opačně. Je to však, bez potřebných zpětných vazeb, poměrně lehce zneužitelné.*¹⁷⁰

4. 1. 4. **Bojová připravenost: skutečnost nebo mýtus?**

V šedesátých letech došlo k podstatné změně a kvalitativnímu posunu ve výzbroji ČSLA. Vedle nové techniky (již zmiňované letouny Su-7 a tanky T-55) došlo ke zlepšení také v oblasti týlu. Zásoby proviantu byly plně zabezpečeny na všech stupních velení ve stanoveném množství a kvalitě. V armádních a ústředních skladech byl uložen proviant postačující k zásobování vojsk přibližně po dobu dvou týdnů, ve skladech státních hmotných rezerv podle měnících se počtů rozvinuté armády dokonce na dobu 80 – 90 dní.¹⁷¹ Nároky kladené na bojovou připravenost úzce souvisely s úlohou, kterou měla ČSLA plnit v případném válečném konfliktu. V průběhu šedesátých let tyto nároky soustavně rostly a již v prvních letech, v důsledku mezinárodních krizí (berlínská a kubánská krize), překročily únosnou míru. Do života vojáků se to promítlo zejména nárůstem cvičných poplachů a společných cvičení, které byly odůvodňovány hrozbou útoku „imperialistického Západu“ na „mírové soužití socialistických států.“ Vyhlášení bojového poplachu pro celou ČSLA bylo centrálně řízeno z úrovně generálního štábu pomocí jednotného signálu, jehož použití bylo podmíněno znalostí „hesla.“ Po vyhlášení BOPO musela vojska opustit kasárna (objekty mírové dislokace) v rozmezí třiceti minut.¹⁷² Během této doby musela ČSLA organizovaně opustit objekty mírové dislokace, a to s určenou bojovou technikou, úplnou výzbrojí, pohonnými hmotami, zajištěným spojením a stanoveným technickým i materiálním zabezpečením. Velmi konkrétní přípravou armád Varšavské smlouvy na jejich válečné použití v prostoru evropského válčiště byly také válečné strategické hry, které byly součástí operačně taktických cvičení VS.¹⁷³

ČSLA se však i přes modernizační vlnu v polovině šedesátých let nadále potýkala s množstvím zastaralé techniky (mnohdy ještě z dob druhé světové války), která neodpovídala svou kvalitou technice uváděné do výzbroje v armádách členských států NATO. Technická úroveň ovšem nebyla jediným problémem československé armády. Byl to také způsob myšlení podřízený tehdejšími oficiálními názorům a ideologii, který neumožňoval plně využít strategicko-operačního potenciálu členů GŠ.¹⁷⁴ Přesto byla tehdejší ČSLA prezentována různými médii (tiskem a televizí) jako dokonale připravená a vybavená armáda, která je schopna čelit kvalitně vyzbrojeným jednotkám nepřítele.¹⁷⁵ Na přednosti naší armády poukazovali zpočátku zejména Sověti, kteří vysoce hodnotili schopnost ovládnutí té nejsložitější techniky našimi vojáky v porovnání se svými.

Jakým způsobem hodnotili tehdejší **bojovou připravenost** na základě vlastních zkušeností a postřehů jednotliví nárátoři? Obecně lze říci, že letectvo bylo, vedle raketového vojska, složkou armády s nejvyšší technickou a intelektuální úrovní v ozbrojených silách ČSSR. Příslušníci čáslavského leteckého pluku reflektovali otázku bojové připravenosti následovně: „*No, (...) já si myslím, že ta připravenost byla velká, ale myslím si, že ty ztráty by*

¹⁷⁰ Kloboučník 2008:2.

¹⁷¹ Bílek a kol. 2008:190.

¹⁷² Tento časový limit měl respektovat dobu letu strategických raket nepřítele na cíle v ČSSR (Štěpánek – Minařík 2007:78).

¹⁷³ Přehled nejvýznamnějších cvičení Varšavské smlouvy s účastí ČSLA v šedesátých letech viz. *Tabulka 3.* v příloze této práce.

¹⁷⁴ Myšlení GŠ OS SSSR a celého vojenského školství, které mělo připravovat novou generaci vojenských velitelů bylo komunismem ovlivněno natolik, že v mnoha směrech vedlo k velkému zaostávání vůči těm zemím, kde se v přístupu ke studiu historie a válečných zkušeností uplatňovala metoda objektivní kritiky (Dvořák 2003:104).

¹⁷⁵ Srv. Sochor 2000:49, Vacek 2004:142.

byly ohromný, protože technologická převaha těch Američanů, Němců tady byla. (...) Ale bylo zajímavé, že když jsem mluvil s těma klukama, kteří lítali s těma devětadvacítkama.* (...) Ty kluci dělali soutěže víceméně v porovnávání těhletých typů letounů. No, tak ty devětadvacítky byly lepší než ty šestnáctky nebo osmnáctky.** (...) Neměli avioniku, to znamená nejnovější vybavení. Protože oni třeba i na těch F-104,*** když lítali i Němci tady, tak oni měli ten navigační systém (...) a oni byli schopní v noci za ztížených podmínek prostě se dostat do prostoru cílu, který měli naprogramovaný. My jsme nic takovýho neměli, čili my jsme nemohli absolutně uspět, to bylo jasné.¹⁷⁶ Tenkrát ta armáda byla předimenzovaná, vždyť my jsme měli devatenáct leteckých pluků (...) a pozemního vojska, vždyť ono to bralo až patnáct procent z hrubého domácího produktu. (...) Ale já si myslím, že ta připravenost byla velká, podstatně větší než je teď. Protože tím, že se to pořád hnalo v tom termínu té studené války. Prostě byla ta soustava, víceméně systém dvou soustav, který mezi sebou soutěžel.¹⁷⁷

Na nevyrovnaný poměr mezi kvalitou techniky a úrovní výcviku upozorňovali i další piloti, Jaroslav Kuropatnický a Rudolf Árlt: „Ten počet byl takovej ohromnej tý techniky, i když horší techniky, ale ten počet byl tak velkej, že to neměli čím zarazit, že jo. A když ještě vezmete, že v té době, těhletech Súček, žádněj AWACS**** nebyl, který monitoroval. Žádný družice, který všechno viděj, nebyly, že jo. Budu říkat, ani GPSka nebyla, tyhle ty věci. No tak zkrátka a my jsme byli vycvičení létat (...) v padesáti metrech, ale to jste musel dodržet těch padesát metrů nad zemí v rychlosti 1 150, kde prakticky jste byl mimo jakýkoliv spojení, mimo jako možnost, aby jste využil eRKá, myslím jako radiokompas automatickej a tyhle ty věci. A musel jste provýst odhoz té pumy na cíl (...). Vy jste byl schopen z kterýhokoliv směru ten manévr provést. Zvolil jste si cíl, ten odhoz jste provedl a ty pumy tam padaly, že jo. A my jsme byli jako vycvičený až příliš dobře. A můžu Vám říct, že v té době jsme tomu socialismu, i díky těm možnostem, který jsme měli, informacím, věřili, že jo. (...) Dneska z toho mám až hrůzu, až mi běhá mráz po zádech, že člověk asi byl tak zpracovanej a ta metodika jejich byla taková, že Vy jste si myslel, že děláte dobře.¹⁷⁸ Kromě toho, že technicky jsme na tom byli hůř třeba než F-4ka Phantom****, že jo. Protože unesla 7 600 kilo pum, my jenom 2 000. Měla dolet, bohužel to je stejný číslo, 7 400 kilometrů. My měli zhruba 450 kilometrů, že jo. Srovnatelný jsme byli v rychlosti, v dostupu a tak dále. V tomhle tom, ale na ten, třeba na ty stopětky Thunderchief***** bylo počítáno pět Súček a ten počet tady byl, jestli mi dobře rozumíte. Oni když měli dvacet stopětek, no tak my měli sto Suchojů, že jo. Čili dohánělo se to počtem. (...) Kvantitou. A ta kvantita (...), byla taková, že ten Západ (...) neměl prostředky jak tomu zabránit (...).“¹⁷⁹

* MiG-29 (v kódu NATO „Fulcrum“) – ruské jednomístné, nadzvukové, stíhací letadlo vyvinuté počátkem sedmdesátých let.

** F-16 Fighting Falcon – víceúčelový kompaktní letoun s velkou obratností určený k leteckým soubojům, ve výzbroji USA od poloviny sedmdesátých let. F-18 Super Hornet – stíhací letoun konvenční konstrukce s prvky obtížné zjistitelnosti, ve výzbroji USA od počátku devadesátých let.

*** F-104 Starfighter – nadzvukový přepadový stíhací letoun vyvinutý v USA v průběhu padesátých let.

¹⁷⁶ Kloboučník 2009a:30.

¹⁷⁷ Kloboučník 2009a:22.

**** AWACS (Airborne Warning and Control Center) – letouny včasného varování, které umožňují získávat informace pro kontrolu nad vzdušným prostorem, navádět protivzdušnou obranu na jednotlivé cíle a řídit letecké souboje. Nejčastěji se jedná o upravené Boeingy 707 nebo 767 s typickou kruhovou radarovou anténou umístěnou na trupu letounu.

¹⁷⁸ Árlt 2009:4.

***** F-4 Phantom – americký nadzvukový stíhací letoun dlouhého doletu, poprvé bojově nasazen během války ve Vietnamu.

***** F-105 Thunderchief (tzv. „Thud“) – americký jednomístný stíhací bombardér, který v padesátých a šedesátých letech tvořil páteř stíhacího letectva.

¹⁷⁹ Árlt 2009a:11. Srv. Kuropatnický 2009a:7, Balda 2009a:10.

Situace u tankového pluku byla podle Jaroslava Buchara obdobná: „*Naše armáda tenkrát, když já jsem sloužil, tak ta armáda byla schopná prvního úderu. Proto s náma počítali, že budeme jako lepidlo, a že za nás strčej ty druhosledový jednotky. Ta taktika prvosledovejch a druhosledovejch jednotek je jedna. Těmahle to zalepim a těmahle to dobouchám a ten, kdo uteče zpátky dostane kulku od nás. To znamená, že i kdyby naši se snažili jak uměli, tak neměli (...) na tu dálkovou střelbu nebo řízenou střelbu těma raketama, protože zničit všechno atomovou bombou to je jedno, to je zničený hned, ale nikdy jestliže tam nevejde noha pěšáka, (...) tak to nikdo nikdy nedobyl. (...) Ta [bojová připravenost] byla kvalitní, protože to vzniklo všechno z prověrek jednotek. Jednotky cvičily, organizovaly se, dělaly, ale svýho nepřítelů přímo neznaly a nemohly poznat, protože nikdy se nedostane ten tankista obyčejnej do toho tanku na druhou stranu a nemůže ho posoudit. To znamená, můj zaměřovač je takovej a takovej, svítí světlem a tak dále. Posvítím si, mám lampu nočního vidění. Posvítím si, mám na to upravenej dalekohled. To by všechno bylo (...), ale jestliže já rozsvítím infralampu, hned do ní dostanu zásah a jsem slepej. To znamená, já musím mít takovou jednotku a takovej protiúder, aby se mi tohleto nestalo. My jsme byli o dva kroky pozadu podle mýho (...), i když jsme to měli vycvičený, že vojáci dobře stříleli, trefovali, sestřelovali, všechno (...). Čili, že vojsko nebylo informovaný, to by každej z toho tanku utekl jo, a proto nikomu nevěřim, že je to nedobytný. Ten tank by nevydržel vůbec nic. Dvě, tři minuty v boji a to by stačilo, než by na něj přišla řada. Čili, že jsme s technikou zaostalý a nemáme to tak propracovaný. A logistika, doprava materiálu, takhle jak my to taháme všechno autama a všechno taháme s sebou, není možný. Bud' to přivezu munici nebo odvezu raněný a nebo přivezu ostatní, co je potřeba. A nebo když to všechno dám na jednu auto a vybuchne mi to, tak nemám vůbec nic.“¹⁸⁰*

O tom, že úroveň materiálního zabezpečení neodpovídala obrazu, jenž byl tehdejšími médii poskytován veřejnosti se zmínil Josef Balda: „*Tam [v médiích] se doslova lhalo lidem, jo. To nebyla pravda. Vybavenost armády, snad těch pilotů, ale co ty základáci, co ty technici? Vždyť jsme se myli v kalužích. (...) Rozumíš, protože jestliže si žil v takovejchle poměrech a v televizi si viděl (...), prostě to vůbec nebylo. Představ si, že jsme byli na přeškolení v Mladý, jo. Přivezli (...) nám oběd na letiště a tam voják našel v guláši myší ocas. Dovedeš si to představit? Kam až to došlo? A v televizi promítali jak se pečlivě starají o vojáky, jo. To byly věci, který jsme my viděli, že jo. A politruci teď chodili a obhajovali to, že to tak není. Já vždycky říkal, tady byl nějakej (...) politruk jo, já mu vždycky říkal (...) co jsem viděl v televizi. A on říká: ‚víš, my musíme ukázat národu, že to je všechno v pořádku a ne, že to je v bordelu.‘ (...) Takže nám to bylo, už pak (...) když člověk má možnost, má přístup k těmto věcem, tak přece není zas takovej (...), aby nepochopil, že to tak není, že jo.“¹⁸¹*

Společná vojenská **cvičení** byla narátory vnímána často velmi rozporuplně. Na jednu stranu byla kvalitní přípravou na možnou hrozbu, na stranu druhou byly s jejich realizací spojeny různé problémy, včetně nepřiměřeně vysokých nároků, které byly kladeny jak na vojáky z povolání, tak na vojáky základní služby: „*Opravdu tam [na cvičeních] byly velký zmatky a ta úroveň byla velice nízká. Já si vzpomínám, že jsem byl někde támhle u Plzně. My jsme byli jako předsunutý velitelský stanoviště letecký armády a my jsme tam byli víceméně půjčení tomu štábu. No, a tam byla taková situace, že to nebylo pořádně vybavený ani prostředky pro to, aby to zabezpečilo činnost toho štábu. Tam byly dvě elektrocentrály, který byly strašně přetížený a každou chvíli vypadly. Stačilo když si několik desítek lidí zapnulo (...) ty spirály, ty vařiče kafe (...), tak to vypadlo. Tam jsem zažil věc, kterou jsem nikdy nezažil. Prostě vypadlo to, (...) my jsme byli v tom velitelskym stanu, jo. Najednou nám tam vydávali nějaký rozhodnutí, protože tam byli ti vysocí funkcionáři naší armády. Najednou to vypadne,*

¹⁸⁰ Buchar 2009a:11. Srv. Žůrek 2009a:2, Dostál 2009a:12, Vacek 2004:143.

¹⁸¹ Balda 2009a:8.

že jo (...), tak utíkám k centrále. Na tý centrále spal voják, on spal, ta řvala jak tur, to se úplně všecho klepalo a on na tom ležel (...). On se ohříval jo, to mělo normálně nafták motor, ohříval se a potom byl kousek od těch pojistek, od těch jisticů. A když jsem ho vzbudil a říkal jsem: ,ty hele neběží nám to.´ Tak jenom hrábl, zapnul ty jističe a zase to naskočilo. A to každou chvíli takhle vypadlo (...), prostě nebylo to připravený, jo. Potom se k nám stěhovala předsunutá skupina jedna a ta se na Moravě ztratila a oni ji nemohli najít. To byla ohromná předsunutá skupina (...). No byl tam zmatek.“¹⁸²

Jaroslav Buchar, technik automobilové roty 13. tp, hovořil také o rozdílné kvalitě jednotlivých příslušníků z řad ČSLA a Sovětské armády: „Společný cvičení s ruskejma vojákama bylo vždycky takový, že oni měli všechno připravený, naučený do posledního slova. Ten voják s tebou nemluvil, ten mluvil jenom když jeho velitel k tomu dal pokyn. Ten voják se zúčastňoval diskuse, když mu velitel dal pokyn nebo když mu politruk řekl, že bude tam vystupovat. A byli to takový specialisti, že předváděli boj zblízka a tak dále, ale všechno to byli mistři zbraní, který se předváděli. To znamená, ty (...) nejlepší z toho množství šli a předváděli se. (...) My jsme tam jeli celej pluk, my jsme nikoho nevyřadili ze svého prostoru, my jsme měli naučený lidi, co maj dělat, jak maj obsluhovat mašiny, (...) jak klečct, jak podat náboje a tak dále. To všechno jsme naučili, ale u nás to uměl každej, i ten obyčejnej kuchař a zdravotník věděl, co má dělat při napadení atomovejma zbraněma.“¹⁸³

4. 1. 5. Hrozba třetí světové války a problematika jaderných zbraní

Na počátku šedesátých let stál celý svět, poprvé od druhé světové války, opět na pokraji válečného konfliktu. Obdobně jako v případě druhé světové války měla v budoucím střetnutí sehrát hlavní úlohu ideologie – tj. vzájemná averze mezi dvěma společenskými soustavami (kapitalismem a socialismem). Průběh berlínské a kubánské krize se podepsal také na nové vojenské doktríně československé armády a válečných plánech.

ČSLA měla v případě války k dispozici více než 580 000 osob a po vytvoření jednotných ozbrojených sil v roce 1966 tento počet stoupl dokonce na 610 000 mužů.¹⁸⁴ Rozvinutá československá armáda měla podle nové doktríny Varšavské smlouvy plnit v budoucí válce důležitou (podle některých dokonce nejdůležitější) roli. Území Československa bylo totiž významným spojovacím článkem mezi severní a jižní částí evropského válčiště a navíc bylo důležitým prostorem pro přesuny strategických záloh.

Základními a rozhodujícími dokumenty, podle kterých měla být realizována jak výstavba vojsk, tak i jejich plánované použití v možném válečném konfliktu, byly *Plán použití ČSLA ve válce* a *Perspektivní plán výstavby ČSLA*. Oba tyto dokumenty měly charakter *přísně tajné – zvláštní důležitosti*.¹⁸⁵ Rozsah plánované výstavby ČSLA měl přednostně zabezpečovat plnění strategicko-operačního úkolu vojsk na evropském válčišti. K tomu bylo vyčleněno asi 85 % vojsk z celkových počtů zmobilizované armády. Tato část, která tvořila československý front, byla součástí prvního strategického sledu vojsk Varšavské smlouvy a v případě války měla provést frontovou útočnou operaci. Zatímco zbylých 15 % ČSLA (PVO, vojenské školy, strážní, týlové a zabezpečovací útvary) mělo v případě válečného konfliktu setrvat na území státu a přejít do přímé podřízenosti MNO.

¹⁸² Kloboučník 2009a:31.

¹⁸³ Buchar 2009a:10.

¹⁸⁴ Bílek a kol. 2008:195.

¹⁸⁵ *Plán použití ČSLA ve válce*, zpracovaný v roce 1964 na GŠ OS SSSR, obsahoval textovou část (celkem 17 stran textu) a mapu zájmového prostoru válčiště v měřítku 1:500 000 se zakresleným rozhodnutím o plnění úkolu vojsk ČSLA po celé hloubce útočné operace. Obě části tohoto plánu byly zpracovány pouze v ruském jazyce a v jediném výtisku. Text dokumentu byl napsán ručně bez použití psacího stroje (Štěpánek – Minařík 2007:29).

Československému frontu¹⁸⁶ byl stanoven následující strategicko-operační úkol: „*Na levém křídle hlavního uskupení vojsk Varšavské smlouvy vést útočnou operaci na směr PRAHA – NÜRNBERG – STUTTGART – STRASBOURG – EPINAL – DIJON.*“¹⁸⁷ Úderná síla Československého frontu byla zaručena přidělením 131 jaderných úderů. Jejich použití mělo být zajištěno frontovými raketovými prostředky a letectvem. Nicméně v otázce jaderných úderů, jež měla ČSLA provést v začátku války zůstalo několik nejasností. Z rozhodnutí GŠ OS SSSR nebyla jaderná munice skladována na území ČSSR. Vojska Československého frontu tak byla jediným prvosledovým frontem vojsk Varšavské smlouvy od Baltu až po Alpy, který neměl možnost sám, v souladu s vývojem situace, organizovat a ovlivňovat přísun přidělené jaderné munice ze skladu zbraní.¹⁸⁸ Proto byla v roce 1965 podepsána, již zmiňovaná, *Dohoda mezi vládou SSSR a vládou ČSSR o opatření ke zvýšení bojové pohotovosti raketových vojsk*, která měla zajistit možnost okamžitého převzetí jaderných zbraní ČSLA v případě potřeby. V celém válečném uskupení prvního strategického sledu vojsk VS byl navíc Československý front jediným, ve kterém nebyla zařazena sovětská vojska. Bylo zcela zjevné, že tato skutečnost byla po celá padesátá a šedesátá léta „trnem v oku“ GŠ OS SSSR.

Bez použití jaderných zbraní se tehdy neodehrálo žádné větší spojenecké cvičení. Například během cvičení VLTAVA v roce 1966 si obě bojující strany vzájemně vyměnily 252 jaderných úderů v úhrnné síle 59 megatun, při nichž by podle příslušných propočtů zahynulo na československé straně vedle 57 000 vojáků také 2 390 000 civilistů.¹⁸⁹ Jaderný ráz případné války byl v šedesátých letech nepopíratelný a velení GŠ ČSLA si toho bylo velmi dobře vědomo: „*Válka bude střetnutím dvou společensky protichůdných a nesmiřitelných soustav. (...) Bude znamenat konečný zápas socialismu a imperialismu, rozhodný boj obou táborů na život a na smrt, který si vyžádá od obou protivníků naprostého vypětí a soustředění všech sil a prostředků k dosažení základního cíle – zničení jedné ze soustav a definitivní upevnění druhé soustavy. Z rozboru politického obsahu války jednoznačně vyplývá, že každá strana bude muset vyvinout maximální úsilí k dosažení cílů války. U obou stran jsou jaderné zbraně rozhodujícím prostředkem a budou proto v příští světové válce zcela bez pochyb použity. Jejich použití zásadním způsobem ovlivní celý charakter války a výrazně ji odlišit od všech válek dřívějších.*“¹⁹⁰

Narátoři v rozhovorech reflektovali zejména tato základní témata: otázku použití jaderných zbraní v budoucím válečném konfliktu (a v případě příslušníků 28. sbolp také dislokace těchto zbraní na území ČSSR), hrozbu tohoto střetnutí, jeho hypotetický průběh a úlohu Československé lidové armády v tomto konfliktu.

Problematické **jaderných zbraní** a jejich použití se v rozhovorech věnovali zejména příslušníci leteckého pluku. Tři z nich (Ing. Árlt, Josef Balda a Ing. Kloboučník) byli s jejich případným použitím, včetně technického provedení této operace, dokonce osobně seznámeni. Stalo se tak na tajném setkání v Přerově v roce 1965: „*(...) Já jsem byl jeden z účastníků,*

¹⁸⁶ Československý front měl 15 divizí (14 československých a případně 1 sovětskou), z toho 9 motostřeleckých a 6 tankových, s celkovou údernou silou přibližně 3 420 tanků. NATO mělo k dispozici v okamžiku vypuknutí válečného konfliktu 28 prvosledových divizí, naproti tomu Varšavská smlouva 71 prvosledových divizí. I když bojové hodnoty divizí nebyly oboustranně zcela srovnatelné, poměr sil by v tomto případě činil cca. 2,5 : 1 ve prospěch vojsk Varšavské smlouvy. Záměrně navýšené počty divizí NATO, předurčené podle plánu k boji proti vojskům Československého frontu, měly podpořit a potvrdit „oprávněnost požadavků“ GŠ OS SSSR na stále další zvyšování početního stavu a výzbroje vojsk ČSSR, a to až za únosnou mez (Štěpánek – Minařík 2007:55-59).

¹⁸⁷ Štěpánek – Minařík 2007:49.

¹⁸⁸ Dosavadní lhůta předání jaderných hlavic činila 18 až 22 hodin, zatímco raketové vojsko pozemního vojska ČSLA mělo být připraveno k vedení bojové činnosti do 3 hodin od vyhlášení válečného stavu (Štěpánek – Minařík 2007:112). Srv. Vacek 2004:135, Luňák 2007:256.

¹⁸⁹ Bílek a kol. 2008:197. Srv. Sochor 2000:51, Vacek 2004:75.

¹⁹⁰ *Diskuse k československému válečnému plánu z roku 1964 v březnu 1965* (In: Luňák 2007:198-199).

kteřej byl seznámen s tím zavěšením té atomové pumy na tyhle Súčka. Stalo se to v Přerově. (...) Tam (...) v půlnoci přivez Anton ruskej, tu atomovou pumu v hangáru pod utajením. (...) Tam bylo pár, dvacet, třicet lidí. Z techniků ty čelní představitelé a (...) technik-zbrojír a z pilotů jenom velitel pluku, politrak, inspektor a takovýhle nějaký, a tam jsme byli seznámený, že tyhleto eroplány, nultá, pátá série, nulté a páté číslo – nula a pět končící - jsou nosiče atomový pumy. (...) Tam nebyla ostrá atomovka přivežená, ale atrapa a bylo tam demonstrováno, jak se to ve válce bude dělat. Tu atomovou pumu, tu tam přivezli, říkám, byla to atrapa, ale přivezli jako by tam vezli tu normální, čili ozbrojená kolona, před ní, za ní, tam furt hlídali. A tam předváděli ty ruští experti, jak se ta atomová puma, ten nosič, zavěšuje.¹⁹¹

Zatímco Josef Balda si byl zcela jist tím, že atomová puma, která se objevila v Přerově, byla pouze atrapou, Ing. Kloboučník vyjádřil jisté pochybnosti: „Byl jsem určen do funkce velitele pluku a tam jsem se prvně právě seznámil (...) tady s tou problematikou, která tam byla. To bylo přísně tajný. (...) V pětadesátém roce nás pozvali do Přerova, než jsme šli do toho hangáru tak jsme museli podepsat papír, že to je přísně tajné, že o tom nebudeme mluvit. Tam byli dva Sověti v civilu. Bylo tam tohleto Su-7, nadzvukovej, v tý elementární první variantě SB nejlehčí, se kterým se nejlíp lítalo (...). No, a oni nám tam předvedli přístroj pro odhoz atomové pumy. Ten přístroj, jak jsme potom v praxi zjistili, (...) byl nevyhovující, takže jsme ho vůbec nepoužívali, ale potom odkryli plachtu a tam ta bomba byla. Dodneška nevím jestli to byla (...) maketa. (...) Oni tvrdili, že to je skutečně ostrá. A ona měla ekvivalent asi osm kilotun, osm až deset, tak nějak. Byla to malá ráže, která se měla z toho letounu použít. A ten letoun měl na to speciální závěsník, kteřej se musel nejdřív pod ten motor namontovat. Ale naši nikdy s tím nebyli a od té doby jsme se s tím potom dál nesetkali. Já jsem si některý věci ověřoval ještě předloni. To se tady několikrát objevil náčelník štábu bejvalý divize, tak jsem se ho ptal jestli byl informován o těchletých věcech (...) a on říkal: ‚my jsme o tom vůbec nevěděli, nám nic neřekli.‘ Čili ono se to utajovalo i uvnitř jo.“¹⁹²

Ing. Árlt byl jako jediný z narátorů přesvědčen o tom, že atomová puma v Přerově byla skutečná: „(...) Vy jste musel podepsat takový prohlášení, že nic nemůžete o tom říkat, že jste prakticky nic neviděl. Bylo to za několika pytlavinama, téma přehradama, všude stál sovětskej ‚mintovčik‘ s bodákem s flintou (...). Všude jste musel ukázat ‚glumáž,‘ než jste se dostal k tomu Súčku. Teď ten podvěsník, vás seznámili se vším, jste všechno přebral, co musíte zkontrolovat. Dodnes vím, že to mělo dvaatřicet plomb. Takový číslo si člověk pamatuje. Vlezl jste do kabiny, co se má pozapínat, co se nesmí jako zapnout. A nebo, když se to zapne, tak už to nejde zpátky, že jo. Takový ty věci, který tam byly. A bohužel to bylo tady (...) podvěšený. Nebudu to rozebírat jako dál, ale v Čáslavi se s tím nestartovalo. To bezpečně vím. (...) To bylo jenom v Čáslavi. (...) To byla ta taktika jasná, když letělo Súčko s áčkem, tak to bylo všechno teoreticky rozebraný, že jo. Předtím jste měl údernou skupinu, skupina ochrany, teď letěly dva roje, třeba osm eroplánů, z toho jeden měl jenom atomovou pumu. V určitém místě se to rozdělilo na různé cíle a jenom jeden byl ten správnej (...). Čili to bylo takhle řešený, že ten eroplán by to asi proletěl. (...) PVO by to vybuchala na ty ostatní cíle (...) a ten dotyčný by to tam odhodil. Ale zase by se vrátil po svejch, že jo. Nebo kdyby tam zůstal tak ho ty Němci propíchaj vidlema. Čili to nemělo cenu se ani vracet, ale pokud možno zůstat u toho eroplánu z kterýho jste se vypálil, aby na vás byla nějaká ta ochrana, jestli by to pomohlo, nebo se zastřelit, že jo. Každěj pilot měl pistoli s sebou.“¹⁹³ Na otázku „Čím si vysvětlujete, že se o tom tak málo mluví o těch atomovejch zbraních?“ narátor odpověděl následovně: „Ono se o tom ještě dlouho nebude mluvit. Je to věc, (...) za kterou, řekl jsem to blbě, ale nechci aby

¹⁹¹ Balda 2009a:10.

¹⁹² Kloboučník 2009a:15.

¹⁹³ Árlt 2009a:14.

to bylo nějak přehnaný, za kterou se ještě dneska střílí, že jo. Promiňte, že jsem to takhle pověděl. To je otázka nedůvěry a důvěry ve vedení a tak dále.“¹⁹⁴

Faktem zůstává, že umístění jaderných zbraní na našem území v době studené války je dodnes obestřeno řadou nejasností. Na základě studia dostupných materiálů se osobně přikláním k názoru, že jaderné zbraně (resp. jejich náplně, tj. hlavice) na našem území do roku 1968 dislokovány nebyly. Nicméně po převzetí tří zvláštních skladů Sovětskou armádou na přelomu roku 1968 – 1969 existuje jistá, a poměrně vysoká, pravděpodobnost, že Sovětský svaz zde atomové zbraně přechovával, ačkoliv to někteří příslušníci ČSLA, včetně nejvyššího velení popírají a měření, která byla v těchto objektech provedena v devadesátých letech neprokázala stopové prvky radioaktivního záření.¹⁹⁵

Jaroslav Buchar, příslušník 13. tp, byl o možnostech, a především o dopadech, použití jaderných zbraní informován pouze povšechně v rámci školení mužstva: „*To nám ukazovali výbuch atomotový bomby, jak se to chová, jak se převracej prasata a jak zvířata to odnesou a tak dále, ale voják, kterej leží a je přikrytej tou pláštěnkou papírovou voskovanou je zasypanej, jenom to ze sebe shodí a jde dál, což bylo jenom nafilmovaný. (...) Věřilo se tomu, že to je dobrý, ale prověřený to nebylo. Na našich lidech to prověřený nebylo. Měli jsme to jenom z filmovejch záběrů a to se vojákům základní služby neukazovalo, tam se okazovalo jenom takový úlety, že se opláchne vodou a dezaktivace a takovýhle tyhle ty chemický prostředky, různý omejvací stanice na techniku a oplachování toho prachu, ale kdo to bude dělat to nikdo nevěděl. Lidi na to byli vyškolený. (...) I chemickou četou jsme měli, která tohle všechno zařízení měla, a která by prováděla dezaktivaci, ale chod' v tý příšerný masce na sobě a někdo tě musí ještě hlídat. Co když tě někdo zastřelí? Z pětiset metrů nějakej odstřelovač tě picne a zas nemáš obsluhu. Jenom tam vystrč hlavu a máš jí. Takže nebylo to domyšlený a nebylo to vyzkoušený a dobře to dopadlo, že jsme nemuseli nic takovýho zkoušet (...), protože já bych tomu nevěřil. To by byla katastrofa celého světa. Katastrofa a nejhůř by na tom dopadly ženský a děti, protože ty neměly nic (...).*“¹⁹⁶

Obdobně upozorňuje na „nepřipravenost“ ČSLA v otázce ochrany před zbraněmi hromadného ničení ve své knize také arm. gen. M. Vacek: „*Z té doby mi utkvělo v paměti také jedno hodně utajované shromáždění důstojníků divize v olomouckém posádkovém domě, asi v roce 1957. Poprvé v životě jsme viděli film o praktických zkouškách jaderné pumy v SSSR. Nyní vím, že to bylo se zpožděním nejméně sedmi, osmi let. Do praktického vojenského výcviku se více dostávaly otázky ochrany proti zbraním hromadného ničení. Z dnešního pohledu by vyznělo mnoho opatření naivně, směšně a možná i přihlouple. Kupříkladu proti účinkům světelného záření při výbuchu atomové pumy měli Američané speciální brýle, které automaticky při prvním impulzu ochránily zrak. My jsme takové brýle neměli, a tak úplně vážně někdo vymyslel, že voják si převáže jedno oko páskou, po výbuchu pásku sejme a tímto ochráněným okem pokračuje v boji. Horší by bylo, kdyby byla použita další atomová puma, protože další oko už zpravidla ani sebeudatnější voják k dispozici nemívá.*“¹⁹⁷

Ing. Dostál přišel do styku s plány, které se týkaly užití jaderných zbraní, během své služby na velitelství Západního vojenského okruhu v Příbrami: „*Když jsem byl na okruhu, tak v naší operační skupině (...) byla skupina plánování (...) úderu jaderných zbraní (...) a ochrana proti atomovým zbraním. (...) Tam se plánovalo dokonce použití atomových zbraní, jo. Poněvadž to jste musel navrhnout veliteli a odhadnout, teď z břicha, že když jsme plánovali tu operaci, no tak Norimberk odhaduju, že měl, odhadnu, možná (...) stopadesáti*

¹⁹⁴ Árlt 2009a:16. Obdobně se, bohužel, mimo rozhovor vyjádřil Ing. Kloboučník, který se odvolával na to, že je v této otázce vázán přísahou a slibem mlčenlivosti. Nicméně později se o dané problematice rozpovídal i v samotném rozhovoru.

¹⁹⁵ Srv. Luňák 2007:401, Vacek 2004:135, Sochor 2000:50.

¹⁹⁶ Buchar 2009a:11.

¹⁹⁷ Vacek 1994:42.

kilotunovou atomovou pumu. Odhadnu to. Ale jinak, pokud se (...) plánovalo, tak Československo nikdy nezahajovalo útok, ale vždycky se to plánovalo jako (...), že oni zaútočí, (...) dostanou nás třeba za Plzeň, (...), pak my je zatlačíme a rveme to až, nevím, a sedmý, osmý den jsme byli na Rýnu, jo. Tak takto se plánovalo. A nikdo z těch lidí, jako já (...), nikdy jsem si téměř nedovedl představit (...), že bychom mi teda útočili přes ten Český les a na Němcoury, a že by teda vznikla třetí světová válka, i když jsme se na to jakoby připravovali a byli v podstatě připravení. (...) To jsem nemohl považovat, teda v duchu (...) ano, (...) my operatoři jako šipkama na mapě klído píďo (...), plánovat ano, ale nedovedl jsem si představit, že by atomové pumy byly použity. Tak to řeknu otevřeně. (...) Každý operatoři uměli vyhodnotit, kdy třeba po té hodině, po dvou hodinách, to byly takový elipsy, kdy a kudy by se mohly vést ty (...) přesuny, kudy by se tam teda dostaly, rozumíte mi jo? A jestli by tam mohl přejít za tu hodinu, (...) od epicentra třeba řeknu dvacet pět kilometrů vzdálených, že by mohl přejít útvar, tak to jsme všechno plánovali, ale ve skutečnosti to byla hra na mapách.¹⁹⁸

Hrozbu další světové války si narátoři v průběhu šedesátých let příliš nepřipouštěli. Výjimku tvořilo pouze období berlínské a karibské krize, která se promítla také do situace v ČSLA: „No takže, jistý nebezpečí jsme vnímali, (...) ale říkám, zas ta propaganda hnusná nás přivedla na nesprávnou cestu. Já věřím, že ne všem bylo úplně jasno. Dneska se mi to lehce hodnotí, dneska lehce můžu říct, ale sám třeba sem si říkal: ‚proč když ty Američani maj všude po světě svoje základny, a ty [Sověti] teda je chtěj mít na Kubě je zle?‘ Tak takovej byl ten prvotní nápad, jo. Ale samozřejmě, že když jsem pak viděl tady to naše prostředí v jakým jsme vychováni, jakým způsobem je ta armáda zaměřována tak mi bylo jasné, že to všechno je svinstvo a ksindl. (...) Pak už jsem je [Američany] přestal vnímat jako imperialisty. Ty prostě nebejt toho jejich postoje, tak skutečně k tý válce mohlo dojít. Kdyby bejval ten Kennedy (...) ten prst zmáčk, tak to bylo hotový, cosí budeme povídat. Co by tady po nás zůstalo? Jo, to nebyla sranda (...).“¹⁹⁹ Stejný názor na karibskou krizi měl také Vlastimil Žůrek: „Jo, tak to bylo (...) vážný tohle, abych řekl pravdu, tak jsem čekal, (...) aby to dobře dopadlo. (...) Už se chystalo doplňovat tohle, byly vyvezeny i zásoby materiálu do vystrojovacích středisek v okolních lesích postavený, ale nebyl ještě daný rozkaz, aby byli povolány, čekalo se, zálohy. Chruščov couvl (...) a nechal otočit, asi se zalekl (...). Strašili se víceméně. No, tak (...) materiál byl připraven, střediska připravený, že by nastupovaly zálohy, ale nedošlo k tomu, jo. Měli jsme tady pro první útvar doplňky do pole, do těch míst vystrojovacích, jo. (...) Pořád vysílal rozhlas (...), co se děje. Bylo slyšet v celých kasárnách Chruščovův projev (...) a myslim si, že si všichni oddechli (...).“²⁰⁰

Pravidelný výcvik a ideologická propaganda se na podvědomí narátorů podepsaly natolik, že mnozí z nich byli připraveni obětovat svůj život i životy ostatních v případném válečném střetnutí a splnit rozkazy, které by jim byly vydány. „Když jsme o tom mluvili s Frantou Peřichovym, to byl můj kamarád v Čáslavi, (...) plukovní lékař. Tak on byl přesvědčen, že takovejch těch 80 – 90 % lidí je schopnejch tu atomovou pumu hodit (...). Když jsem tu atomku jako přebíral od těch Rusáků a při briefingu, ted' to je nověj termín, ale při rozboru, jsem se zeptal, co by se stalo, že bych tu atomovou pumu neodhodil (...). On se zarazil a říkal, že tahleta otázka se vůbec nesmí klást, že to reprezentuje ke zdi a zastřelit. Tak jsem mu na to odpověděl: ‚tak to vám teda jako děkuji.‘ No, v žádným případě teda, mluvím za sebe, (...) já bych jí nehodil, jo. (...) To jako je situace, kdy zkrátka ne, to bych pokračoval na jiný letiště, že jo, ale už ne na to svoje.“²⁰¹

Jaroslav Buchar upozornil na obdobnou situaci u pozemního vojska: „(...) Než něco takovýhlehého se vždycky začalo, jako byl Berlín, postavení zdi a tak dále, nebo Kuba a tak dále.

¹⁹⁸ Dostál 2009a:12.

¹⁹⁹ Balda 2009a:10-11.

²⁰⁰ Žůrek 2009a:10. Srv. Kuropatnický 2009a:8-9., Árlt 2009a:13.

²⁰¹ Árlt 2009a:13. Srv. Dvořák 2003:179.

*To všechno bylo předem naorganizovaný politicky nahoře a dolů se dostalo jenom to, co se šiklo. To znamená, že se vykládalo, že se převáděli lidi a tak dále, že se kradlo, a proto postavili zeď, aby ochránili NDR a tak dále. Bylo to všechno politicky zajištěný a sem se to dostalo jedině k těm lidem, který poslouchali cizí zahraniční rozhlas (...). Voják nemůže bejt informovanéj o všem, protože by se to pak rozsypalo. Voják musí vědět, že musí bránit, chránit vlast, (...) jestli je ta vlast jeho nebo cizí, splnit rozkaz, tak to bylo naučený. Nejdřív splň rozkaz, pak si stěžuj.*²⁰²

S obsahem *Plánu použití ČSLA ve válce* z roku 1964 narátoři přímo seznámeni nebyli, nicméně příslušníci letectva znali své cíle a tím do jisté míry i **průběh budoucího konfliktu**: „Vždycky nám bylo řečeno, když se o tom mluvilo, že až nastane doba, kdy bude eskalovat napětí, tak to postupně bude nějakým způsobem prostě realizováno v praxi, že potom ti lidé by byli instruováni. Ovšem kým by byli instruováni, kdo by udával cíle nebo tak, to jsme prostě nevěděli. (...) Ovšem v každém případě půjde o střet, který bude rozhodující pro existenci té a nebo té soustavy. Čili v těch prvních hodinách se to vlastně bude rozhodovat a v těch prvních hodinách počítáme s tím, že se něco musí taky obětovat, ale nikdy se neřekl (...) nějaký takovej kalkulační propočet (...). Oni měli podstatně větší prostředky. No, a u nás se počítalo s tím, že naše armáda by se řekněme během těch jeden a půl až tří dnů vyčerpala, čili musela by bejt nahrazena, čili z toho to vyšlo tak, že my vlastně děláme funkci toho nárazníkového pásma, kdy vlastně to odskáčeme všechno (...).“²⁰³ Jakousi obecnou představu o úloze ČSLA v další světové válce měli všichni narátoři a všichni také považovali nároky kladené na československý front za nepřiměřeně vysoké a stanovené cíle za nereálné.

4. 2. Události roku 1968 a jejich důsledky

Rok 1968 byl pro Československou lidovou armádu přelomovým, stejně jako pro celou tehdejší společnost. Změny v ekonomice a politice, celková liberalizace a demokratizace společenských poměrů, všechny tyto události se promítly také do života v armádě. V prvních měsících „pražského jara“ se zdálo, že „socialismus s lidskou tváří“ bude vedením ÚV KSSS přijat,²⁰⁴ nicméně situace se v průběhu několika dalších měsíců vyostřila a vyvrcholila vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR v srpnu 1968. Následná normalizace těžce poznamenala československý stát i jeho obyvatele, zejména tehdejší intelektuální elitu, ale také příslušníky Československé lidové armády. Jak vnímali narátoři období „uvolňování“ v prvních měsících roku 1968? Jakým způsobem probíhala okupace v čáslavské vojenské posádce a jaký byl dopad normalizačních čistek v armádě na počátku sedmdesátých let? To vše je předmětem následujícího interpretačního oddílu.

4. 2. 1. Společenská situace v roce 1968 a její odraz v armádě

Události týkající se změn ve vedení ÚV KSČ se zpočátku do života příslušníků čáslavské vojenské posádky žádným zvláštním a viditelným způsobem nepromítaly.²⁰⁵ Situace se začala měnit až na jaře 1968 v důsledku celkové společenské situace v Československu. V tomto období byl armádě dán pokyn čelit planým diskusím a věnovat se zvyšování kvalifikace štábů a zvýšit intenzitu výcviku vojsk. Nicméně politická nestabilita, která propukla v celé zemi, se v armádě začala projevovat stále častějším schůzováním na

²⁰² Buchar 2009a:10-12.

²⁰³ Kloboučník 2009a:27. Srv. Koldínská – Šedivý 2008:56, Luňák 2007:284 .

²⁰⁴ Slova L. I. Brežněva („eto vaše dělo“), která pronesl při návštěvě ČSSR na konci roku 1967 mnozí považovali za „požehnání“ Sovětského svazu k reformám tehdejšího vedení ÚV KSČ, nicméně Brežněv hovořil pouze o jediné změně, personální výměně předsedy ÚV KSČ A. Novotného za A. Dubčeka.

²⁰⁵ Srv. Sochor 2000:42-44, Vacek 2004:49.

úkor plnění plánu výcviku. Rostl nesouhlas s politickou situací a podřízenosti SSSR v otázkách budování a směřování ČSLA.

Na úrovni důstojnického sboru z řad letectva se již v březnu 1968 začaly objevovat různé „výzvy“ směrem k nejvyššímu velení ČSLA, jež vedly k pozdějšímu setkání letců v Měříně a k obnovení Svazu letců.²⁰⁶ „Příslušníci letectva kritizovali vztah armády k občanské veřejnosti. Trvali na tom, aby lidé v civilu byli seznámeni s platy, podmínkami, zvláštnostmi a náročností létání, aby se odstranilo nesmyslné utajování. Tím se měly odstranit různé fámy o pohádkových příjmech, snadnosti získat byt, o létání pro zábavu a utrácení státních prostředků.“²⁰⁷ Na nutnost změny v organizaci armády upozorňovali také příslušníci pozemního vojska. Jednalo se zejména o požadavky na zvýšení nedílné pravomoci velitelů a na omezení vlivu politického aparátu v armádě.²⁰⁸

Narátoři se v souvislosti s „pražským jarem“ nejčastěji zmiňovali o celkovém **společenském „uvolnění“**, tj. o větší svobodě slova v podobě různých besed a obecně o větším přístupu k informacím, které byly dříve veřejnosti tajeny (např. proces s M. Horákovou, H. Píkou atd.).

Situaci v ČSLA na počátku roku 1968 reflektoval Ing. Árlt následovně: „(...) *To letectvo, ty lidi tam mysleli trošku jinak. Já nevím, to není jako chlubit se, že jsem sloužil u letectva, ale to nebyli tankisti ani ženisti. (...) Piloti byli někde jinde a šli cestou rozumu, že jo. Já jsem se taky chtěl podívat někdy ven do ciziny a na Západ. Nemá cenu furt jezdit do NDR nebo do Polska a dívat se, kde se maj hůř, ale chcete (...) vidět něco, kde se maj lepší. Čili (...) sehnal jste knížku, kterou jste dřív nesehnal, sehnal jste jinej časopis, kterej jste dřív nesehnal. To jako byl (...) ohromnej pokrok. Psaly noviny najednou různě. Nebylo to všude všechno stejný. (...) Čili to uvolnění tady bylo. Ta partaj už neměla takovou moc. Velitel byl pán a ne, že mu do toho bude mluvit předseda strany nebo politruk. Už rozhodovala spíš ta kvalita, už se neprosazoval předseda strany na funkci velitele letky, už se nevytvářeli politrucci jako piloti. (...) Podpora se vyjadřovala skutečně jako novému vedení, Dubčekovi, Černíkovi, Smrkovskému, Kriegelovi. Já nevím jaký všechny budu jmenovat dál, ale dokonce se i za nima bylo. Bylo K-231, KAN, lidi který byli zavíraný, šikanovaný, popravovaný, tak se to najednou dostávalo ven, že ta partaj takhle jednala, že to byly zkrátka věci, který s lidstvem měly málo společnýho. Poprvé jste slyšel termín Horáková, že jo. Poprvé jste se dozvěděl o Píkoví, k nám mohl přijít Fajtl na letiště (...) na besedu. Zkrátka to šlo jako dopředu a to myšlení trošku bylo jiný a přestal bejt takovej strach před komunistama.“²⁰⁹*

Jaroslav Kuropatnický vzpomíná na první měsíce roku 1968 následovně: „Bylo to uvolněný všechno. A začali nám zvat v tom období osmašedesátýho různý experty z vysokých škol a ty nám vykládali jak to vlastně bylo. Ovšem to já jsem věděl, poněvadž já jsem se o tu politiku zajímal a (...) komunistům jsem nikdy nefandil a taky jsem v komunistický straně nebyl, jo. Měl jsem štěstí, (...) že mě tam ani nechtěli mezi sebe. Poněvadž já jsem vždycky byl, jsem vždycky byl proti, né proti nim, ale že jsem je kritizoval vždycky co dělaj špatně. V tom osmašedesátým roce nám na letiště zvali experty, kteří nám vykládali o co se jedná a tak dále.²¹⁰ (...) Měl jsem rodinu v Praze. Tak jsem jel jednou z Prahy a vzal jsem stopařku a ta mi dala letáky (...) a já jsem to dones na letiště, jo. A tenkrát si pamatuju, že Kloboučník

²⁰⁶ Iniciativa k obnovení Svazu letců vzešla z VÚ 4450 Mladá, Výcvikového střediska letectva. 29. dubna 1968 se sešel ve vojenské zotavovně Měřín celostátní aktiv létajícího personálu za účasti zástupců velení, kádrových orgánů, politických a stranických orgánů za účelem vyjádření nespokojenosti a požadavků na řešení situace ve vojenském letectvu. Následující den, po ukončení vojenského aktivu, pokračovalo setkání shromážděných delegátů, kteří byli u útvarů zvoleni tajným hlasováním s mandátem obnovit Svaz letců, který z tohoto aktivu vzešel, byl 25. června 1968 předán prezidentu republiky. Srv. Schneider 1996:179.

²⁰⁷ Schneider 1996:177.

²⁰⁸ Srv. Vacek 1994:63.

²⁰⁹ Árlt 2009a:14-15. Srv. Kloboučník 2009:15-16.

²¹⁰ Kuropatnický 2009a:1.

přišel za mnou, a že by si to chtěl přečíst. Tak jsem mu to dal přečíst, ale to jsme se bavili jenom lidi, o kterých jsem věděl, že s nima můžu mluvit, jo.“²¹¹

„Uvolnění“ poměrů v armádě ovšem nepřinášelo pouze výhody. Jaroslav Buchar zmínil také problémy s poklesem kázně vojáků základní služby: „V armádě se to projevovalo tak, že (...) problémy vojáků se řešily (...). Byly takzvané pohovory s vojáky základní služby, jaký má problémy a tak dále. Zase toho zneužívali někteří vojáci, že kecal, že babička už mu dvakrát umřela a tak dále, aby se mohl dostat domů. To se stávalo, že jo. To se vědělo, (...) nebo se to udělalo tak, že voják dostal dovolenku a on byl doma dva dni navíc. (...) Byl se tam zeptat na vojenský správě, proč si to kvůli pohřbu neprodloužil a on mu nikdo neumřel z rodiny. Takže se pro něj poslala hlídka a tak dále. Takže to bylo úplně něco jiného. To uvolnění se muselo přitáhnout znova, protože byl by velkej nepořádek, a kde je volná kázeň, to je (...) nejhorší co může bejt. Voják musí poslouchat.“²¹²

Dalším častým tématem objevujícím se v rozhovorech bylo společné **vojenské cvičení ŠUMAVA** v červnu 1968, které bylo spojeno s prodloužením pobytu sovětských vojsk na území ČSSR. Josef Balda k tomu řekl: „(...) Tady na letišti přistál tenkrát, bylo tady velký cvičení mezinárodní a tady byl nějaký pluk ruskej na letišti, ale nechtěli se odtad' hnout. To bylo tehdy, jak (...) se vedla kampaň, aby ty sovětská vojska opustila naše území, protože ty tady byly po celý republice. Nejenom letectvo, ale i pěšáci, tankisti, dělostřelci. To bylo všude možně tady. No, a podařilo se je teda odsad' vypudit, to bylo v době toho jara politickýho. Měnil se generální tajemník, Dubček se stal generálním tajemníkem, že jo. No, a to bylo to jaro. Oni už špízovali, že teda se tady něco děje. No, tak ty vojska sem dali jako a chtěli je tady udržet. No, ale pod silným mezinárodním tlakem byli donuceni, že odsad' odletěli. No, to bylo někdy z jara. No, a pak došlo mezi těma našema státníkama k velkému jednání, že jo. (...). No, a my jsme holt nechtěli ty Rusové poslouchat, tak k došlo k tomu setkání Brežněva s Dubčekem někde támhle na kolejích u Košic v tom vagónu. No, a vzápětí na to, v tom srpnu, sem přiletěla sovětská vojska. (...) V tom srpnu, když tady přistáli (...), pluk devatenáctek. To byli prakticky lidi, který tady byli předtím (...) z jara. Ti se sem vrátili všichni. Oni věděli kam mají jít a jak mají dělat.“²¹³

Obdobně na problémy s odsunem vojsk vzpomíná Ing. Dostál: „No, tak to jsme byli opravdu nažhavení, poněvadž bylo to něco takovýho, takový vzepětí určitý opravdu nastalo. No, a bylo velké cvičení. Rusáci tady byli v Mladé a my jsme viděli jak tam mají ty radiostanice, člověče a známý náš, operační náčelník, mi říkal: ‚ty Drahoši, člověče on mi ministr volá (...) a já nevím kde je ten generální maršál, (...) ten Rusák se nechává zapírat.‘ Nechtěli s ním ani hovořit, víte. Co nejvíc to zdržovali po konci cvičení. Oni měli radost z toho, že tam jsou rozmístěný a pořád tady byli, odešli (...) až v průběhu června, i když měsíc předtím už měli být pryč. No, tak my jsme cvičili (...). Neměli jsme vůbec nějaké tušení, když jsme něco slyšeli o ‚černém jednání‘ v Bratislavě a podobně (...).“²¹⁴

Ing. Kloboučník reflektoval průběh cvičení ŠUMAVA ve svém článku o srpnových událostech takto: „Dlouho očekávané cvičení-necvičení začalo. Na letišti přistály dvě sovětské letky stíhacích letounů MiG-17 a Su-7 a přijel pozemní sled. Vnitropolitická a mezinárodně politická situace byla mezi spojenci Varšavské smlouvy velmi vyhrocena. Tisk, již necenzurovaný, přinášel každý den zprávy o nezákonnostech padesátých let. KSČ byla pod silným tlakem a ztrácela podporu veřejnosti. Bylo též i intenzivně kritizováno cvičení, které vlastně ani cvičením nebylo. Námětová situace žádná vydána nebyla, Sověti občas odstartovali, údajně k plnění úkolů ve vojenském prostoru Doupov a o nějaké součinnosti se vůbec nedalo mluvit. Jelikož vedoucí sovětských letek byli velitelé pluků, navázali jsme s nimi

²¹¹ Kuropatnický 2009a:9-10. Srv. Kloboučník 2009a:34, Žůrek 2009a:6.

²¹² Buchar 2009a:12.

²¹³ Balda 2009:5-6.

²¹⁴ Dostál 2009:9.

kontakt. Letoví funkcionáři pluku je seznámili s letištním řádem, se zvláštnostmi a omezeními letového provozu vzhledem k poměrně velké intenzitě civilních letounů, které prostorem prolétávaly. Dali jsme jim k dispozici i učebnu pro shromáždění, rozbor a přípravy k úkolům, které měli plnit. Mezi piloty jsme zorganizovali besedu, na které nebylo prakticky o čem mluvit a která skončila přípitky na přátelství a družbu. (...) Mezitím čas kvapil. Necvičilo se, vyčkávalo se a nervozita stoupala. V novinách vyšlo provolání 'Dva tisíce slov.' Chování Sovětů se velice změnilo. Začali nosit zbraně a k místům svého rozmístění postavili stráž. Nikoho z nás, ani z našich vojáků do těchto prostor nevpustili. Když jsem žádal vysvětlení od velitelů pluků, věc bagatelizovali s poukazem na to, že je to v plánech cvičení. V červenci, než pod velkým veřejným a mezinárodním tlakem odjeli, tak uspořádali rozbor údajného cvičení. Žádal jsem, abych mohl být přítomen, avšak to odmítli.²¹⁵

4. 2. 2. Průběh okupace ve vojenské posádce Čáslav

21. srpna 1968 vstoupila vojska Varšavské smlouvy na území Československa a ukončila tak období „společenské krize.“ Intervence byla rychlá a nekrvavá. ČSLA pozorovala zásah „bratrských vojsk“ z kasáren. Vojska pěti spřátelených zemí Varšavské smlouvy zahájila operaci DUNAJ v nočních hodinách a doposud není známo do jaké míry o ní bylo velení ČSLA informováno. Jisté je však, že ze tří směrů na naše území vstoupilo téměř půl miliónů vojáků, proto byl rozkaz prezidenta republiky, který vyzýval ke klidu, považován za jediný možný a správný.

Příčiny invaze se zdají být jasné. Na jedné straně stálo revizionistické pojetí komunismu („socialismus s lidskou tvář“) prezentované tehdejšími předsednictvem ÚV KSČ, na straně druhé snaha GŠ OS SSSR dostat na československé území sovětská vojska a posílit tak strategickou pozici Sovětského svazu v Evropě. Cíle okupace tedy byly jednak politického a jednak vojenského charakteru.²¹⁶

Na základě vyprávění narátorů lze problematiku srpnové okupace rozdělit do těchto dílčích témat: příčiny srpnové okupace a její průběh na letišti a v kasárnách, postoj k okupantům a možnost případného odporu ze strany ČSLA.

Příčiny okupace spatřovali narátoři v kombinaci vojenských a politických cílů SSSR: „(...) Zkrátka oni potřebovali to tady utřít, aby se to vrátilo zpátky, aby ty lidi byli jak v té zoologické, aby zkrátka poslouchali, (...) co řeknou ty soudruzi z Moskvy. (...) To byla jednoznačná lajna, čili po politický straně mě to bylo jasné. A po stránce vojenský se sem potřebovali dostat. (...) Obsadit tady to území, který jako jediný nebylo obsazený Rusákama. (...) Jako jsou různý špioni kdekoli jinde, tak oni je měli i tady a oni věděli přesně jak je tady názor. Proto taky letectvo bylo prohlášeno jako centrum kontrarevoluce. (...) Zkrátka báli se, že se jim ten socialismus jejich rozpadne. Čili tomu museli tady zamezit (...), protože tady měli atomový zbraně a ty (...) potřebovali mít jednoznačně pod kontrolou. (...) Oni měli štych zprvu, že naše armáda je trošku jiná, že (...) zkrátka se přiklání k tomuhle nějakýmu liberálnějšímu režimu. Čili to oni stoprocentně tohleto věděli, ale já řeknu tyhle dvě definice (...), který jsou z marxismu - leninismu, ale myslím, že platný. Co je politika? Politika je koncentrovaná ekonomika. A co je válka? Válka je pokračování politiky jinými násilnými prostředky. (...) Čili oni sem po stránce politický i vojenský museli vtrhnout, že jo. Tady by se to utrhlo.“²¹⁷

Narátoři se také shodli na tom, že zprávy o možnosti okupace přicházely neoficiálními kanály již několik měsíců před intervencí, přesto nikdo tuto variantu nepovažoval za reálnou a uskutečnitelnou: „Počátkem června přiletěl na letiště plukovník, člen oddělení bojové

²¹⁵ Kloboučník 2008:2-3.

²¹⁶ Srv. Sochor 2000:48, Štěpánek – Minařík 2007:59, Dvořák 2003:246-247.

²¹⁷ Árlt 2009a:15-16.

přípravy letecké armády a sdělil mi, že Sověti chystají velké vojenské cvičení s přesunem masivního počtu jejich pozemních a vzdušných sil na naše území. Kuloárně se vypráví, že zde chtějí zůstat, mít náš polednový vývoj pod kontrolou, neboť dle jejich názoru, spěje ke kapitalismu. Dále mi sdělil, že naši zástupci, kteří zastupují naše letectvo u hlavního velení Varšavské smlouvy viděli operační plány na obsazení Československa, které byly datovány již v únoru 1968. Když se dotazovali na okolnosti vzniku těchto plánů, bylo jim sděleno, že to bylo zpracováno v rámci běžných velitelsko-štábních cvičení na mapách a s realitou to nemá nic společného. Jelikož žádný námět, pro údajné následující cvičení vydán nebyl, bylo jasné, že se něco chystá, což vybočuje z normálu, avšak kromě spekulací jsme nic nevěděli. Situaci jsme sledovali, avšak pouze okrajově. Měli jsme totiž úplně jiné starosti.²¹⁸ Ing. Kloboučník vzpomíná také na nečekanou návštěvu gen. plk. Spirta, velitele frontového letectva skupiny armád Západního frontu, který si přiletěl prohlédnout vzletovou a přistávací dráhu čáslavského letiště: „Řekl mi, že je s prohlídkou dráhy spokojen a já vystoupil k autu, počkal, až nahodí motory a odletí. Stále jsem však přemýšlel, proč se tak vysoký funkcionář zabývá takovými 'prkotinami.' Odpověď jsem dostal za necelé dva měsíce. Jako správný velitel si osobně namátkově kontroloval do jakých podmínek pošle své podřízené. Zda takto navštívil i jiná letiště nevím. Teprve potom mi došlo, že o invazi vojsk do Československa bylo již před několika měsíci rozhodnuto. Jednání vládních představitelů v Čierné nad Tisou a v Bratislavě byla jen zástěrkou pro veřejnost.“²¹⁹

Průběh samotné srpnové okupace se u leteckého a tankového pluku příliš nelišil. Všichni narátoři mluvili o rozčarování, které v tomto období prožívali. Přicházeli zmatené rozkazy z různých úrovní velení a problémy se řešily nejčastěji operativně přímo na místě. Přestože vyprávění jednotlivých narátorů se v základních bodech nelišilo, každý přinesl trochu odlišný pohled na zkoumanou problematiku.

Ing. Árlt o srpnových dnech hovořil následovně: „My měli normální provoz, normální výcvikové lety. Měli jsme noční krátce před jednadvacátým srpnem, kdy (...) plánovaný lety byly Plzeň, Líně, Žatec, Mimoň. Tam to svítilo za hranicema, že jo. Soustředění vojsk na písčutí, to se nedá ukrejt, tam to byly kvanta, tam byly stažený jednotky, tak akorát se říkalo v té době, (...) kdy to začne a jak se k tomu vůbec postaví. No, a od určitých funkcí věděli o tom přesně, že to bude. To je další věc, že jo. (...) Čili předpoklad tady byl. My jsme měli noční. Ráno do práce po noční se chodí na tu desátou hodinu. Přijdu na autobus a ten jsme měli poplivanej (...) od lidí. A (...) místo, aby byla vyhlášena pohotovost, kterou měl vyhlásit velitel divize, Josef Kloboučník a tak dále. (...) Aby ty emoce nepřerostly (...) nějakou míru, no tak to všechno řešili v rámci toho jejich úzkýho štábu, kterej teda taky dopad tak, že byl propuštěnej. Když jsme přišli do práce (...) tak tam Rusáci v žádným případě ještě nebyli. A řešilo se to v rámci pilotů na velkym sále, co se s tím dá dělat. Ted' se střídaly různý rozkazy Svobody, (...) Lomskýho, Dzůra.* No, a my jsme si připravili mapy, že (...) zvedneme krovky a poletíme do Jugoslávie. Jedno řešení bylo odletět, zachovat aspoň trošku tvář, (...) protože když nezasáhne voják do boje, no tak zradil. No, čili (...) ta radikální skupina u nás byla zrovna tak, (...), aby se šlo do toho, i když (...) nebyl problém v tom počtu pár eroplánů (...) sestřelit, zlikvidovat, při tom kvantu a při té technice, kterou měli. (...) Čili tak se to vyřešilo asi tím stylem, že další den to letiště naše bylo obsazený. Tam už se projevil první jako ty věci, který se potom řešili různě soudně a tak dále. (...) Vyply se prostředky na přistání. Kloboučník, který byl velitel letiště je nechal zapnout, velitel divize zastupující, Sochor, ten je zase nechal vypnout. Nakonec byly podmínky takový, že nemuselo bejt zapnutý nic a přistáli tam za bílého dne (...). Kloboučník nechal vyvýžt zbraně (...) všechny (...) mimo letiště. Za to

²¹⁸ Kloboučník 2008:2.

²¹⁹ Kloboučník 2008:2.

* M. Dzůr – ministr národní obrany ČSSR v letech 1968 – 1985.

dostal asi dva a půl roku potom podmíněnej trest. No, eroplány prakticky jsme k nim neměli přístup. Oni je natahali čumákama proti sobě, zabržděný, zaplombovaný.“²²⁰

Josef Balda upozornil na celkovou neorganizovanost a nepřipravenost sovětské intervence: „Dvacátýhoprvního ráno mě spojka vzbudila, jsem bydlel tadyhle naproti (...) ve vojenským bytu, že se mám okamžitě dostavit na letiště. No, tak jsme jeli na letiště, velitel pluku Kloboučník nás seskupil na vysílacím středisku (...). No, a tam nám sdělil, že vojska Varšavské smlouvy překročila naše území, že prezident vyzývá ke klidu, abysme nedělali žádný blbosti a takovýhle. No, vrátili jsme se domů a začalo to tady lítat (...). No a přistála, první eroplán, spárka,^{**} to byl ten jejich velitel pluku. Na dosedu jste viděl, že spojení žádný není. My jsme jim nepučili žádný prostředky, takže on s tou spárkou zabočil takhle na tu pojížděčku a z tý spárky řídil přistání (...). Jedno éro se tam rozflákalo, devatenáctka^{***}. No, a chtěli na nás palivo, to jsem jim jako nedal (...). No, tak oni si (...) ze všech těch eroplánů, co tam přistáli, čerpali palivo, vypouštěli palivo a (...) měli čtyři eroplány v pohotovosti, kdyby se něco dělo. (...) Ty lidi asi dlouho nejedli a nepili a přistála tam ta An^{****} s tím otvíracím zadkem. Zarolovala mezi tu dráhu a pojížděčku na ten travnatej pás. Tam se ta ,prdel´ takhle otevřela a vypadalo z toho, já nevím, tisíce hlaviček zelí. To jste neviděl v životě, já na to nezapomenu, jako když píchnete do včel. (...) Žádněj rozkaz, prostě se vydali k tomu eroplánu a jak ty hlavičky se koulely tak to každej vzal jednu (...). To bylo zoufalství, protože ti lidi skutečně asi dlouho nejedli, jo. (...) Tak jsem dal rozkaz, že teda všichni se odebereme pryč. No a (...) on tady velitel divize nebyl tehdy, byl tady jeho zástupce Sochor, ten řval na mě: ,odtahej ty eroplány pryč, to jsou naše eroplány!´ Já jsem říkal: ,helejdte, vy si myslíte, že já nechám ty lidi svoje postřílet nebo co?´ No, tak jsme opustili letiště, já jsem to nestihl, protože jsem byl poslední asi na tom letišti. Mě tam takovej fousatej ten chyt, tadyhle mi prdnul to bodlo s tou flintou. (...) Nenechal mě ani otočit, vedle hangáru, (...) asi padesát metrů, jsem couval až na tu silnici hangárem, tam mě teda dal volno. (...) To byli lidi, který byli do tý armády naverbovaný, prostě poslaný, kdyby je (...) povraždili, tak by se nic nedělo, takový si tam snad vybrali lidi.“²²¹

Situaci u 13. tankového pluku popsal Jaroslav Buchar takto: (...) Najednou, asi tak v půl jedenáctý, v jedenáct hodin v noci, přišla spojka, že se máme dostavit do kasáren Žižkovských na štábní učebnu všichni vojáci z povolání. Tak jsme se tam sešli a když jsme se tam sešli kolem tý půlnoci všichni dohromady tak najednou, že bude vyhlášená asi mobilizace. Tak nás informovali politrucci, že byl vstup vojsk Varšavské smlouvy a sovětského svazu na naše území, a že k tomu nemáme žádný podklady, že nevíme co máme dělat. Otevřeli mobilizační bednu a v mobilizační bedně nebylo nic o vstupu kamarádskejch vojsk Varšavské smlouvy na naše území, takže jsme nevěděli co máme dělat. Velitel pluku tehdá rozhodl: ,Vy co jste dole, půjdete k rotám, zabezpečte aby se neztratily zbraně a střelivo, velitelé rot zajistěj dvojnásobnou ostrahu muničního skladu na Adamově, v parku a všude v kasárnách budou chodit dvě stráže (...) a změni se na takzvaný bojový klid v kásárnách.´ To znamená, že vojáci se můžou dívat na televizi, můžou číst, jak se říká, hrabat se ve všem možným, ale nesměj mít přístup ke zbraním. Já jsem přišel na svou rotu a už tam byl velitel roty, takže pohotovostní dávky střeliva co byly v bedýnkách u dozorčího roty za dveřma, tak ty se odevzdaly staršinovi do skladu (...) a ten to všechno uzamknul, zbraně co byly na chodbě lankem uvázaný se tam nechaly a dalo se ještě druhý lanko a od toho měl velitel roty klíček, ale kdyby to někdo chtěl přeseknout, tak to by se přeseklo, že jo (...). Jinak vojáci o tom nic nevěděli až ráno vyšli na snídani, tak dostali lepší snídani (...) a byla takzvaná klid zóna. To

²²⁰ Árlt 2009a:17-18. Srv. Schneider 1996:50, Sochor 2000:44.

^{**} Spárka – letoun s dvojím řízením, cvičný bojový letoun.

^{***} MiG-19 – sovětský proudový stíhací letoun.

^{****} An-24 (v kódu NATO „Coke“) – sovětský dvoumotorový turbovrtulový transportní letoun.

²²¹ Balda 2009:6-7.

znamená, že se přestalo chodit na park, přestalo se cvičit s vojskem a vojska seděli, dívali se na televizi, poslouchali rozhlas. (...) V tom začátku byl nepořádek hroznej. Někdo povídal, druhý vykládal, třetí pomlouval a čtvrtý se schovával. To bylo nejhorší období v naší armádě, kdy nikdo nechtěl nikomu nic říct, ale taky nikdo nic nevěděl. Vědělo to pár vyvolenejch jako byla vojenská kontrarozvědka (...). No, a odešli ty straničtí funkcionáři a ti obcházel, jeden tam byl chvíli, druhý tam byl zase chvíli. Ten něco napsal, ten druhý něco napsal. (...). Načež to dopadlo tak, že někdo vytáhl flašku a říkal: ‚tak si hoši dáme, něco si vypijem a pudeme na ně.‘ Kdo tohle řekl, a kdo to pil a tak dále, tak došlo to tak daleko, že si důstojníci trhali svoje nárameníky, že tohle Sovětskej svaz neměl dělat. Pak (...) došlo k dalším takovejch excesům, že rozšlapal si čepici a pak mu druhý den chyběla, protože jinou neměl. No, a zkrátka dopadlo to tak špatně, že celý kasárna byly uzavřeny. Ale protože druhý den přijely do Čáslavi ruský jednotky, který jenom projížděly (...), tak došlo to tak daleko, že Rusové chtěli tehdy (...) benzín, chleba, že (...) nic nemají a tak dále. A tehdy (...) zástupce velitele týlu (...) nařídil, že když někdo přijede, že my nic nemáme, že nemáme dodavatele, že jim nic nebudeme dávat a nařídil hasičímu družstvu, aby uzavřelo veškerý hydranty, který byly venku na nástupišti a všechno zavřít a nikoho do kasáren nepouštět. (...) A pak, když já jsem šel na park, tak si mě zavolal velitel praporu, říká: ‚dej (...) tanky do vrat taky, my teďka se stavíme tady za sebou a všechny tyhle tanky dáváme do pochodovýho proudu asi budeme muset vyjet, protože se tady srocujou lidi před kasárnama, chtěj zbraně, abysme jeli na Prahu bojovat o to.‘ (...) A najednou (...) přijelo šest obrněnejch transportérů sovětskejch, který požadovaly velitele a tak dále. Načež velitel k nim vyšel (...) a my jsme zatím šli na park a dali jsme do každých vrat (...) tanky. Dolů do těch vrat, co šlo k zemědělský škole jsme dali vyprošťovák, (...) takže jsem postavil jeden tank do vrat, druhý tank do druhých vrat a třetí tank měl špatnou spojku, tak jsem do něj vlez, natočil jsem to přes rychlost a dojel jsem před vrata, tam jsem to chcíp. Zavřeli jsme tanky a šli jsme do kasáren. Celý dopoledne jsme seděli U Petra v hospodě naproti na rohu. Popíjeli jsme pivečko, byl klid. Ale pak přišli další a další dny, kdy se to upevňovalo a čistilo a na náš tankovej pluk, protože stál v pohotovostním rozjezdu na nádvoří, byl poslaný polskej tankovej pluk, kterej zaparkoval na Žakách. (...) U Petra u hospody vedle Prokopárny stál jejich radiovůz, kterej je informoval co se u nás děje a přišla bouřka. A když byly blesky a tak dále, tak Poláci měli špatně upevněnou vysokou anténu radiovou. No, a bouch jim do toho blesk a ty tři Poláky to tam ochrnulo. Nikoho to teda nezabilo, ale oni to pak sbalili a odjeli, mysleli, že je to na ně útok a když poznali, že to byl blesk, tak se pak vrátili druhý den odpoledne. No, a tím tak skončil tenhle ten blázeň. ²²²

Obdobně se o srpnových dnech vyjádřil také Ing. Dostál, náčelník štábu 13. tp: ‚No, a to přišlo z úterý na středu, z toho dvacátýho na jednadvacátýho srpna, jsem tehdy na svobodárně byl a přišel dozorcí, že mám čekat (...) asi kolem 22 hodiny v úterý večer (...) u telefonu. (...) No tak jsem (...) pustil rádio, to bylo až po půlnoci, jo. Praha, člověče, přestali vysílat. No, ale zavolal jsem si tam náčelníka operačního oddělení, Oskara. (...) No a tak, co se stalo, tak mi to nadiktoval, jak máme se chovat, slušně a to, úkoly a tehdy (...) poslední bod, že se s nima má navazovat spolupráce. (...) No, tak jsem si sedl, to víte, (...) hlava člověku lítala. No, zestárnul jsem aspoň (...) za tu noc o rok, (...) o půl roku určitě. No, a tak jsem si říkal: ‚co teď (...)?‘ Ve dvě hodiny uděláme shromáždění důstojníků. Tak jsme svolali důstojníky a tam jsem jako řekl, tak a tak to bude, že nás okupují. (...) A nezapomenu, (...) Petr Prokšů, byl z Hodonína, (...) a říká: ‚teda soudruhu podplukovníku vy jste jak čamrda, vy jste mě zklamal.‘ Říkám: ‚Petře vypadni.‘ A ten kluk jako chtěl říct, (...) poněvadž, co kdyby jsme jeli do prostoru soustředění tadyhle k Adamovu? Říkám: ‚jo tak my máme kasárna, který jsme jak tvrz, tady to je uzavřeny a budem vyjíždět, aby do nás každej mohl rejpnout.‘ (...) Tak pak jsem si vzpomněl, tak jsem dal nástup (...) v šest hodin (...) na nástupišti. (...) Říkám, to a to se

²²² Buchar 2009:4.

stalo, okupují nás, budete plnit úkoly, tak jak vám je velitelé vydají. Dneska jako výcvik dopoledne nebude, budete uklízet na rajónech, protože jsme čekali, že přijdou. No, a rozchod. Vojáci potom si začali, víte ty opasky jak byly, tak místo té hvězdy, tam dávali trikolóru, (...) ale to jste neviděl, ty vojáci se chovali tak v to období jako nikdy předtím. Snad jsme je trochu měli vychovaní, ale sebemenší přestupek nebyl, vůbec. No, potom zase na jednom shromáždění, velitel se vrátil z dovolené, možná to byl druhý den, přišel velitel 2. praporu Kábele: ‚dejme tanky (...) k bráně.‘ Velitel neřekl nic, já jsem neřekl nic. (...) Jasný, dají se tam dva tanky, (...) dali pryč úderníky. (...) No, a tím jsme se ukázali, že jsme (...) pochopitelně proti okupaci, že. Po čase tam přišli Poláci, poněvadž vždycky pluk jeden byl protivníka, měl stejné hodnoty, ti se umístili ve směru na Drobovice. (...) My jsme ani jednoho Poláka dovnitř nepustili, a když jsme dostali úkol, že musí mít telefon, tak jsme to tam přehradili (...) a nebyl vpuštěný do kasáren (...) jediný z těch Poláků.“²²³

Dva narátoři, Jaroslav Kuropatnický a Vlastimil Žůrek, byli v době zahájení okupace na dovolené a do kasáren se tak dostali s několikadenním zpožděním: ‚(...) Já jsem měl dovolenou a srpnové dny jsem zažil doma v Hranicích. (...) Tam byla důstojnická škola a pamatuju si, že tam přijeli Rusové s tankama kolem těch kasáren a nepustili je dovnitř, jo. A já jsem měl pučený auto od kamaráda, já jsem tam byl autem, tak jak jsem projížděl přes Hranice, tak študáci mi nalepili plakáty na to auto. (...) No, a celkem žádný konflikty nebyly. (...) Kloboučník tomu velel tenkrát a poslal nám telegramy na dovolenou, ale mě nepřišel ten telegram. Tak já jsem přišel, přijel asi za čtyři dny z dovolené a už tady byli na letišti Rusové, že jo. A nepustili nás k eroplánům, tak my jsme chodili na cibuli tenkrát si pamatuju, že jsme chodili vytrhávat cibuli. A celkem žádný konflikty. Oni se přestěhovali na jednu stranu letiště a my jsme byli na druhý. A tenkrát nás svolal Kloboučník asi po měsíci a řekl: ‚tak nám povolili létat a já jsem se za vás zaručil, že nikdo neuletí.‘ (...) My jsme si toho strašně vážili.“²²⁴

Postoj k okupantům byl ze strany všech narátorů negativní a každý se snažil jakémukoliv kontaktu s nimi vyhýbat. ‚(...) Na letišti byla demarkační bílá čára uprostřed silnice, po který mohli jezdit oni, po který jsme mohli jezdit my. Chtěli vodu, nedostali nic. Za Peřichem přišli, že jsou nemocný, (...) aby je ošetřil. On říká: ‚okupanty neošetřuju.‘ No, my (...) jsme holt ty první dny, kromě toho, že se to rozebíralo a byli lidi hrozně našťvaný, tak jsme chodili na cibuli, (...) protože nějaký náhradní zaměstnání pro lidi, aby se to tam nezbláznilo a neporvalo. (...) No, vztahy krajně narušený. Nikdo se s nima nechtěl bavit. Ten, co byl určenej jako styčnej důstojník, podplukovník (...), tak s ním nikdo nemluvil. Ten za to nemoh, ten byl určenej rozkazem. (...)“²²⁵

Pokud jde o možnost **případného odporu ČSLA** vůči sovětské intervenci shodli se narátoři na tom, že stanovisko, které přijal tehdejší prezident, arm. gen. L. Svoboda, bylo jediným možným: ‚Bysme dopadli hůř jak Maďaři, protože na Maďarech to měli vyzkoušený, že to můžou hoblovat a zabíjet (...). Když si vzpomenu, že přijely ruský auta a měly na sobě napsaný nápisy, že to patří tomu a tomu kolchozu, tomu a tomu cukrovaru a na těch autách seděli vojáci, který byli obětovaný tomu, že my vylítneme a začneme do nich střílet. A ta organizovaná jednotka, takový ty s těma proužkovejma tričkama a tak dále, ty stáli v pozadí, NKVD* a tak dále, a začali by to likvidovat tuplovaně. (...) Štěstí veliký, že v těch mobilizačních plánech nebylo nic o vstupu vojsk Varšavské smlouvy na naši výpomoc (...).“²²⁶

²²³ Dostál 2009:9-10.

²²⁴ Kuropatnický 2009a:8. Srv. Žůrek 2009a:10-11, Vacek 2004:50.

²²⁵ Árlt 2009a:17-18.

* NKVD – sovětská kontrarozvědka (zkratka „NKVD“ se oficiálně používala do roku 1946, ale nadále se udržela v hovorovém jazyce); poslední nástupnickou organizací byla KGB v letech 1954 – 1991.

²²⁶ Buchar 2009a:14-15. Srv. Sochor 2000:49, Vacek 1994:66.

Obdobně se vyjádřil také gen. por. Vitanovský, tehdejší zástupce náčelníka generálního štábu: „*My jsme byli v situaci, naráz, kdy jsme byli napadeni tak, že to bylo v podstatě ze všech stran. Z Maďarska, z Polska, z NDR, (...) tudíž kdybychom byli armádu jakkoli rozdělili, což zase není otázka písknout na píšťalku, rozdělíte se a braňte se proti těmto jednotlivým uskupením, tak i z tohoto hlediska je to naprosto vyloučené. Když mi někdo dá otázku, jestli jsme se bránit mohli, tak samozřejmě jsme se bránit mohli, ale neubránili, a neubránili ani řekl bych první den.*“²²⁷

4. 2. 3. Schyluje se k odchodu: před prověřkovou komisí

Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy způsobila, že téměř půl milionu občanů bylo různým způsobem „kádrově“ postiženo, z toho bylo více než sedm tisíc příslušníků ČSLA. Po srpnových událostech roku 1968 došlo ve vývoji československé armády k historickému předělu, jehož podstatou se stala bezvýhradná podřízenost politickým a vojenským záměrům Sovětského svazu. Dislokace vojsk SSSR na území Československa potvrdila jejich plánované válečné použití v evropském strategickém prostoru a navíc umožnila i bezproblémové rozmístění jaderné munice na našem území. Emancipační snahy ve velitelském sboru ČSLA byly normalizací radikálně potlačeny.²²⁸ Všichni vojáci z povolání, kteří ztratili členství v KSČ, museli podstoupit komisionální vyhodnocení třídně a morálně politických kvalit. Srpen 1968 přinesl také krátkodobý, o to však významnější, zlom ve vývoji identity důstojnického sboru ČSLA. Naprostá většina vojáků z povolání (95 %) a jen o málo méně vojáků základní služby (84 %) se domnívalo, že „zásah cizích vojsk v ČSSR byl omylem, který poškodil prestiž socialismu ve světě.“ Všechny uvedené skutečnosti ukazují na jednu zajímavost. U československého důstojnického sboru druhé poloviny šedesátých let muselo existovat již poměrně zřetelně zformulované vědomí vojenské, profesní a důstojnické hrdosti a cti, jež mělo obecnou povahu a nebylo bezprostředně navázáno na vládnoucí komunistickou ideologii, jakkoliv šlo v drtivé většině o organizované příslušníky komunistické strany.²²⁹

Všichni narátoři v rozhovorech hovořili o pocitu velké nejistoty, který se u nich objevil v obdobím následujícím bezprostředně po okupaci. Nikdo nevěděl jakým způsobem se bude situace nadále vyvíjet a co přinesou další dny. Na počátku sedmdesátých let byli všichni narátoři na základě výsledku stranických prověrek vyloučení ze strany a později také propuštění z armády. Jejich život se ze dne na den zcela změnil. Ztráta zaměstnání a vyloučení z KSČ přinesly nové problémy, které bylo třeba okamžitě řešit (hledání nového zaměstnání, zhoršení finanční situace, negativní postoj okolí, rodinné problémy atd.).

Jaroslav Buchar z tankového pluku vzpomíná na prověrky a odchod z armády takto: „*No, pak když tohleto skončilo, tak (...) normálně pluk žil dál. Byly bojový střelby, jezdili jsme na senoseč, protože vojákům se musela dát nějaká práce. Dále pak byly prověrky, přišly prověrky po roce (...) stranický, ale protože jsem byl ve straně, tak jsem byl pasivní člen, kterej nevykazoval žádnou činnost, nejel jsem ani s vojákama na vítání sovětskejch vojáků do Vysokýho Mejta. Řekl jsem, že mám hodně práce na parku. To jsem si taky polepšil. Takže dopadlo to tak, že v tom polepšení to dostalo ten způsob, že mě propustili. Ale protože byly na jaře prověrky (...). Nejdřív byly stranický, pak byly technický prověrky, pak byly životaschopný prověrky. Tak jsme říkali: ‚uděláš kotrmelec nebo spadneš na hlavu‘ a tak dále. (...) No, a došlo to tak daleko, že pak přišla stranická prověrka. A na tý stranický prověrce seděli v komisi (...) a už měli napsáno od politruků, (...) kdo bude prověřen, kdo prověřen*

²²⁷ Luňák 2007:410.

²²⁸ V roce 1968 bylo v důstojnickém sboru 81,8 % komunistů, v roce 1970 jejich počet klesl na 66,5 % (Koldínská – Šedivý 2008:180).

²²⁹ Koldínská – Šedivý 2008:308.

nebude. No, ale protože já jsem tam měl ten černej flastr, že chci jít do civilu, tak řekli, že Buchara neprověřit. To mi zase řekl jeden voják, kterej byl v tom jejich malym vejboru, že už to dostali přímo nařízený. Tak vojáci hlasovali a (...) pak, jestli k tomu [vstupu vojsk] něco mám, tak jsem tý prověřkový komisi řekl, že mi to připadá tak jako by mi ženská chodila s chlapem a já jsem si pozval souseda, aby mi doma udělal pořádek. Udělali jsme si ostudu sami sobě a v našich silách bylo to, abysme zlikvidovali tu nebezpečnou kontrarevoluci, která vůbec nebyla. No, a to došlo tak daleko, že pak jsem jel na dva velký pohovory na divizi a pak na armádu. Na divizi do Havlíčkova Brodu a na armádu do Příbrami. (...) Takže jsem si, jak se říká, nasypal do bot. No, a došlo to k takovej osobním hádkám, který já jsem přerušil a říkám: ‚pánové, s váma nebudu mluvit, já stejně chci do civilu.‘ (...) No, a bylo to hotový a k 1. září 1970 jsem šel do zálohy na vlastní žádost v hodnosti podpraporčíka (...) a bylo mi krácené odchodné na polovinu (...).“²³⁰

Obdobně na „kádrování“ vzpomíná Josef Balda z 28. sbolp: ‚No, a pak začlo to kádrování. Musel si každej důstojník napsat svůj životopis, kterej byl zejména zajímavěj v oblasti (...) těch událostí – jak se zachoval, jak to hodnotí a tak dále. No, samozřejmě, že já jsem byl jeden z těch, kterej byl zvyklej psát pravdu, tak jsem napsal, že teda jsem přísahal prezidentovi a lidu této země věrnost (...) a jestliže prezident republiky, tehdy Svoboda, prohlásil, že to je nezákonněj vstup. No, já přece nebudu proti panu prezidentovi? Tak jsem to tam doslova nějak vylíčil. No, a to už byla první záminka. Pak probíhaly kádrový pohovory se všema. A tam pokládala komise, (...) to byli zvlášť vybraní jedinci, poslušný tehdejšímu režimu pana Husáka a ostatních. No, a ty ti pokládali takový otázky jako: ‚jak hodnotíš vstup sovětských vojsk na naše území, nebo jak si se zachoval a takovýhle nějaký bláboly. Samozřejmě, že já sem mluvil pravdu, já jsem říkal, to co jsem říkal, že jo.‘²³¹

Odlíšný průběh měl odchod z armády u Jaroslava Kuropatnického, který byl nejprve převelen na Slovensko, přeškolen z nadzvukových letounů na vrtulníky a teprve poté propuštěn. Hlavní roli v tom zřejmě sehrálo jeho „nestrannictví“: ‚(...) Všem dávali podepisovat, to bylo první při tý normalizaci: ‚jak se díváte na vstup vojsk Varšavské smlouvy?‘ No, samozřejmě, já jsem tam něco nasmolil, že s tím nesouhlasím. (...) V sedmdesátém na podzim bylo cvičení na Doupově. Tam jsme letěli házet pumy. Byla tam státní delegace, tenkrát tam byl ještě Svoboda tuším (...) a asi měsíc na to mi zarazili lítání. Bylo nás několik, ale udělali to tak, že nám zakázali lítat na nadzvukových letadlech a poslali nás na přeškolení na vrtulníky do Piešťan. Tak jsme tři odešli do Piešťan, přeškolili jsme se na vrtulníky, dvacet hodin, asi jsme tam byli půl roku, přišli jsme do Čáslavi a tady jeden známej říká: ‚oni vás chtěj vyhodit.‘ To zas pokračovala ta normalizace a za půl roku už jsme nebyli schopni ani lítat na těch vrtulnicích. (...) Tak jsme se oblékli do uniforem (...) a jeli jsme na ústřední výbor jako nestraníci. (...) No, soudruh (...) nám dal takový papíry: ‚soudruzi tak napište, co se dělo tam u vás na letišti, (...) když přišli Rusové.‘ Já jsem říkal: ‚soudruhu, my jsme si přišli stěžovat a ne udávat.‘ A už jsme jeli (...). Tenkrát jsme byli asi tři měsíce doma, chodili jsme si jenom pro peníze do práce a čekali jsme co se bude dít.‘²³²

O morálním úpadku v armádě, který byl způsoben normalizačním procesem, hovořil Ing. Árlt: ‚No, někdo z kariéry tam s tím souhlasil, to Vám říkám asi jednoznačně, (...) protože jako profesně nebyl schopnej, ale politicky byl pevnej, nebo ještě pevnější. Byl schopen udávat, říkal s kým se stýkáte, s kým chodíte na pivo. No, a holt ten dotyčnej šel, to jste viděl, kariérově velmi rychle nahoru. Najednou z posledního pilota byl velitel roje, velitel letky, velitel pluku, šel na armádu (...) a tyhle ty lidi, který jako asi se zachovali podle přísahy si myslím, protože zase, tady byla vláda jedna naše, ať už je to Svoboda, to je jedno jak se na něj díváme, ale byl to prezident. Já jsem si myslel, že důstojník je od slova ‚důstojnost,‘ a že

²³⁰ Buchar 2009:5. Srv. Dostál 2009a:14.

²³¹ Balda 2009a:8. Srv. Kloboučník 2009:20, Árlt 2009a:18, Sochor 2000:47.

²³² Kuropatnický 2009:2-3. Srv. Žůrek 2009:5.

holt musí nějaký věci hájit. No, a tak byla to naše vláda. Ta byla internována. To byli pro nás okupanti, to jako bylo přece jednoznačný. (...) Husák přišel k moci, udělaly se takzvané prověrky. No, a když jste setrval na tom, že nesouhlasíte s okupací, tak jste zkrátka byl takzvaně odejit, že jo. Tak jsme byli odejití. (...) Můžu vám říct, (...) protože jsem sloužil o ty tři roky dýl než tihleti kluci, tak odešli ti nejlepší co byli. Mě tam jako podrželi díky tomu, že jsem byl čerstvě v tom sedmašedesátém, že jsem vyhrál ten Štít. Jináč bych vypad s nima. Ono by to bylo najednou blbý, (...) že zkrátka nejlepší atomovej bombardér (...) a zradil Varšavskou smlouvu. To jim asi nešlo pod nos, tak mě tam nechali nějak ještě, (...) uklidili mě ale ke třetí letce. (...) No, protože já jsem se (...) politicky nesrovnal, no tak v třiasedmdesátém, (...) zdůvodnili, že dodnes udržuji styky s lidmi, kteří nemají kladný vztah k socialistickému zřízení, no a skončil jsem jako v civilu.²³³ (...) Přesto ty lidi, to mě jako překvapilo, byl jsem zklamanej, (...) ti, co byli vyškrtnutí ze strany byli zpátky přijmutý do strany. No, a kterejm bylo zrušeno členství, byli znova komunisti. Já nevím jak se na to díváte vy, ale mě když jednou nějaká organizace vyloučí, tak asi věděla proč a já jsem asi musel vědět, proč jsem vyloučeněj, a nemůžu se ztotožnit s tím samým, s tou samou stranou, která hájí stejný myšlenky jako hájila. (...) Ty lidi si sypali popel na hlavu. Psali různý žádosti, různý ty dopisy, kde se hlásili, že oni jsou ty pravý a věrný, a že zkrátka došlo k chybě, že byli ‚pomýlení.‘ To byl ten hroznej termín, kterej používali.“²³⁴

Tentýž narátor reflektoval také své osobní problémy, které byly způsobeny ztrátou zaměstnaní: „No, horší bylo, že kvůli tomu, že jsem odešel z té vojny, tak manželka i ztratila zaměstnání. (...) Ona dělala jako technika stavebního. No, a holt byla taky odejitá. (...) No, tak jí tady vzaly potom v Chemoprojektu, kde sice byli taky komunisti, ale ve skutečnosti, (...) tam byli takový normální.“ (...) Horší to bylo s tím, že člověk byl zvyklej na nějaký standard. Letectvo sice bylo placený ne jako na západě, ale placený přece bylo líp jak normální lidi, že jo. (...) S tím se musel člověk nějakým způsobem srovnat. (...) Rozhodující problém byl dcery, dostat se na školu. Doporučení, směrnice, byla jasná: pro vyloučený ze strany ne. Vy jste se mohl zúčastnit přijímacích pohovorů, ale nebyl jste přijat, protože jste nevyhověl přijímacím podmínkám. Jedna z těch podmínek byla, že třeba vaše dcera (...) je dcerou člověka, kterej je vyloučeněj ze strany, čili neměl jste nárok (...).“²³⁵

Ing. Kloboučník, velitel 28. sbolp, se po srpnu 1968 musel, stejně jako Josef Balda, potýkat s hrozbou trestního stíhání: „Protože tehdy v těch osudovejch dnech toho dvaadvacátýho za mnou přišli z okresního výboru KSČ a ze Svazarmu a chtěli půjčit stanici pro zesilování rozhlasu. Tak já jsem zavolal velitele letištního praporu radiotechnickýho zabezpečení a říkal jsem mu, jestli takovou stanici máme a můžeme jí půjčit. On říkal, že máme, tak jsem mu nařídil, aby tu stanici půjčil a ta se (...) předala tady na silnici v noci, v půlnoci u Vlačic. (...) A byla v Čáslavi v ČSA. Jenže Rusové měli vrtulník a tam měli (...) radiozaměřovač. A to bylo, já nevím, asi čtvrtý nebo pátý den za mnou přišel ten velitel pluku ruskýho a říkal: ‚helejdte, my víme, že tady je stanice, (...) že je v provozu a já vás upozorňuju, že jestli ji nezrušíte, jakmile na ni přijdem, tak ji rozbijem, prostě zlikvidujeme jí jim.‘ Ten vrtulník pořád lítal, až se zaměřil na tu Čáslav. (...) Tak jsem rychle volal náčelníkovi štábu a tu stanici (...) zase ji převzal jako když se nic neděje. Když byly ty prověrky, (...) my jsme jim to dali i s obsluhou. (...) Oni ty vojáky neváhali přivýzt, aby jako svědci svědčili, že tam byli, ale já se na ně (...) nezlobim. Já jsem říkal: ‚ano mojí povinností bylo v případě ohrožení státu udělat všechno proto, aby ten stát nějakým způsobem se ubránil, čili já jsem plnil svoje povinnosti.‘ (...) Takže, trest za to byl tři až deset let. (...) No, ale potom, já jsem jim pořád tvrdil, že (...) přišla z velitelství armády šifrovaná zpráva, aby jim ty

²³³ Árlt 2009:5. Srv. Štěpánek – Minařík 2007:121, Schneider 1996:182.

²³⁴ Árlt 2009a:9-10.

²³⁵ Árlt 2009:6-7.

*prostředky pakliže můžeme, aby jsme jim je poskytli a já jsem je mohl poskytnout, tak jsem je poskytnul. (...) Tak to trestní stíhání zrušili, což sem byl rád teda.*²³⁶

Po odchodu z armády se mnozí z příslušníků letectva opakovaně pokoušeli získat zaměstnání v civilním letectví, nicméně bezvysledně: „(...) Já jsem se za každou cenu chtěl u toho lítání udržet. (...) Měl jsem známý některý lidi na Státní letecký inspekci v Praze na Ruzyni. (...) Chodil jsem tam a říkal jsem: ‚aspoň jako práškař, lítat jako práškař.‘ Oni mě říkali: ‚ty hele, musíš tady uspět jedině dole na kádrovém oddělení.‘ To bylo v přízemí, tam byla taková kapku obtloustlejší soudružka. (...) Já jsem odtamtud vždycky odešel tak zklamanej. Ona říkala: ‚soudruhu, vždyť mi vám přece nemůžeme svěřit letoun do rukou. Vy jste zklamal dělnickou třídu. A my máme hranici tady pod okny, my Vám nemůžeme dát na to povolení.‘ No, (...) co já se s ní budu bavit.”²³⁷

Na závěr tohoto interpretačního oddílu si dovolím citovat Ing. Kloboučnicka, který ve svém článku shrnul důsledky srpna 1968 a budoucnost propuštěných příslušníků ČSLA takto: „A abych to celé vzpomínání uzavřel. Měl bych se též zmínit o tom, jak skončili mí nejbližší spolupracovníci. Všichni byli vysokoškolsky vzděláni, kromě dvou byli všichni piloty nadzvukových letounů s instruktorským oprávněním pro lety za všech povětrnostních podmínek ve dne i v noci. Jejich výcvik stál mnohamilionové hodnoty. Tak tedy: automechanik v Podniku služeb, prodavač v železářství, jeřábník v Montostavu, technik-potrubář v Chemických závodech, dělník v Poldovce, řidič nákladního automobilu u Staveb silnic, referent dopravy v továrně Mlýnských strojů, referent dopravy a vedoucí nádvorní party ve strojírenském závodě. Vše však již odvál čas. Když se občas sejdeme, vzpomínáme na události, které jsme prožili, přičemž se nám zdají některé neskutečné. (...) Vzpomínáme a děkujeme za to, že jsme vše v přiměřeném zdraví, se svými rodinami přežili a přejeme si jenom, aby se nikdy neopakovaly doby, ve kterých budou lidé za svoje názory a postoje propuštěni z práce, perzekuováni, kádrováni, včetně diskriminace jejich dětí.”²³⁸

²³⁶ Kloboučnick 2009:22.

²³⁷ Kloboučnick 2009a:8.

²³⁸ Kloboučnick 2008:12-13.

5. Závěr

Pohled veřejnosti na ČSLA v období šedesátých let je poznamenán stereotypním vnímáním armády jakožto organizace, která všemi prostředky bránila stabilitu tehdejšího režimu a napomáhala tak Sovětskému svazu v uplatňování jeho „politiky.“ Nepopírám, že tento názor je do určité míry pravdivý a rozhodně není záměrem této práce jakkoliv ho vyvracet. Mým cílem bylo spíše poukázat na to, že armáda v šedesátých letech prošla stejným obdobím liberalizace a „uvolnění“ jako všechny ostatní složky společnosti, a že už ani zdaleka nebyla tak velkou oporou vládnoucího režimu jako v průběhu padesátých let. Příslušníky ČSLA, přestože mezi nimi bylo značné množství oddaných komunistů, nelze posuzovat pouze na základě předsudků spojených s jejich povoláním. Mnozí viděli ve své práci určitý smysl a poslání (služba vlasti, výchova ke kázni a disciplíně atd.). Povolání vojáka je v mnoha ohledech stejné jako každé jiné, civilní, povolání, přestože má svá specifika. Pracovní kolektiv nárátoři hodnotili jako dobrý a kvalitně připravený pro plnění úkolů, které byly ČSLA přisouzeny v rámci případného válečného konfliktu. Mnozí však také tušili, že úkoly československého frontu, nebude možné splnit ani za cenu vysokých ztrát.

Průměrný věk nárátořů, kteří v šedesátých letech sloužili v armádě se pohyboval v rozmezí třiceti až čtyřiceti let. Někteří nárátoři si již velmi dobře pamatovali průběh druhé světové války a výběr jejich povolání byl motivován také snahou zabránit tomu, aby se podobný konflikt někdy v budoucnu opakoval. Jiní vstoupili do armády, protože to byla jedna (v mnoha případech také jediná) z možností jak realizovat své tužby – létat (R. Árlt, J. Kuropatnický, J. Kloboučník), pracovat s tou nejmodernější technikou (J. Buchar, J. Balda), ale také učit mladé lidi (D. Dostál) – nebo prostě „jen“ vyřešit problém spojený s hledáním zaměstnání (V. Žůrek). Život v armádě do značné míry ovlivnil způsob jakým nárátoři vnímali tehdejší společenskou, politickou a mezinárodní situaci. Všichni nárátoři přivítali období „liberalizace“ v období „pražského jara“ a všichni se také v srpnu 1968 postavili proti okupaci vojsk Varšavské smlouvy. Vstup cizích vojsk na naše území byl pro ně překvapením, o kterém se sice v kuloárech mluvilo, nicméně nikdo nepředpokládal, že by k němu skutečně mohlo dojít.

Život v socialismu nebyl jednoduchý, byl svázán s mnohými povinnostmi a pravidly, kterými se bylo třeba řídit. Stranická legitimace byla zároveň pracovní knížkou nárátořů. Kariérní postup odpovídal více úrovni stranické angažovanosti než kvalitě odvedené práce. Komunistická ideologie prostupovala každodenním životem všech nárátořů a byla také hlavním činitelem, jež po roce 1968 ovlivnil jejich další budoucnost. Životní zvraty, které nárátoři z řad ČSLA prožili v období tzv. normalizace (ztráta zaměstnání, vyloučení z KSČ, trestní stíhání, finanční a rodinné problémy atd.) se v mnohém neliší od životních osudů ostatních perzekuovaných v celé tehdejší společnosti. Přesto někteří nárátoři na armádu po sametové revoluci nezanevřeli a rozhodli se vrátit do aktivní služby.

Dalším aspektem této práce měl být příspěvek k bádání v oblasti tzv. malých dějin, tedy přiblížení života jednotlivce ve stínu významných historických událostí. Srpen 1968, stejně jako další „osudové osmičkové roky“ (1918, 1938, 1948), nepochybně takovou událostí je. Věřím, že tato práce přispěje ke zkoumání tohoto zvláštního období v našich dějinách. Období, ve kterém se stejně jako mnohokrát předtím „lámaly“ charaktery příslušníků našeho národa. Životní příběhy jednotlivců tak mohou „dokreslit“ oficiální historiografické výklady vztahující se k roku 1968 a v některých případech snad vést i k jejich „přehodnocení.“ Dějiny totiž nejsou složeny pouze z letopočtů a jmen významných osobností, ale také z životních osudů jednotlivců, kteří prožívají své každodenní životy, do nichž se dějinné milníky promítají tu menší, tu větší, a někdy také vůbec žádnou, měrou.

Na závěr bych rád zmínil přínos této práce pro mou osobu. Při realizaci tohoto projektu jsem byl překvapen zejména „rozmanitostí“ samotného života v armádě, ale také sdílnosti a otevřeností narátorů, kteří mi s důvěrou a ochotou vyprávěli svůj životní příběh a podělili se o své zkušenosti. Síla orální historie podle mě tkví právě v tomto „silném poutu,“ jenž se v průběhu rozhovoru mezi tazatelem a narátorem postupně vytváří a upevňuje, a které v mnoha případech přesahuje rámec výzkumného projektu.

6. Seznam použité literatury a jiných pramenů

6.1. Rozhovory

1. Árlt, R. (2009): *Životopisné vyprávění*. Kolín, 24. dubna 2009.
2. Árlt, R. (2009a): *Interview*. Kolín, 27. dubna 2009.
3. Balda, J. (2009): *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 30. března 2009.
4. Balda, J. (2009a): *Interview*. Čáslav, 31. března 2009.
5. Buchar, J. (2009): *Životopisné vyprávění*. Kutná Hora, 30. dubna 2009.
6. Buchar, J. (2009a): *Interview*. Kutná Hora, 1. května 2009.
7. Dostál, D. (2009): *Životopisné vyprávění*. 23. dubna 2009.
8. Dostál, D. (2009a): *Interview*. 24. dubna 2009.
9. Kloboučník, J. (2009): *Životopisné vyprávění*. Ronov nad Doubravou, 5. února 2009.
10. Kloboučník, J. (2009a): *Interview*. Ronov nad Doubravou, 10. února 2009.
11. Kuropatnický, J. (2009): *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 20. dubna 2009.
12. Kuropatnický, J. (2009a): *Interview*. Čáslav, 22. dubna 2009.
13. Žůrek, V. (2009): *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 27. dubna 2009.
14. Žůrek, V. (2009a): *Interview*. Čáslav, 28. dubna 2009.

Všechny rozhovory pořizené v rámci tohoto projektu jsou uloženy ve sbírce *Rozhovory COH ÚSD AV ČR*, v. v. i.

6.2. Knihy a články

Literatura k metodě orální historie

1. Mücke, P. (2006): *Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost*. In: *Naše společnost* 1/2006:25 – 31.
2. Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H. (2007): *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha.
3. Vaněk, M. (2004): *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha.
4. Vaněk, M. (2008): *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha.
5. Vaněk, M. a kol. (2003): *Orální historie: metodické a „technické“ postupy*. Olomouc.

Literatura týkající se ČSLA a studené války

1. Bílek, J. a kol. (2008): *Československá lidová armáda v koaličních Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. Praha.
2. Důbravčík, J. (2007): *Osmadvacítka: historie 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku*. Cheb.
3. Důbravčík, J. a kol. (2007a): *Základna taktického letectva: Padesáté výročí založení leteckého pluku v posádce Čáslav*. Praha.
4. Cuhra, J. a kol. (2006): *České země v evropských dějinách IV.: Od roku 1918*. Praha
5. Dvořák, J. (2003): *Letcem ve studené válce*. Praha.
6. Gaddis, J. L. (2006): *Studená válka*. Přel. D. Výborný. Praha.
7. Johnson, P. (2008): *Dějiny dvacátého století*. Překl. J. Čulík. Praha.
8. Koldínská, M. – Šedivý, I. (2008): *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha.
9. Kloboučník, J. (2008): *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi* (<http://www.csletci.cz/adakt/30.htm>).

10. Luňák, P. (2007): *Plánování nemyslitelného: Československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha.
11. Nálevka, V. (2003): *Studená válka*. Praha.
12. Riceová, C. (2005): *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983: nejisté spojení*. Překl. O. Neumannová. Praha.
13. Schneider, D. (1996): *Vzlet povolují!* Cheb.
14. Sochor, L. (2000): *Vzhůru do oblak: československé letectvo v letech 1948 – 1989*. Praha.
15. Štěpánek, K. – Minařík, P. (2007): *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha.
16. Vacek, M. (2004): *Generál studené války*. Praha.
17. Vacek, M. (1994): *Na rovinu: bez studu a bez příkras*. Praha.
18. Zima, J. – Mareš, J. (1966): *Vojáci zblízka*. Praha.

6.3. Internetové zdroje

1. 21. základna taktického letectva „Zvolenská“ Čáslav (<http://www.afbcaslav.cz>)
2. Centrum orální historie AV ČR (<http://www.coh.usd.cas.cz>)
3. Česká asociace orální historie (<http://www.oralhistory.cz>)
4. Československá armáda (<http://armada.vojenstvi.cz>)
5. Československá lidová armáda (<http://www.csla.cz>)
6. Ministerstvo obrany ČR (<http://www.army.cz>)
7. Pražský web pro studenou válku (<http://www.praguecoldwar.cz>)
8. Svaz letců ČR (<http://csletci.ipraxe.com>)
9. Totalita (<http://www.totalita.cz>)
10. Válka (<http://www.valka.cz>)
11. Vojenské sdružení rehabilitovaných (<http://rehabilitovani-vojaci.ic.cz>)
12. Vojenský historický ústav (<http://www.vhu.cz>)

Odkazy na internetové stránky (včetně odkazů v textu) byly aktualizovány v červnu 2009.

7. Seznam použitých zkratk

AČR	Armáda České republiky
arm. gen.	armádní generál
BOPO	bojový poplach
COH	Centrum orální historie
COHA	Česká asociace orální historie (Czech Oral History Association)
ČKD	Českomoravská Kolben – Daněk, národní podnik
ČSAD	Československá státní automobilová doprava
ČSAO	Československé automobilové opravny
ČSLA	Československá lidová armáda
GŠ OS SSSR	Generální štáb ozbrojených sil Sovětského svazu
HPS	Hlavní politická správa
IOHA	International Oral History Association
kpt.	kapitán
LTA	letecká technická akademie
mjr.	major
MO	Ministerstvo obrany
MNO	Ministerstvo národní obrany
NATO	Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
OHA	Oral History Association
plk.	plukovník
por.	poručík
pplk.	podplukovník
pprap.	podpraporčík
PŠM	politické školení mužstva
PVO	protivzdušná obrana státu
sbold	stíhací bombardovací letecká divize
sbolp	stíhací bombardovací letecký pluk
SVAZARM	Svaz pro spolupráci s armádou
td	tanková divize
tp	tankový pluk
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VS	Varšavská smlouva
VSR	Vojenské sdružení rehabilitovaných
VTA	vojenská technická akademie
VVP	vojenský výcvikový prostor
ZVP	zástupce pro věci politické

8. Přílohy

8.1. Fotografie

Ing. Rudolf Árlt (2009)

Josef Balda (2009)

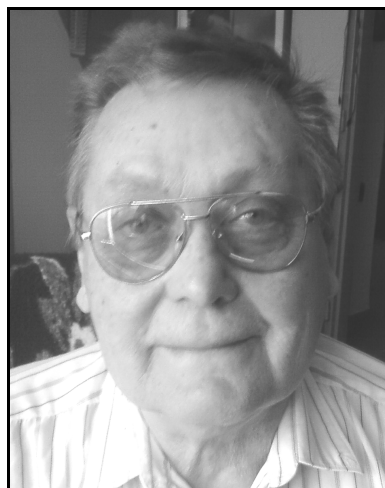
Jaroslav Buchar (2009)

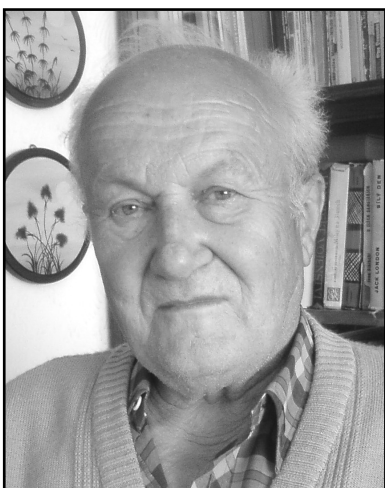
Ing. Drahomír Dostál (2009)

Ing. Josef Kloboučník (2009)

Jaroslav Kuropatnický (2009)

Vlastimil Žurek (2009)

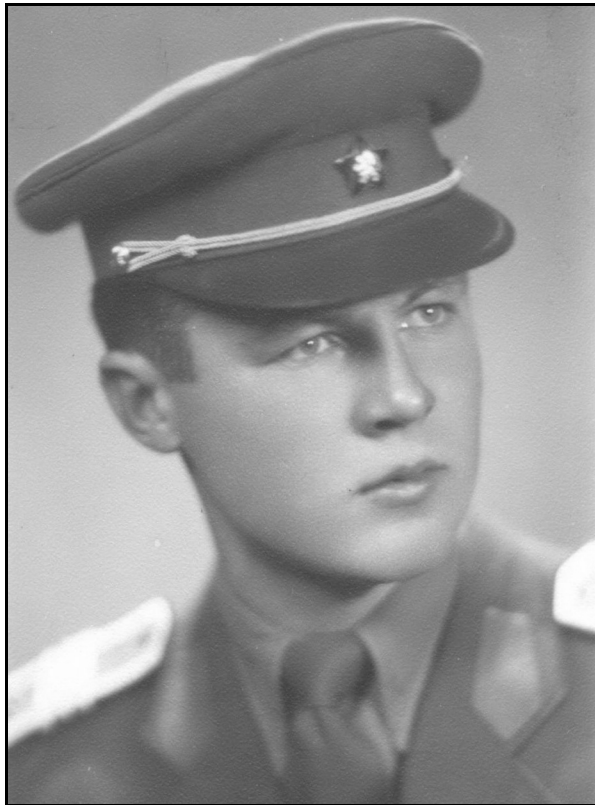
*kpt. Árlt (1967)
příslušník 28. sbolp*

*arm. gen. Lomský předává odměnu kpt. Árltovi za
nejlepší výsledky v bombardování ze stoupání
(1967)*

*V roce 1991 byla v Přerově objevena putovní
trofej „Štít ministra národní obrany,“ která byla
v rámci rehabilitace opětovně předána pplk.
Árltovi.*

*Josef Balda jako student Leteckého učiliště
v Liptovském Mikuláši (1955)*

*kpt. Balda jako starší technik pluku
u nadzvukového letounu Su-7 (1965)*

*S pracovníky sovětského servisu ze závodu Suchoj - v podřepu z leva kpt. Balda, mjr. Hovorka,
pplk. Kloboučník a mjr. Novák (1966)*

*Jaroslav Buchar jako stráž u zástavy
Kyjevského tankového pluku k výročí SNP
v Dukle (1959)*

*pprap. Buchar u vyprošťovacího tanku na
podvozku T-34 při taktickém plukovním
cvičení v Boleticích (1962)*

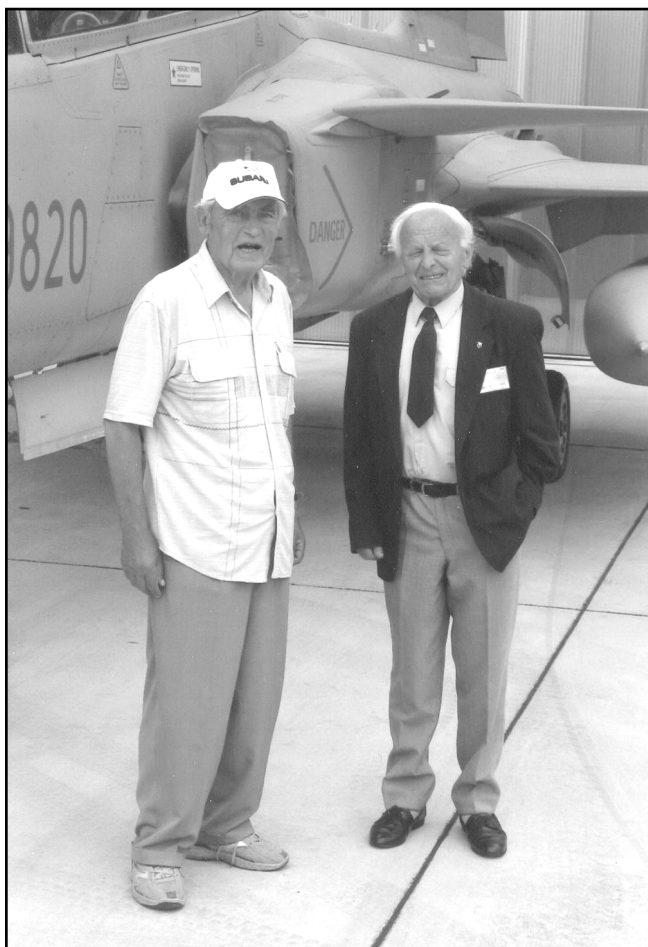
*Jaroslav Buchar jako absolvent poddůstojnické
školy v Luštěnicích (1955)*

*Brodění Jizery tankem T-34 pod
vedením Jaroslava Buchara (1957)*

Kpt. Kloboučník (1964)

F. Blatecký a J. Kloboučník (vpravo) na stojánce s JAS-39 Gripen v Čáslavi (2008)

*Poslední projev
plk. Kloboučníka
ve funkci velitele
28. sbolp v Čáslavi
(1969)*

Před letounem Su-7 zleva kpt. Kuropatnický, pplk. Kloboučník a pplk. Lichtenberg (1966)

Plk. Dostál (vpravo) předává ocenění gen. Peřinovi při vojenské přísaze v Čáslavi (2001)

*Jaroslav Kuropatnický jako student
Leteckého učiliště v Přerově (1959)*

*Kpt. Kuropatnický u nadzvukového
letounu Su-7 (1966)*

*Vlastimil Žůrek po absolvování
Intendančního učiliště v Žilině (1954)*

Tanky T-55 při zimním taktickém divizním cvičení (1966)

Nácvik proti útoku zbraněmi hromadného ničení (1966)

JAS-39 Gripen na stojánce v Čáslavi (2008)

Autor práce u letounu Su-7 v Čáslavi (2009)

8.2. Dokumenty

VOJENSKÝ OBVODOVÝ SOUD
PRAHA

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY

1 T 527/70

Vojenský obvodový soud Praha v senátě složeném z předsedy pplk. JUDr. Františka M a t ě j k y a soudců pplk. Anotnína T ů m y a mjr. Bohumila P í s a ř í k a rozhodl v hlavním líčení konaném dne 17. prosince 1970 v Praze

t a k t o :

mjr. z pov. Josef B a l d a ,

nar. 22.11.1937 v Jičíně, ženatý, české národnosti, čsl. státní příslušnosti, státní zaměstnanec, syn malozemědělece, příslušník VÚ 1115 Čáslav, bytem Čáslav, Myslbekova 1231

s e u z n á v á v i n n ý m

trestným činem hanobení republiky a jejího představitele podle § 103 tr.zák., protože

dne 16.6.1969 kolem 16.00 hodin v restauraci " Na baště" v Čáslavi v podnapilém stavu pronesl za přítomnosti většího počtu osob hanlivý a urážlivý výrok k osobě prvního tajemníka ÚV KSČ s.dr. Gustava Husáka,

t e d y veřejně hanobil čelného představitele republiky pro jeho činnost v životě politickém

a o d s u z u j e s e z a t o
podle §§ 103 a 43 odst. 1, 44 odst. 1, 3 tr.zák. k nápravnému opatření na dobu 6 (šesti) měsíců, při čemž z odměny náležející mu za práci připadá státu 10 %.

- 2 -

O d ů v o d n ě n í :

Obžalovaný mjr. Josef Balda jako důstojník z povolání studoval externě strojní průmyslovou školu v Čáslavi. Dne 16.6.1969 u příležitosti ukončení školního roku ještě s dalšími svými spolužáky, rovněž vojenskými osobami z povolání, šel oslavit tuto skutečnost do restaurace " Na baště " v Čáslavi. Zde celá společnost popíjela alkoholické nápoje a obžalovaný sám se přivedl do stavu podnapilosti. Kolem 16.00 hodiny, když se přítomní před tím již dosti živě a hlasitě bavili v místnosti, kde byly přítomny i jiné civilní osoby, a v té souvislosti došlo i k vyprávění anekdot s politickým obsahem, pronesl obžalovaný v povznesené náladě na celou restaurační místnost hlasitě urážlivou poznámku k osobě prvního tajemníka ÚV KSČ s. dr. Gustava Husáka; tento znevažující projev byl na jedné straně přijat jako podnět k všeobecnému veselí, na druhé straně však byl odmítán a obžalovaný sám svými společníky okřikován, aby si takto nepočínal a upustil od dalších politických invektiv.

Tento skutkový děj byl zjištěn z obsahu svědeckých výpovědí společníků obžalovaného, konkrétní znění urážlivého výroku proneseného se strany obžalovaného " dejte sem Husáka, já ho oškubu " potvrdili především svědci kpt. Zavadil a rtm. Večeřa, zatímco další svědci tuto skutečnost potvrdili jen nepřímou nebo neurčitě tak, že v tom smyslu bylo se strany obžalovaného něco proneseno, že však si již nepamatují na přesný obsah projevu. Obžalovaný sám se k trestné činnosti také přiznal, ovšem s výhradou, že s odstupem doby nedovede již přesně reprodukovat svůj výrok, při čemž však potvrzuje, že obsah tohoto výroku měl skutečně znevažující povahu. Zásadně však se hájil v tom směru, že by v té souvislosti ke své uršžce použil i slova "kurva" tak, jak mu bylo kladeno za vinu v trestním oznámení.

Tato obhajoba obžalovaného nebyla soudem nikterak vyvrácena, naopak sám svědek Zavadil, který původně v tomto směru také shodně s trestním oznámením vypovídal, ve svém svědeckém protokolu, při hlavním líčení potvrdil, že obžalovaný tohoto slova v uvedených souvislostech nepoužil. Na základě pečlivého vyhodnocení všech důkazů shromážděných v přípravném řízení v této věci, zejména vyhodnocením výpovědí všech slyšených svědků dospěl soud k závěru, že obžalovaný svým urážlivým výrokiem proneseným ve veřejné místnosti hlasitě za přítomnosti většího množství osob se dopustil takového jednání, které je schopno snižovat vážnost a hanobit čelného představitele republiky pro jeho činnost v životě politickém. Tím také naplnil všechny zákonné znaky trestného činu hanobení republiky a jeho představitele a byl proto uznán vinným tímto trestným činem

Rozsudek nad mjr. Josefem Baldou ve věci trestného činu hanobení republiky a jejího čelního představitele předsedy ÚV KSČ dr. Gustava Husáka (1970)

**Průkaz
o služebním příjmu
vojáka z povolání
Jaroslava Buchara
v letech 1964 - 1970**

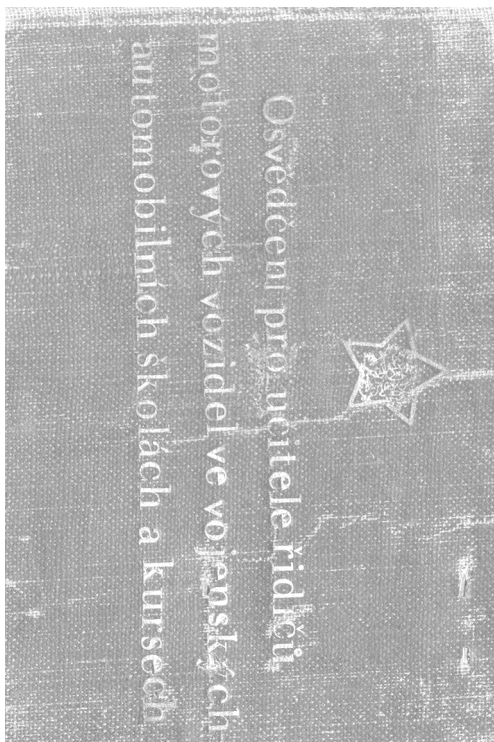
	Datum vydání průkazky	Změna
1	1964	1. 10. 1964
1. Priznaný funkční plat	1.400,-	1680
2. Hodnotní plat	nadřadím.	nadř.
3. Příd. za výsl. let % slovy	pět	—
4. Příplatek ve výši Kčs	—	—
5. Výchovné na počet dětí slovy	—	—
6.	—	—
7. Sleva daně na počet osob	—	—
8.	—	—
Důvod změny náležitosti		
9. Razítko a podpis FN		

	průběžných náležitostí			
1. 10. 1964	1. 7. 1964	1. 1. 1968	1. 1. 1969	1. 1. 1970
1680	1800	300	300	300
nadř.	nadř.	nadř.	nadř.	nadř.
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
Důvod změny náležitosti				
9. Razítko a podpis FN				

	je platná od	
1. 1. 1970	19....	19....
3050	10	11
nadř.	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
Důvod změny náležitosti		
9. Razítko a podpis FN		

Změna paněných náležitostí je platná od				
19....	19....	19....	19....	19....
12	13	14	13	19....
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
Poučení:				
<p>1. Došlo-li ve Vašem služebním příjmu nebo jeho jednotlivých složkách ke změně náležitosti, odevzdejte průkazku finančnímu orgánu, který Vám změnu v průkazce poznameneá.</p> <p>2. Za přesné a běžné doplňování průkazky, jste osobně odpovědný.</p> <p>3. Průkazku není dovoleno zapůjčit nebo přenechat jiné osobě.</p> <p>4. Změny provedené v průkazce bez účinného razítka v řádku 9 jsou neplatné.</p> <p>5. Průkazka bez osobního průkazu vojáka je neplatná. Noste ji proto vždy u sebe.</p>				
<p style="text-align: center;">PRŮKAZKA o služebním příjmu</p> <p style="text-align: center;">Osobní číslo: NP 3993</p> <p style="text-align: center;">Jméno a příjmení: Buchar Jar.</p>				

Skl. čís. 104/F — NV — 3034/63

Osvědčení učitele řidičů
Jaroslava Buchara

vydáno velitelstvím V. č. 1101 Tábor

číslo 103 ze dne 3. října 1960

na základě protokolu o zkouškách

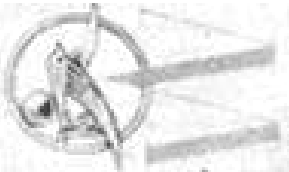
OSVĚDČENÍ
002063

Jaroslav Buchara
vlastnoruční podpis učitele

OSVĚDČENÍ
Jméno a příjmení Buchara Jaroslav
je učitelem ve vojenských automobilních školách a kursech pro
výcvik řidičů motorových vozidel a je oprávněn vyučovat těchto
předmětům:
řidičské příprava, pravidla
přím. provozu, provoz aut.

v Táboře dne 9. 10. 1960

Jaroslav Buchara
učitel

MY LETCI ČESKOSLOVENŠTÍ SLIBUJEME,

ZE SE NEZPRONEVĚŘÁME NIKOMU, KTEROU NĚM UMLÁDÝ ZDAR A ROZVOJ REPUBLIKY. BUDEME VŽDÍ VĚRNĚ PLNIT SVĚ POVINNOSTI OBYČNÍ DEMOKRATICKÉHO STÁTU, SVĚ POVINNOSTI K NÁRODU. Z NĚHOŽ JSME VYŠLI K VLÁDĚ, KTEROU SI VYVOILI. SMLUVÍME, ŽE POUVEDÍME LETECKÝ DŮROST DO CESTÁCH, PONICÍŽ JSME SAMI VĚDĚCHY NE KŘAČELI AŽ DO SÍD. CHCĚME I NADÁLE PRACOVAT PRO ČEST A SLÁVU REPUBLIKY. PRO STÁV VZRŮST VZNEŠENĚ LETECKÝ AVŠLENNÝ PRO NÍŽ PŮLIČTYRTE STOVKY JAKTYVÝCH KAMARÁDŮ V ČELE S NEZAPOMENUTLÝM HRDINOL. GENERÁLEM LETCEM MILANEM PASTISLAVEM ŠTEPÁNKEM POLOŽILO BEZ RŮPĚNÍ SVĚ ŽIVOTY. A JESTLÍŽE BY SE STÁHY AŘANY NAD NAŠÍ REPUBLIKOU A NEPŘÍTEL. BY ČITĚL SÁHNOUT NA NAŠE NEZADATELNÁ PRÁVA SVOBODNĚHO NÁRODA. SLIBUJEME, ŽE VYPLNÍME DO POSLEDNĚHO MUŽE ČESTNĚ POSLÁNÍ BOJOVNÍKŮ, PŘIJÍMEME STATEČNĚ PRVNÍ NÁRAZ NEPŘÍTELE A POUVEDÍME SVĚ STROJE NEOHROŽENĚ VSTRIC. PROTIVNÍKŮ, JAK NĚM KŤŽE AMIŽNÁ ČEST A SLÁVA TRADICE ČESKOSLOVENSKÝCH LETCŮ.

PŘI PLÁNĚNÍ TOHOTO SLIBU NA VŠECH FRONTÁCH DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V LETECKÝCH BOJICH 517 LETCŮ PADLO, NA TISÍC JICH BYLO POPRAVENO, UMUČENO A VĚZNĚNO.

1968

1968

1968

Slib československých letců (1968)²³⁹

²³⁹ <http://csletci.ipraxe.com/view.php?cisloclanku=2008120001>

8.3. Tabulky

Tabulka 1. – Základní údaje o narátorech

Jméno příjmení	Narozen	Vzdělání	v armádě od roku	v Čáslavi od roku	Pluk	hodnost v srpnu 1968	funkce v srpnu 1968	propuštěn	rehabilitace	návrat do služby
Rudolf Ártl	1939	Ing.	1958	1961	28. sbolp	kpt.	pilot	1973	ano	ano
Josef Balda	1937	odborné s maturitou	1955	1958	28. sbolp	mjr.	zástupce inženýra pluku	1970	ano	ne
Jaroslav Buchar	1935	vyučen	1954	1958	13. tp	pprap.	technik automob. roty	1970	ne	ne
Drahomír Dostál	1931	Ing.	1952	1966	13. tp	pplk.	náčelník štábu	1971	ano	ano
Josef Kloboučník	1934	Ing.	1952	1964	28. sbolp	pplk.	velitel pluku	1971	ano	ne
Jaroslav Kuropatnický	1937	odborné s maturitou	1959	1964	28. sbolp	kpt.	pilot	1971	ano	ano
Vlastimil Žůrek	1931	odborné s maturitou	1954	1958	13. tp	mjr.	náčelník intendantní služby	1971	ano	ne

Tabulka 2. – Základní socioprofesionální ukazatele struktury důstojnického sboru v procentech ²⁴¹

Ukazatel	1. 1. 1960	1. 1. 1963	1. 1. 1966*
Členů KSČ	74,1	74,4	74,7
Dělnického původu	63,1	63,1	60,0
Rolnického původu	12,7	12,4	12,8
České národnosti	nezjištěno	79,0	nezjištěno
Slovenské národnosti	19,2	19,5	20,3
Do 30 let věku	nezjištěno	32,6	23,0
Důstojníkem do roku 1939	2,9	2,1	2,0
Služba v 1. čs. armádním sboru SSSR	1,2	1,1	1,2
Služba ve vládním vojsku	2,4	2,0	1,6
Služba ve slovenské armádě	4,0	1,6	0,4
Povolání podle § 37 branného zákona	7,1	6,7	6,4

* Bez Pohraniční stráže a Vnitřní stráže

Tabulka 3. – Nejvýznamnější cvičení VS s účastí ČSLA v letech 1960–1968 ²⁴²

Datum	Název	Zúčastněné armády	Území
IX. 1962	VÍTR	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	ČSSR, NDR
IX. 1963	KVARTETO	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	NDR
X. 1965	ŘÍJNOVÁ BOUŘE	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	NDR
IX. 1966	VLTAVA	ČSLA, SA, NLA NDR, MLA	ČSSR
VI. 1967	MANÉVR	ČSLA, SA, MLA	ČSSR, MLR
VI. 1968	ŠUMAVA	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	ČSSR

Tabulka 4. – Přehled mimořádných událostí v armádě v letech 1965–1968 ²⁴³

výcvikový rok	celkem vážných MU	z toho			při MU	
		zběhnutí a svémocné odloučení	ztráty zbraní	sebevraždy a pokusy o ně	usmrceno	zraněno
1964/1965	1 713	910	92	151	237	424
1965/1966	1 709	900	82	192	281	374
1966/1967	1 619	832	63	185	278	397
1967/1968	1 585	785	70	184	268	453

Tabulka 5. – Původce mezinárodního napětí podle příslušníků ČSLA v procentech ²⁴⁴

Možnosti	Vojáci základní služby		Vojáci z povolání
	1965	1968	1968
Imperialisté	65,3	10,6	16,6
Socialistické země	1,0	29,3	13,2
Obě strany	24,3	42,0	65,3
Nevím	7,7	14,9	3,7
Neodpovědělo	1,7	1,2	1,7

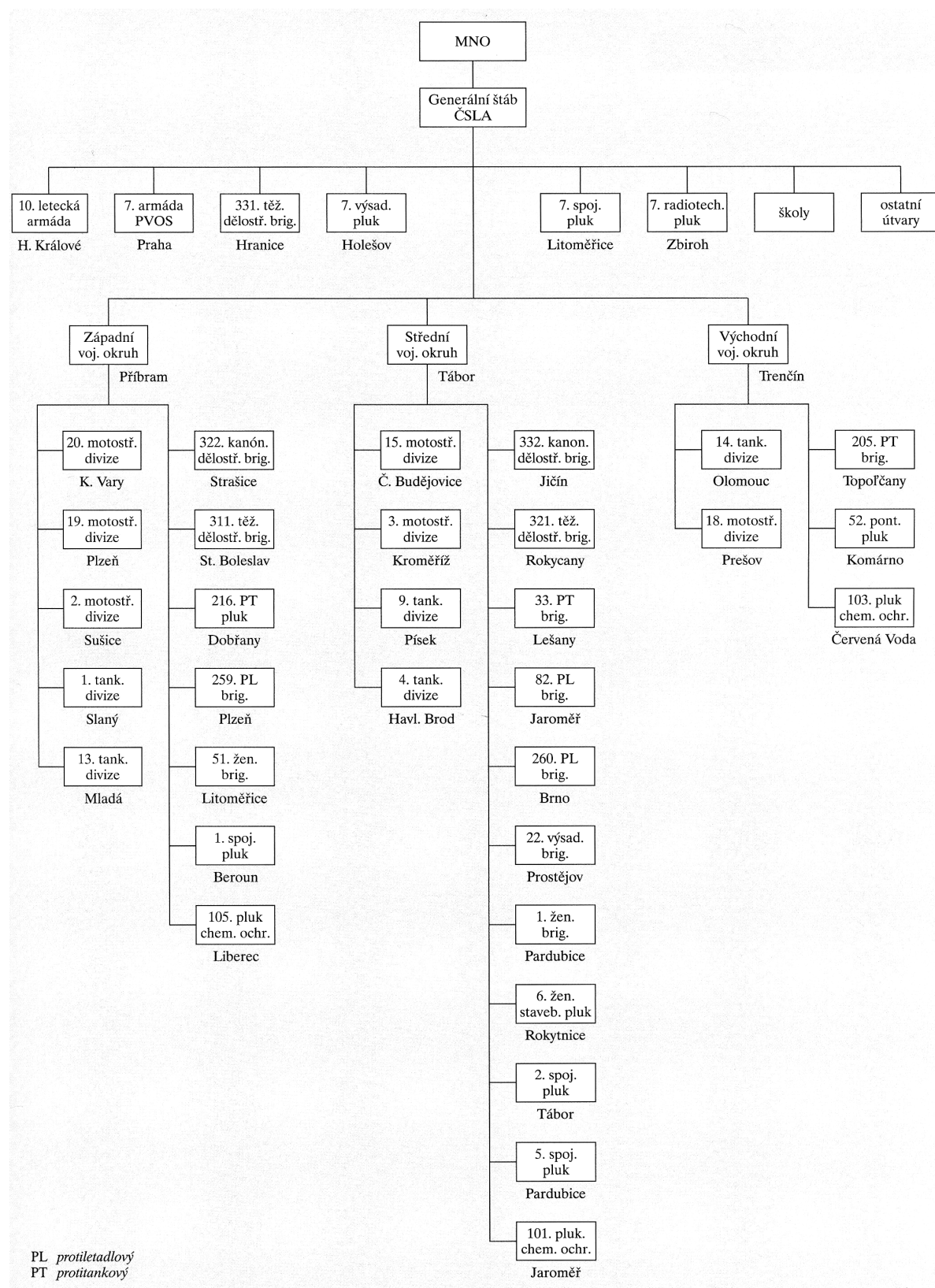
²⁴¹ Bílek a kol. 2008:149.

²⁴² Bílek a kol. 2008:196.

²⁴³ Bílek a kol. 2008:202.

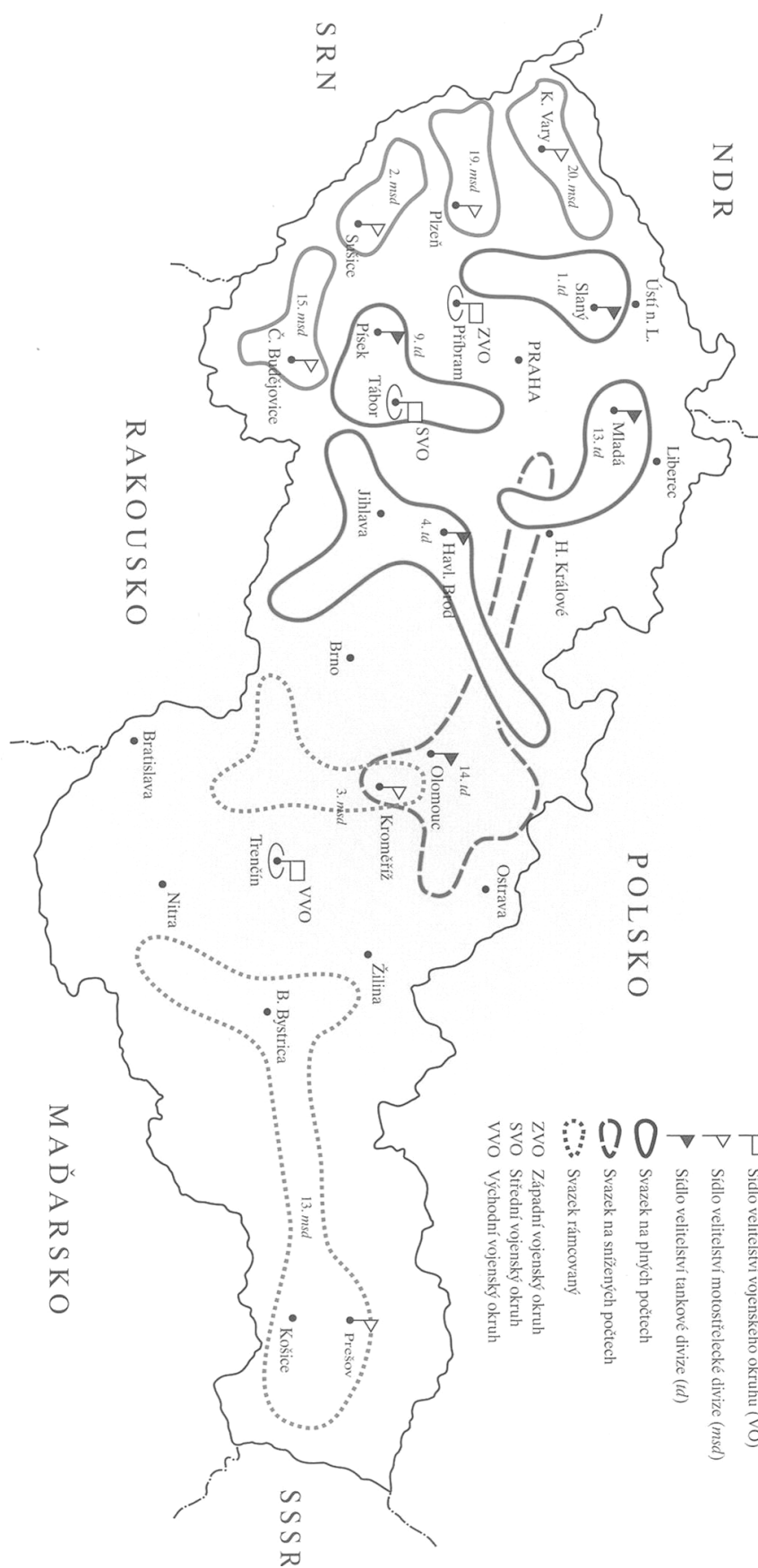
²⁴⁴ Koldínská – Šedivý 2008:287.

Tabulka 6. – Mírová organizace Československé lidové armády k 1. 9. 1965²⁴⁵

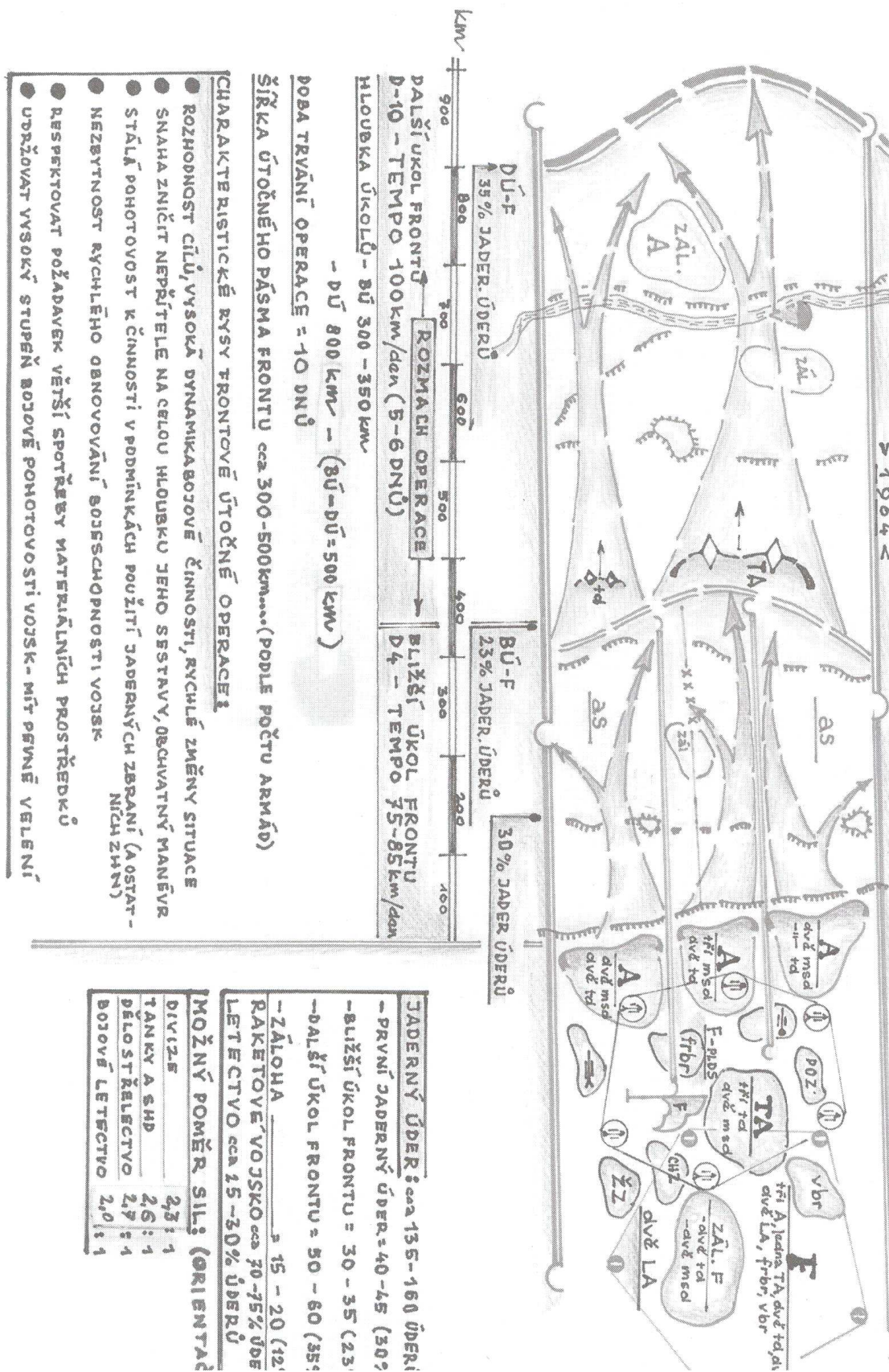
²⁴⁵ Bílek a kol. 2008:159.

Tabulka 7. – Mírová dislokace Československé lidové armády k 1. 9. 1965²⁴⁶

²⁴⁶ Bílek a kol. 2008:158.

Tabulka č. 7. – Schéma možné útočné operace čs. frontu za použití jaderných zbraní²⁴⁷

²⁴⁷ Štěpánek – Minařík 2007:169.

Tabulka č. 8. – Maximální stanovená doba pro setrvání v hodnosti a hodnostní příplatek ²⁴⁸

Hodnost	Počet let	Příplatek (Kčs)
Vojín	nestanoveno	75
Svobodník	nestanoveno	80
Desátník	nestanoveno	90
Četař	nestanoveno	100
Rotný	3	150
Rotmistr	4	200
Nadrotmistr	5	250
Podpraporčík	5	300
Praporčík	5	350
Nadpraporčík	nestanoveno	400
Podporučík	3	200
Poručík	4	300
Nadporučík	5	400
Kapitán	5	500
Major	5	650
Podplukovník	nestanoveno	800
Plukovník	nestanoveno	1 000
Generálmajor	nestanoveno	1 200
Generálporučík	nestanoveno	1 400
Generálplukovník	nestanoveno	1 600
Armádní generál	nestanoveno	1 800

Poznámka k příloze

V příloze byly použity fotografie a dokumenty z archivu Ing. Rudolfa Árlta, Josefa Baldy, Jaroslava Buchara, Ing. Drahomíra Dostála, Ing. Josefa Kloboučnicka, Jaroslava Kuropatnického, Vlastimila Žúrka a fotografie z mého osobního archivu. Fotografie v příloze na str. 75 pochází z dobové publikace *Vojáci zblízka* (Zima – Mareš 1966). V případě tabulek a některých dokumentů je zdroj uveden v poznámce pod čarou.

²⁴⁸ Bílek a kol. 2008:208.